

2019

VOJENSKÁ OSVETA

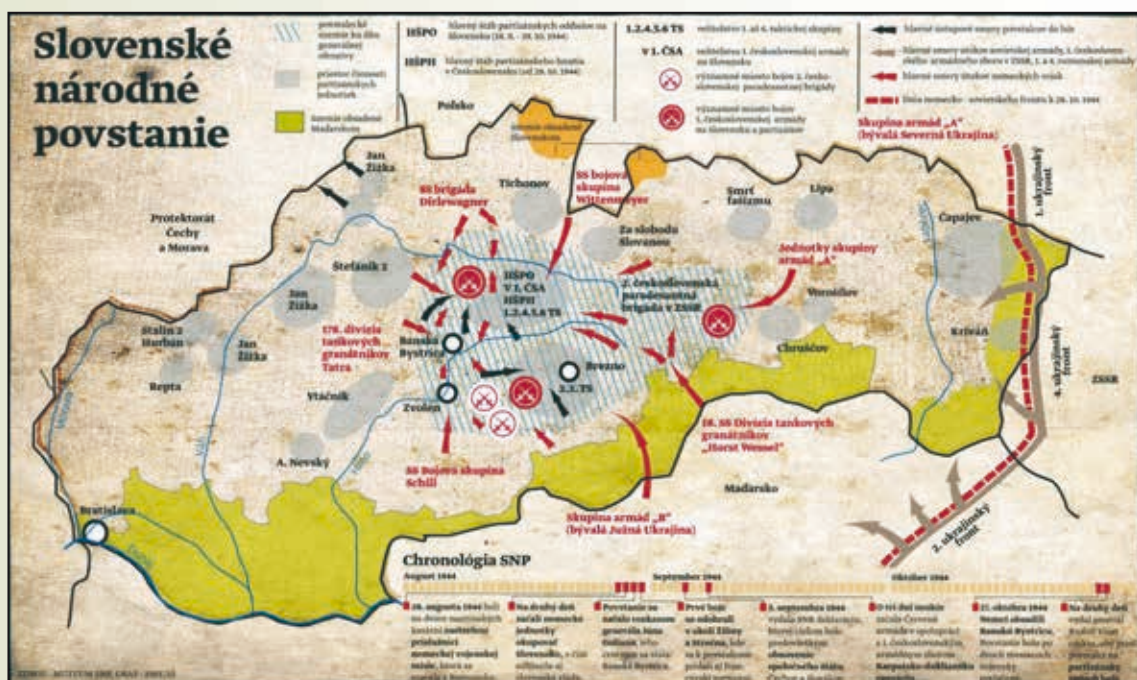
Spoločenskovedné semináre
2. časť

75. výročie Slovenského národného povstania

29. august roku 1944 sa zapísal do našej národnej histórie ako deň, kedy národ vyjadril nespokojnosť s vládnym režimom, ktorý bol podriadený nemeckej Tretej ríši. Podplukovník Ján Golian vyhlásil o ôsmej hodine začiatok ozbrojeného povstania proti nemeckým okupantom, dnes už všeobecne známym heslom: „Začnite s vystáňovaním!“

Slovenské národné povstanie bolo najvýznamnejším ozbrojeným vystúpením Slovákov proti vojnovým agresorom počas druhej svetovej vojny. Vďaka nemu sme sa zaradili medzi štáty protihitlerovskej koalície a teda ku štátom, ktoré vojnu vyhrali. Ukázalo sa, že Slováci nečakali na oslobodenie pasívne, ale sami sa zapojili do boja za slobodu.

Mapa bojov Slovenského národného povstania

SNP patrí medzi jedno z najväčších protifašistických povstaní v Európe. Na jeho odkaze sú stavané naše národné tradície. Účastníci povstania sú dodnes považovaní za hrdinov, ktorí svojím bojom pomohli oslobodiť vlastný národ od vojnových okupantov.

Pamätník SNP v Bratislave

Pamätník SNP na Donovaloch

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2019
2. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. Ivan SÁLAŠI
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Členovia:
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD.
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.
Dr. Imrich PURDEK, PhD.
pplk. Mgr. Zuzana FEHÉROVÁ
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC
mjr. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ

Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Recenzenti:

pplk. Ing. Marián KUDLÁČ
Dr. Miloslav PÚČIK, CSc.
Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
Ing. Ján MAREK

Rok vydania: 2019

Vydanie: prvé

Náklad: 350 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš

ISBN 978-80-89609-21-5

Obsah:

- 1. Prevencia kriminality a inej protispoločenskej činnosti v podmienkach MO SR**
por. Mgr. Petra MICHALOVIČOVÁ 2
- 2. Historický odkaz Karpatsko-duklianskej operácie a Slovenského národného povstania**
Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD. 22
- 3. Pád komunistického režimu v roku 1989 a Slovensko**
Mgr. Matej MEDVECKÝ, PhD. 37
- 4. Právna zodpovednosť profesionálnych vojakov pri výkone štátnej služby**
JUDr. Tomáš MARTAUS 51

2. strana obálky:

75. výročie Slovenského národného povstania
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

3. strana obálky:

30. výročie Nežnej revolúcie
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov pre profesionálnych vojakov a vybrané skupiny zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na www.osveta.mil.sk

PREVENCIA KRIMINALITY A INEJ PROTISPOLOČENSKEJ ČINNOSTI V PODMIENKACH REZORTU MINISTERSTVA OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

por. Mgr. Petra **MICHALOVIČOVÁ**

ÚVOD

Vojenská polícia je garantom prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti (ďalej len „prevencia kriminality“) Ministerstva obrany Slovenskej republiky (ďalej len „rezort obrany“). Prevencia kriminality sa v Slovenskej republike rozvíja ako systém už od jej vzniku. Podľa zákona č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o prevencii kriminality“) a ďalších rozpracovaných interných predpisov a nariadení predstavuje prevencia kriminality v podmienkach rezortu obrany cieľavedomé, zámerné, plánovité a preventívne pôsobenie Vojenskej polície pri zvyšovaní právneho vedomia vojakov, veliteľských orgánov a nadriadených, aby sa príslušníci Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) nestali páchatelmi alebo obeťami trestných činov a iných protispoločenských činov, s cieľom v maximálne možnej miere ochrániť majetok OS SR.

Protispoločenskou činnosťou sa rozumejú rôzne spôsoby konania, ktoré nie sú trestným činom, priestupkom alebo iným správnym deliktom, ale spoločnosťou sú vnímané negatívne a spravidla tvoria základy kriminality (napríklad nadmerné používanie alkoholických nápojov, agresívne správanie na verejnosti a rôzne druhy patologickej závislosti ako sú drogy, hracie automaty a pod.).¹⁾

Aktuálne platným hlavným dokumentom prevencie kriminality v podmienkach rezortu obrany je *Rozpracovanie stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016 – 2020 v podmienkach Ministerstva obrany Slovenskej republiky* (ďalej len „stratégia“), ktorý vychádza zo *Stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016 – 2020* schválenej uznesením vlády Slovenskej republiky č. 513 zo 16. novembra 2016, zo zákona o prevencii kriminality, vyhodnotení trestnej činnosti a bezpečnostnej situácie v rezorte obrany, analýzy kriminality, predchádzajúcich koncepcných dokumentov, systému prevencie kriminality a v neposlednom rade skúseností z preventívnej praxe. Vyhodnotenie trestnej činnosti v rezorte obrany je spracovávané Vojenskou políciou s ročnou periodicitou na základe analýz kriminality a vyhodnotenia bezpečnostnej situácie v rezorte obrany. S cieľom predchádzať páchaniu kriminality si v jednotlivých kapitolách rozoberieme trestnú činnosť páchanú v rezorte obrany v rokoch 2017 a 2018. V závere príspevku si načrtujeme predpokladaný vývoj bezpečnostnej situácie na nasledujúce obdobie.

1) Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

1 POJEM A SYSTÉM PREVENČIE KRIMINALITY

POZNÁMKY

Tak dlho ako existuje ľudská spoločnosť, existuje aj kriminalita. Kriminalita je negatívnym javom, ktorý ohrozuje harmonický vývoj spoločnosti. Úspešný boj s kriminalitou si vyžaduje predovšetkým poznať jej príčiny, aby sa jej predchádzanie mohlo účinne realizovať. Prevencia ako jeden z prostriedkov predchádzania trestnej činnosti predstavuje úsilie o znižovanie stavu kriminality, a to ešte pred jej začatím alebo pokračovaním predovšetkým pôsobením a pozitívnym ovplyvňovaním podmienok, ktoré kriminalite napomáhajú vzniknúť a existovať. V procese kontroly kriminality už nepostačuje reagovať trestnoprávnymi prostriedkami, hoci aj za pomoci moderných trestnoprávných prostriedkov. Je humánnejšie a lacnejšie sústrediť sa na aktivity, ktoré predchádzajú kriminalite a negatívnym spoločenským javom.²⁾

Pojem prevencia sa v najnovších slovníkoch vymedzuje ako ochrana a predchádzanie javom. Synonymum k pojmu prevencia je profylaxia. Prevencia kriminality v užšom zmysle slova znamená súbor najrôznejších aktivít mimotrestného charakteru orientovaných na odstránenie, oslabenie či neutralizáciu kriminogénnych faktorov s cieľom predchádzať vzniku kriminality, zastaviť jej rast alebo docieľiť jej elimináciu. Pôjde teda o pôsobenie na faktory kriminality, na príležitosti a podnety, ktoré vedú k páchaniu trestných činov, o pôsobenie na potencionálnych páchatel'ov a obeť a o vytváranie zábran proti páchaniu trestných činov. Doplnkovým pojmom prevencie kriminality je *represia* kriminality, ktorá spočíva v ukladaní trestov zákonnými prostriedkami. Obe formy sú síce relatívne samostatné, ale musia sa vzájomne dopĺňať a prelínať. Ich nadradeným pojmom by mohol byť nielen boj s kriminalitou, ale i kontrola kriminality, ktorá je jednotou prevencie a represie.

Význam prevencie kriminality spočíva v účinnosti, finančnom hľadisku, humánosti a trestnej prevencii. Predchádzanie kriminality je účinnejšie a prináša preukázateľne lepšie výsledky ako jej potláčanie prostriedkami trestného práva. Taktiež prevencia kriminality je oveľa lacnejšia ako represia prostriedkami trestného práva (napríklad ročné náklady na jedného odsúdeného sú vo výške 12 000,- eur). Prevencia je aj humánnejšia ako represia. Z dôvodu kontroly kriminality a zvýšenia bezpečnosti je preferované zvyšovanie právneho vedomia subjektov prevencie a trestných sadzieb.³⁾

Znaky preventívneho pôsobenia:

- vychádza z javu, ktorému treba predchádzať, z poznania jeho príčin, podmienok, zákonitostí vzniku a vývoja;
- pristupuje k analyzovanému javu z hodnotiaceho hľadiska (individuálneho, skupinového a celospoločenského);
- je orientované do budúcnosti a preto sa spája s prognózovaním pravdepodobnosti výskytu príslušného javu;
- je zámerným pôsobením (má svoje ciele, formy, metódy a pôsobenia).⁴⁾

2) DANIŠKA, G. - STRÉMY, T. - VRÁBLOVÁ, M. a kol.: Kriminológia, s. 147.

3) ONDICOVÁ, M. - UHRIN, S.: Prevencia kriminality, s. 10.

4) ONDICOVÁ, M. - UHRIN, S.: Prevencia kriminality, s. 9.

POZNÁMKY

Rezort obrany vo svojej pôsobnosti zabezpečuje plnenie úloh vyplývajúcich zo stratégie prevencie najmä v týchto prioritách prevencie kriminality:

- a) vykonávanie preventívnej činnosti proti kriminalite na základe úloh vyplývajúcich z Dlhodobého plánu rozvoja obrany s dôrazom na výstavbu a rozvoj ozbrojených síl Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2030,
- b) plnenie úloh vyplývajúcich z Akčného plánu rozpracovania Národnej protidrogovej stratégie Slovenskej republiky v pôsobnosti Ministerstva obrany Slovenskej republiky na obdobie rokov 2018 - 2020,
- c) zvyšovanie ochrany majetku štátu v správe ministerstva budovaním integrovaného bezpečnostného systému v objektoch rezortu obrany,
- d) vypracúvanie interných normatívnych aktov a novelizácia všeobecne záväzných právnych predpisov v oblasti prevencie kriminality,
- e) prijímanie konkrétnych opatrení na účelné a efektívne vynakladanie finančných prostriedkov,
- f) spolupráca s orgánmi štátnej správy a orgánmi územnej samosprávy, medzinárodnými subjektmi prevencie kriminality a inými subjektmi pri príprave, realizácii a hodnotení účinnosti preventívnych programov a vzdelávacích aktivít,
- g) vypracúvanie preventívnych programov subjektmi prevencie kriminality, ktoré budú zohľadňovať nové tendencie vo vývoji kriminality, s dôrazom na:
 1. predchádzanie a zamedzovanie zneužitiu vojenskej výzbroje alebo vojenskej techniky na terorizmus alebo páchanie inej trestnej činnosti,
 2. odstraňovanie príčin a podmienok korupcie,
 3. odhaľovanie a odstraňovanie kriminogénnych faktorov umožňujúcich páchanie vojenských trestných činov (najmä vyhýbanie sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby, neuposlušnosť rozkazu a porušovanie povinností strážnej a dozornej služby),
 4. drogovú kriminalitu,
 5. majetkovú kriminalitu páchanú najmä vo vojenských útvaroch a v zdravotníckych zariadeniach v pôsobnosti ministerstva,
 6. predchádzanie a zabraňovanie vzniku škôd na majetku štátu v správe ministerstva zisťovaním príčin a podmienok páchania majetkovej kriminality v súčinnosti s orgánmi činnými v trestnom konaní a prijímaním opatrení na ich odstránenie.

Dlhodobým cieľom prevencie kriminality je včas predchádzať kriminalite a inej protispoločenskej činnosti tak, aby sa spoluprácou všetkých zainteresovaných subjektov prevencie kriminality darilo ochrániť život a zdravie, majetok a finančné prostriedky OS SR a fyzických osôb, odstraňovať a eliminovať podmienky pre príležitostnú a organizovanú trestnú a inú protispoločenskú činnosť v OS SR.

1.1 Kategórie prevencie kriminality v podmienkach rezortu obrany

Teoretické východiská aktuálne platnej rozpracovanej stratégie zostávajú aj pre ďalšie obdobie nezmenené. Z hľadiska kvalifikácie podľa štádia vývoja (kriminálneho) problému a zároveň podľa okruhu adresátov preventívnych aktivít sa prevencia kriminality v podmienkach rezortu obrany realizuje ako primárna a sekundárna, pričom jej situovanie je zohľadňované kvantitou a miestom výskytu kriminality a inej protispoločenskej činnosti a tam, kde sa predpokladá, že by mohla vzniknúť.

1. 1. 1 Primárna prevencia kriminality

Primárna prevencia kriminality predstavuje všeobecné preventívne pôsobenie. Zahŕňa predovšetkým výchovné, vzdelávacie, osvetové a poradenské aktivity (preventívne profylaktické prednášky, tvorba a realizácia projektov prevencie kriminality, preventívnych programov, školení, seminárov, konferencií, konzultačnej a publikačnej činnosti), tvorbu interných normatívnych aktov, novelizáciu všeobecne záväzných právnych predpisov a spoluprácu s mimorezortnými bezpečnostnými zložkami a inými orgánmi štátnej správy.

1. 1. 2 Sekundárna prevencia kriminality

Sekundárna prevencia kriminality sa zaoberá rizikovými jedincami, skupinami osôb, u ktorých je zvýšená pravdepodobnosť, že sa stanú páchatelmi alebo obeťami trestnej činnosti (špecializovaná sociálna starostlivosť), inej protispoločenskej činnosti (napr. drogová a alkoholová závislosť, šikanovanie, patologické hráčstvo, vandalizmus, interetnické konflikty, dlhodobá nezamestnanosť) a príčinami kriminogénnych situácií. Sekundárna prevencia kriminality zahŕňa policajný výkon, hliadkovú a kontrolnú činnosť v rámci preventívno-bezpečnostných akcií, celoteritoriálnych preventívno-bezpečnostných akcií a preventívnych kontrol so zameraním na kontrolu zabezpečenia majetku štátu v správe rezortu obrany, zabezpečenie ochrany zbraní a munície, kontrolu výkonu dozornej a strážnej služby, kontrolu zabezpečenia ochrany pred zneužívaním alkoholických nápojov a ochranu nefajčiarov v rezorte obrany, kontrolu dodržiavania nariadenia ministra obrany Slovenskej republiky č. 66/2016 o zabezpečení plnenia úloh boja proti korupcii v rezorte ministerstva obrany, kontrolu dodržiavania Metodického usmernenia náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR na plnenie úloh v boji proti drogám č.: ŠbPO-44-11/2016, ochranu vstupov do vojenských objektov, dohľad nad premávkou vojenských motorových vozidiel, realizáciu dopravno-bezpečnostných akcií, dopravno-bezpečnostných kontrol a súčinnostných dopravno-bezpečnostných kontrol s Policajným zborom a Mestskou políciou, ochranu vojenských sprievodov a sprievodov nebezpečného materiálu a ochranu určených osôb.

Primárna a sekundárna prevencia kriminality sa v rezorte obrany realizuje najmä prostredníctvom preventívnych aktivít, ktoré sú členené podľa ich obsahového zamerania na aktivity situačnej a viktimačnej prevencie kriminality.

POZNÁMKY

Osobitné postavenie v prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti v rezorte obrany má Vojenská polícia, sekcia kontroly Ministerstva obrany Slovenskej republiky (ďalej len „sekcia kontroly“) a Vojenské spravodajstvo. Vojenská polícia je policajnou službou, plní úlohy prevencie kriminality vyplývajúce zo zákona č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o Vojenskej polícii“). Podľa § 10 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej len „Trestný poriadok“) je poverený príslušník Vojenskej polície orgánom činným v trestnom konaní o trestných činoch príslušníkov ozbrojených síl. Sekcia kontroly, ako kontrolný orgán oznamuje podozrenie z trestnej činnosti orgánom činným v trestnom konaní. Vojenské spravodajstvo plní úlohy prevencie kriminality v rezorte obrany odovzdávaním relevantných informácií potrebných na elimináciu protiprávneho konania ministromi obrany Slovenskej republiky, ktorý ich poskytuje Národnej rade Slovenskej republiky, prezidentovi Slovenskej republiky a vláde Slovenskej republiky. Nevyhnutné informácie minister obrany poskytuje iným štátnym orgánom, ak je to potrebné na zamedzenie protiprávnej činnosti. Vojenské spravodajstvo v oblasti plnenia úloh prevencie kriminality poskytuje informácie o pripravovanej a páchanej trestnej činnosti príslušným policajno-bezpečnostným zložkám.

Významnou časťou prevencie kriminality je taktiež pátranie po hľadaných a nezvestných osobách uvedených v § 2 zákona o Vojenskej polícii. Tento druh prevencie je málo prezentovaný, avšak má mimoriadny význam. Pátranie po páchateloch trestnej činnosti vykonávajú v podmienkach rezortu obrany oddelenia policajného výkonu Vojenskej polície s cieľom následne izolovať a znížiť predpoklad páchania ďalšej trestnej činnosti. Príslušníci Vojenskej polície plnia predovšetkým úlohy odhaľovania a dokumentovania trestnej činnosti, vyhľadávania latentných a nových foriem trestnej činnosti.

1. 1. 3 Sociálna prevencia kriminality

Sociálna prevencia kriminality je všeobecnou prevenciou všetkých sociálno-patologických javov a prejavov kriminality a iných protispoločenských činov. Aktivity ovplyvňujú proces socializácie a sociálnej integrácie a sú zamerané na zmenu nepriaznivých spoločenských a ekonomických podmienok, ktoré sú považované za kľúčové príčiny páchania trestnej činnosti. Aktivity sociálnej prevencie kriminality sú realizované vo vzťahu k verejnosti, vekovým, sociálnym a marginalizovaným skupinám, rodine, deťom a mladistvým, osobám v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti.

1. 1. 4 Situačná prevencia kriminality

Situačná prevencia kriminality je špecificky orientovaná na riešenie kriminality, ochranu verejného poriadku, zdravia, života a majetku objektov prevencie. Preventívne aktivity vychádzajú z predpokladu, že určité druhy kriminality sa objavujú v určitej dobe, na určitých miestach a za určitých okolností a prostredníctvom opatrení režimovej, fyzickej a technickej ochrany sa snažia kriminogénne podmienky minimalizovať. Najefektívnejšie pôsobia pri obmedzovaní majetkovej trestnej

činnosti. K základným formám, ktoré situačná prevencia využíva patrí:

- klasická ochrana (mechanické zábranné prostriedky, bezpečnostné systémy dverí, mreže, bezpečnostné fólie, trezory a pod.),
- technická ochrana (elektronická zabezpečovacia signalizácia, kontrolné systémy, pulty centralizovanej ochrany a pod.),
- fyzická ochrana (vykonávaná príslušníkmi Vojenskej polície),
- režimová ochrana (administratívno-organizačné opatrenia, ktoré smerujú k zaisteniu bezporuchového fungovania celého zabezpečovacieho systému a pod.).⁵⁾

Prínosom situačnej prevencie je, že na jednej strane sťažuje potencionálnemu páchatelovi spáchať trestný čin alebo iný delikt, na druhej strane zvyšuje pravdepodobnosť odhalenia reálneho páchatela.

1. 1. 5 Viktimačná prevencia kriminality

Prevencia viktimizácie (z lat. *victima* – obeť) je druhom špecifickej prevencie kriminality, ktorá sleduje cieľ, aby sa človek nestal obeťou trestného činu. Vychádza z konceptu bezpečného správania, diferencovaného s ohľadom na rôzne kriminálne situácie a psychickú pripravenosť potencionálnych obetí kriminality. Ide o skupinové a individuálne zdravotné, psychologické a právne poradenstvo, tréning v obranných technikách a propagácii technických možností ochrany pred trestnou činnosťou.

Na prevenciu viktimizácie nadväzuje pomoc obetiam trestných činov. Jednou z priorit aktuálne platnej stratégie v podmienkach rezortu obrany je aj pomoc obetiam, a to v rámci možnosti podporovať mimovládne organizácie pri realizácii aktivít prevencie kriminality.

1. 2 Objekty a subjekty prevencie kriminality

Subjekty prevencie môžeme stručne charakterizovať ako nositeľov preventívnych aktivít, často sú to inštitúcie, ale aj jednotlivci.

Objekty prevencie potom charakterizujeme ako cieľové skupiny, ktoré môžu zahŕňať napríklad obeť trestnej činnosti ako objekt preventívneho pôsobenia, páchatelov určitého druhu trestnej činnosti alebo miesta, ktorým treba venovať pozornosť, no objektom môžu byť aj napríklad objekty trestnej činnosti (motorové vozidlá a pod.).

1. 2. 1 Objekty prevencie kriminality

Objekty, na ktoré sú jednotlivé preventívne aktivity a opatrenia zamerané, sú samotné osoby (profesionálni vojaci, zamestnanci rezortu obrany a osoby, ktoré sa nachádzajú v priestoroch ministerstva obrany, v priestoroch rozpočtovej organizácie, príspevkovej organizácie alebo štátneho podniku, ktorých zriaďovateľom alebo

5) ONDICOVÁ, M. - UHRIN, S.: Prevencia kriminality, s. 15.

POZNÁMKY

zakladateľom je Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, vo vojenských objektoch, priestoroch a na miestach, kde prebiehajú vojenské operácie alebo vojenské akcie), vojenský materiál, ostatný materiál v správe a užívaní rezortu obrany, majetok profesionálnych vojakov a zamestnancov, ktorý sa nachádza v objektoch a priestoroch rezortu obrany a kriminogénne faktory. Za kriminogénne faktory sú považované situácie, príčiny a podmienky páchania kriminality, ktoré je žiadúce zmeniť tak, aby boli čo možno najmenej rizikové, t. j. kriminogénne.

1. 2. 2 Subjekty prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti

V pôsobnosti rezortu obrany sú subjektmi prevencie kriminality organizačné zložky v rámci kompetencií stanovených pre organizačnú zložku v Organizačnom poriadku ministerstva obrany, ozbrojené sily, generálny štáb, operačné veliteľstvá, úrady, útvary a zariadenia, rozpočtové alebo príspevkové organizácie alebo štátny podnik, ktorého zriaďovateľom je ministerstvo obrany. Tieto subjekty realizujú preventívne aktivity a opatrenia, ktoré uskutočňujú samostatne alebo v partnerstve na národnej, regionálnej alebo miestnej úrovni.

Úlohou subjektov prevencie kriminality je iniciovať, realizovať a monitorovať v rámci svojej pôsobnosti tvorbu opatrení na odstraňovanie príčin a podmienok, ktoré vyvolávajú alebo umožňujú páchať kriminalitu a inú protispoločenskú činnosť, s cieľom ich predchádzania, potláčania a zamedzovania.

2 TRESTNÁ ČINNOSŤ PÁCHANÁ V REZORTE OBRANY**2. 1 Pojem trestný čin a priestupok****2. 1. 1 Trestný čin**

Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“), ak tento zákon neustanovuje inak. ⁶⁾ Trestným činom vzniká vzťah medzi štátom a páchaťelom trestného činu. Na naplnenie znakov trestného činu musia byť splnené dve obligatórne podmienky súčasne:

- protiprávny čin (prejav vôle, ktorým subjekt porušuje príkazy alebo zákazy ustanoveného platným právom);
- znaky, ktoré sú uvedené v Trestnom zákone (znaky skutkovej podstaty trestného činu).

Druhy trestných činov:

- Prečin ⁷⁾ – trestný čin spáchaný z nedbanlivosti alebo úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov;

6) Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, § 8.

7) Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, § 10.

- Zločin⁸⁾ – úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov. Osobitnou kategóriou zločinov je obzvlášť závažný zločin, za ktorý Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov. Ide o najzávažnejšie a najprísnejšie formy trestných činov.

Prečinom sú všetky trestné činy, ktoré sú z hľadiska subjektívnej stránky spáchané z nedbanlivosti a navyše aj tie úmyselne spáchané trestné činy, pri ktorých zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov. Ak hovoríme o trestnom čine spáchanom úmyselne, za ktorý zákon stanovuje trest odňatia slobody vo výmere dva až päť rokov, ide o prečin. Ak by to však bolo dva až šesť rokov a šlo by o úmyselný trestný čin, hovoríme už o zločine. Za trestný čin nepovažujeme len dokonaný trestný čin, ale napríklad krádež vlámaním do objektu rezortu obrany, kedy páčidlo zostalo na mieste činu a páchatelovi sa nepodarilo prekonať prekážku – mreže na oknách budovy. Uvedené konanie páchatela kvalifikujeme ako trestný čin krádeže vlámaním podľa § 212 ods. 2 písm. a) Trestného zákona v štádiu pokusu trestného činu podľa § 14 Trestného zákona (konanie, ktoré bezprostredne smeruje k dokonaniu trestného činu). Pokus trestného činu je jedným z vývinových štádií trestného činu, vrátane prípravy na zločin (spolčenie, zhluknutie, návod a pod.) a dokonaný trestný čin (nastal trestnoprávny relevantný následok).

2. 1. 2 Priestupok

Priestupok je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok vyslovene označené v zákone, ak nejde o iný správny delikt alebo trestný čin.⁹⁾

Hranica medzi trestným činom a priestupkom je v niektorých prípadoch veľmi tenká. Nedostatkom právneho vedomia sa môžeme dopustiť trestného činu a následne znášať aj tomu zodpovedajúce následky. Platí totiž zásada „neznalosť zákona neospravedlňuje“, a tak sa z „obyčajnej facky“ môže niekedy stať trestný čin. Taktiež hranica medzi priestupkom proti majetku a krádežou je vo výške škody, kedy suma prevyšujúca 266,- eur kvalifikuje konanie páchatela už ako trestný čin krádeže podľa § 212 Trestného zákona.

Prvým rozdielom, ktorý nám právny poriadok predkladá je požiadavka zavinenia. Zavinenie, ako subjektívna stránka protiprávneho konania, môže byť pri priestupkoch a rovnako aj pri trestných činoch úmyselné alebo nedbanlivostné. Úmysel poznáme priamy a nepriamy a nedbanlivosť vedomú a nevedomú. Spomínaný rozdiel spočíva v tom, že na zodpovednosť za priestupok stačí zavinenie z nedbanlivosti, ak zákon výslovne neustanoví, že je potrebné úmyselné zavinenie.¹⁰⁾ To znamená, že ak v konkrétnej skutkovej podstate priestupku nie je uvedený typ

8) Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, § 11.

9) Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, § 2 ods. 1.

10) Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, § 3.

POZNÁMKY

zavinenia, postačuje nedbanlivosť a každé takéto konanie bude naplňovať skutkovú podstatu konkrétneho priestupku. Ak ale niektorá skutková podstata bude hovoriť o úmyselnom zavinení, na to aby sme o takomto priestupku mohli hovoriť nebude postačovať, ak bude spáchaný z nedbanlivosti, naopak vyžadovať sa bude úmysel.

V prípade trestných činov sa v § 17 Trestného zákona uvádza, že: „*Pre trestnosť činu spáchaného fyzickou osobou treba úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti.*“ Zákon teda musí **výslovne stanoviť**, že čin je trestný ak je spáchaný hoc aj z nedbanlivosti, ináč bude trestným len pri zavinení úmyselnom. Ďalším rozdielom medzi priestupkom a trestným činom je v príslušnosti. Zatiaľ čo priestupky prejednávajú správne orgány v zmysle všeobecných predpisov o správnom konaní, na rozhodovanie o trestných činoch sú príslušné súdy, sústavy súdov Slovenskej republiky a postupujú v zmysle ustanovení Trestného poriadku. Najdôležitejšou odlišnosťou medzi prečinom a priestupkom sú pre bežného občana sankcie. Trestný zákon hovorí o trestoch (trest odňatia slobody, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia veci, trest zákazu činnosti, trest straty čestných titulov a vyznamenaní, trest straty vojenskej a inej hodnosti a pod.) a ochranných opatreniach (ochranné liečenie, ochranná výchova, ochranný dohľad, detencia, zhabanie veci a pod.). Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“) hovorí o sankciách (pokarhanie, pokuta, zákaz činnosti a prepadnutie veci) a ochranných opatreniach (obmedzujúce opatrenia a zhabanie veci). Z uvedeného je zrejmé, že výpočet, ale aj zásah sankcií do práv a záujmov jednotlivcov je v prípade priestupkov oveľa miernejší ako v prípade trestných činov.

Hranicou medzi priestupkom a prečinom je tzv. *materiálny korektív*. Materiálny korektív je špecifikom trestného práva, ktoré má zabezpečiť dodržiavanie zásady „Ultima Ratio“ – trestné právo a jeho sankcie majú byť až posledným možným spôsobom šetrenia a trestania, ak vzhľadom na okolnosti iné mechanizmy nemôžu byť použité. Zákonným vyjadrením je § 10 ods. 2 Trestného zákona, ktorý ustanovuje: „*Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť nepatrná.*“ Uplatnenie materiálneho korektívu však neznamená, že protiprávnosť skutku zanikla, ale že môže ísť o priestupok, či iný správny delikt. Práve posudzovanie spôsobu vykonania činu, jeho následkov, okolností, či miery zavinenia, by sa malo stať súčasťou každého skutku a prispieť tak k racionalizácii trestania a zabrániť neprimeraným trestnoprávnym sankciám v prípade skutkov s nepatrnou závažnosťou.

Tabuľka 1: Vzťah trestného činu a priestupku ¹¹⁾
POZNÁMKY

Kritérium	Trestný čin	Priestupok
Zákonné vyjadrenie	Protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v trestnom zákone, ak zákon neustanovuje inak.	Zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v zákone, ak nejde o iný správny delikt alebo trestný čin.
Vek	Zodpovedný od 14. roku veku (okrem sexuálneho zneužívania, tam je zodpovednosť od 15 rokov).	Zodpovedný od 15. roku veku.
Zavinenie	Na trestnosť činu sa vyžaduje úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti.	Postačuje zavinenie z nedbanlivosti, ak zákon výslovne neustanoví, že je potrebné úmyselné zavinenie.
Príčetnosť	Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, NIE JE za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak. (§ 23 Trestného zákona).	Za priestupok NIE JE zodpovedný ten, kto pre duševnú poruchu v čase jeho spáchania nemohol rozpoznať, že ide o porušenie alebo ohrozenie záujmu chráneného zákonom, alebo nemohol ovládať svoje konanie. (§ 5 zákona o priestupkoch).
Vývojové štádia	Trestná je aj príprava (pri zločine) a pokus trestného činu.	Prípravu na priestupok alebo pokus , v inom prípade ako pri priestupku proti majetku v zmysle § 50 ods. 1 zákona o priestupkoch, <u>nemožno</u> sankcionovať.
Zánik možnosti postihu	- Zmenou zákona, - účinnou ľútosťou (napr. pri trestnom čine zanedbania povinnej výživy § 207 Trestného zákona) - premlčaním trestného stíhania, - smrťou.	Po uplynutí 2 rokov od spáchania , ak sa na priestupok vzťahuje amnestia, smrťou.
Rozhodovanie	Súd	Správny orgán (veliteľ)

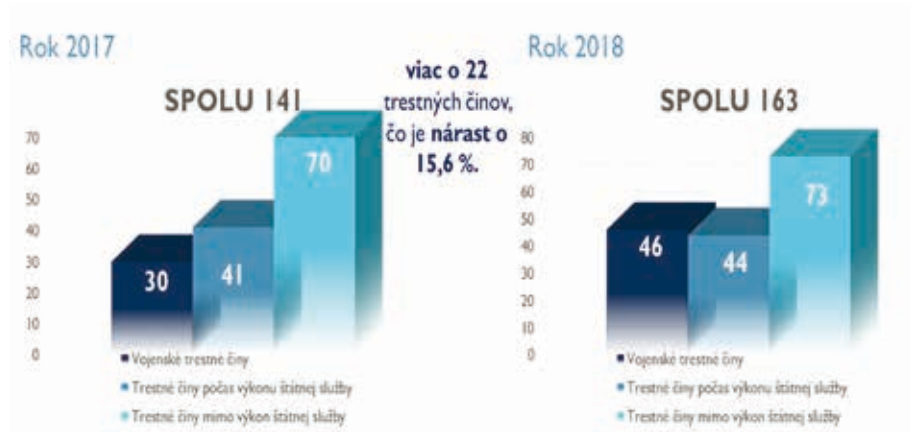
3 VÝVOJ TRESTNEJ ČINNOSTI V REZORTE OBRANY

Bezpečnostná situácia v rezorte obrany je z hľadiska štruktúry kriminality porovnateľná so situáciou v rámci celej Slovenskej republiky vzhľadom na to, že rezort obrany nie je imúnny voči sociálnym a ekonomickým zmenám v spoločnosti. Nakoľko trestnú a protispoločenskú činnosť nie je možné v spoločnosti eliminovať, hlavným cieľom prevencie kriminality v podmienkach rezortu obrany je kvantitatívne znižovanie respektíve jej udržanie v čo najnižšom rozsahu.

11) IVOR J. - ZÁHORA J.: Repetetórium trestného práva, s. 24.

POZNÁMKY

Porovnaním nápadu trestnej činnosti v rokoch 2017 a 2018 je možné konštatovať, že bezpečnostná situácia je v prepočte na aktuálny počet profesionálnych vojakov a zamestnancov rezortu obrany stabilizovaná. Napriek tomu, že v roku 2018 bol nápad trestnej činnosti vyšší o 22 trestných činov, skráteným vyšetrovaním bolo zistené, že vo väčšine prípadov nešlo o trestný čin ale priestupok (graf 1).

Graf 1: Celkový počet trestných činov v rezorte obrany v roku 2017 a 2018

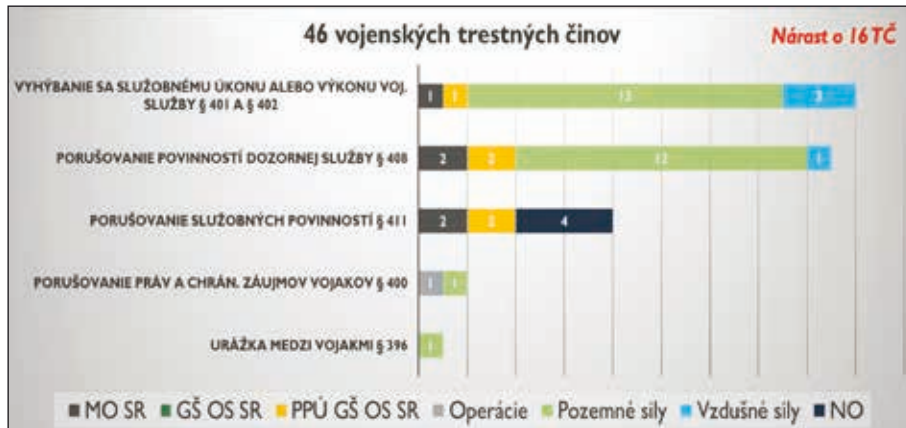
Významným znakom kriminality je štruktúra. V rámci rezortu obrany je možné uviesť, že trestné činy páchané profesionálnymi vojakmi a zamestnancami rezortu obrany sú najmä násilnej povahy, čiže prevládajú nevojenské trestné činy nad vojenskými trestnými činmi.

V roku 2018 Vojenská polícia zaevidovala celkovo 163 trestných činov.¹²⁾ Z celkového počtu bolo doposiaľ preukázaných 18 trestných činov, 54 podozrení z trestného činu bolo odovzdaných veliteľským orgánom na priestupok a disciplinárne konanie a 30 podozrení z trestného činu bolo doposiaľ neukončených. Z celkového počtu bolo zaevidovaných 46 vojenských trestných činov, 44 ostatných trestných činov spáchaných počas výkonu štátnej služby a 73 trestných činov spáchaných mimo výkonu štátnej služby (graf 1).

3. 1 Štruktúra vojenských trestných činov

S cieľom predchádzať trestnej činnosti je nevyhnutné, aby sme si uviedli konkrétne vojenské trestné činy, ktoré Vojenská polícia vyšetrovala v roku 2018. Z celkového počtu 46 zaevidovaných vojenských trestných činov sa najviac vyskytoval, v počte 18, prečin vyhybania sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby (§ 401 a § 402 Trestného zákona). V počte 17 bol zaevidovaný prečin porušovania povinností dozornej služby (§ 408 Trestného zákona), osem prečinov porušovania služobných povinností (§ 411 Trestného zákona), dva prečiny porušovania práv a chránených záujmov vojakov (§ 400 Trestného zákona) a jeden prečin urážky medzi vojakmi (§ 396 Trestného zákona) (graf 2).

12) Pod pojmom „trestné činy“ sa ďalej rozumejú všetky podozrenia zo spáchania trestných činov, vrátane preukázaných trestných činov.

Graf 2: Štruktúra vojenských trestných činov

V rámci štruktúry trestných činov spáchaných v jednotlivých posádkach bolo zaevidovaných najviac vojenských trestných činov u príslušníkov pozemných síl¹³⁾ v počte 27 trestných činov, za ktorými nasledovali príslušníci útvarov a zariadení priamo podriadených Generálnemu štábu OS SR, ako aj príslušníci rezortu obrany s počtom päť trestných činov a štyri trestné činy boli zaevidované u príslušníkov vzdušných síl. V zahraničných operáciách bol zaevidovaný jeden trestný čin. Neznámou osobou boli v hodnotenom období spáchané štyri trestné činy (graf 3).

Graf 3: Vojenské trestné činy podľa posádok

Z vyššie uvedených grafov vyplýva, že príslušníci rezortu obrany sa v roku 2018 dopustili najviac trestných činov proti povinnosti konať vojenskú službu. Trestný čin vyhýbanie sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby v zmysle § 401 Trestného zákona poskytuje trestnoprávnu ochranu na riadnom plnení služobného úkonu, služobných úloh a vojenskej služby. K naplneniu skutkovej podstaty uvedeného trestného činu postačuje, aby sa páchatel vyhol plneniu aspoň sčasti. Prostriedkom realizácie úmyslu páchatela vyhnúť sa plneniu služobného úkonu je použitie úskoku, napríklad poškodiť sa na zdraví, falšovať listinu či predstierať choroby. Páchatel úmyselne zveľičuje svoje zdravotné problémy, aby sa tak vyhol splneniu služobného úkonu. Vojenská polícia zaevidovala v roku 2018 podozrenie z uvedeného trestného činu, kedy sa príslušníci rezortu obrany vo viacerých prípadoch

13) Pod pojmom „príslušník“ sa ďalej rozumejú všetci zamestnanci rezortu ministerstva obrany.

POZNÁMKY

doch dopustili rovnakého spôsobu konania a teda predložili potvrdenie o návšteve lekára, u ktorého neabsolvovali vyšetrenie, čím neoprávnene čerpali služobné voľno v zmysle zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

3. 2 Štruktúra ostatných trestných činov spáchaných počas výkonu štátnej služby

Trestná činnosť páchaná príslušníkmi rezortu obrany počas výkonu štátnej služby je ovplyvňovaná najmä tým, do akej miery majú príslušníci Vojenskej polície zmapované teritórium vo svojej miestnej pôsobnosti, možnosti spolupráce, prienik do záujmového prostredia, aktuálnosť kriminalistickej taktiky a nových foriem páchania trestnej činnosti. V hodnotenom období zaevidovala Vojenská polícia v rezorte obrany spolu 44 ostatných trestných činov spáchaných počas výkonu štátnej služby, pričom najviac prevažoval prečin subvenčného podvodu (§ 225 Trestného zákona) v počte 13, prečiny krádeže (§ 212 Trestného zákona) a ohovárania (§ 373 Trestného zákona) v počte päť. Ďalej boli zaevidované tri prečiny ublíženia na zdraví (§ 155 – § 158 Trestného zákona) a marenia úlohy verejným činiteľom (§ 327 Trestného zákona). Po dva boli zaevidované prečiny nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami (§ 294 – § 295 Trestného zákona), porušovania ochrany stromov a krov (§ 306 Trestného zákona), neoznámenia trestného činu (§ 340 Trestného zákona), zneužívania právomoci verejného činiteľa (§ 326 Trestného zákona) a ďalšie trestné činy zobrazené v grafe 4. Nápad trestnej činnosti bol v roku 2018 v porovnaní s rokom 2017 vyšší o 7,3 % (o 3 trestné činy viac).

Graf 4: Štruktúra ostatných trestných činov spáchaných počas výkonu štátnej služby

Najviac ostatných trestných činov spáchaných počas výkonu štátnej služby zaevidovala Vojenská polícia u príslušníkov ministerstva obrany v počte 14 trestných činov, následne u príslušníkov útvarov a zariadení priamo podriadených Generálnemu štábu OS SR v počte osem trestných činov. Podľa grafu 4 sa príslušníci pozemných síl dopustili spolu šiestich trestných činov a najmenej jeden trestný čin bol zaevidovaný u príslušníkov vzdušných síl. Príslušníkom zahraničných operácií bol spáchaný jeden trestný čin a doposiaľ v 14 prípadoch nebol stotožnený páchatel' (graf 4).

Rozdelenie nápadu trestných činov spáchaných počas výkonu štátnej služby podľa posádok je znázornené v grafe 5. Najviac trestných činov bolo v hodnotenom období zaevidovaných v posádke Bratislava (14 trestných činov). Nižší počet trestných činov bol zaevidovaný v posádke Prešov (5 trestných činov) a v posádke Martin (4 trestné činy). Ďalej v posádkach Ružomberok, Trenčín, Topoľčany a Zvolen zaznamenali po tri trestné činy a v posádke Michalovce dva trestné činy. Najmenej jeden trestný čin bol spáchaný v posádkach Nitra, Žilina, Hlohovec, Levice, Malacky a Rožňava, ako aj mimo územia Slovenskej republiky (Cyprus) (graf 5).

Graf 5: Štruktúra ostatných trestných činov spáchaných počas výkonu štátnej služby

Najčastejšie páchaný trestný čin subvenčný podvod podľa § 225 ods. 1 Trestného zákona zabezpečuje ochranu verejným rozpočtovým zdrojom, sankcionuje vylákание analyzovaných finančných prostriedkov, ktorých poskytnutie alebo použitie je podľa všeobecného právneho predpisu viazané na podmienky, ktoré páchatel' nespĺňa. Páchatel' koná tak, že uvádza iného do omylu v otázke ich splnenia. Napríklad uvedie v žiadosti nepravdivé údaje alebo zamlčí podstatné údaje. Trestným činom subvenčného podvodu nemusí byť inému priamo spôsobená škoda. Pod pojmom subvencia rozumieme prostriedky finančnej podpory poskytované z verejných zdrojov spravidla na vopred určený účel.

Jedným zo zaevidovaných trestných činov subvenčného podvodu bol prípad, keď poverený príslušník Vojenskej polície vlastnou činnosťou zistil, že príslušník posádky Prešov mal v období 11 mesiacov poberať náhradu na návštevu rodiny, konkrétne na svoju manželku, pričom deklaroval zdieľanie spoločnej domácnosti s navštevovanou rodinou na inej adrese ako tej, ktorú v uvedenom období zdieľal s manželkou v mieste výkonu štátnej služby.

Trestný čin subvenčného podvodu má tri formy:

- vylákание od iného dotácie, subvencie, príspevku alebo iného plnenia hoci nespĺňa podmienky na ich pridelenie, a to tým, že ich uvedie do omylu v otázke ich splnenia (§ 225 ods. 1 Trestného zákona),
- použitie neoprávnene získanej dotácie, subvencie, príspevku alebo iného plnenia vo väčšom rozsahu na iný ako určený účel (§ 225 ods. 2 Trestného zákona),

POZNÁMKY

- c) páchateľ ako zamestnanec, zástupca alebo iná osoba oprávnená konať za toho, kto dotáciu, subvenciu, príspevok alebo iné plnenie poskytuje, umožní ich získanie napriek tomu, že žiadateľ nespĺňa podmienky určené na jeho poskytnutie (§ 225 ods. 3 Trestného zákona).

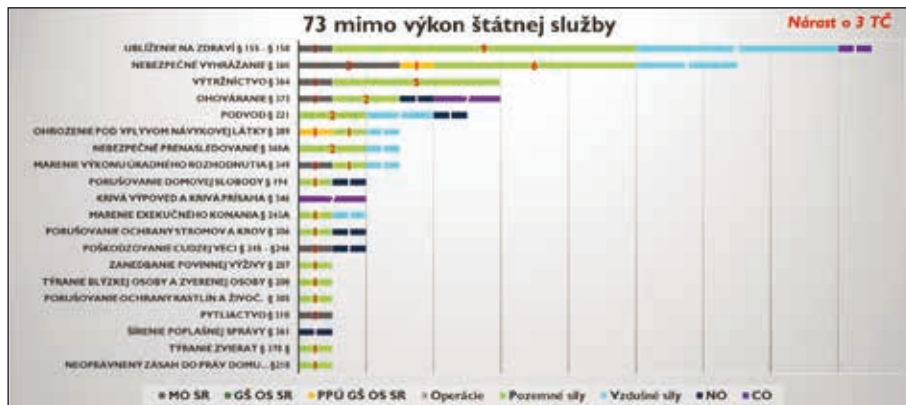
3. 3 Štruktúra ostatných trestných činov spáchaných mimo výkonu štátnej služby

V roku 2018 Vojenská polícia zaevidovala spolu 73 trestných činov spáchaných **mimo výkonu štátnej služby**.

Z násilnej trestnej činnosti prevládal v počte 17 prečin ublíženia na zdraví (§ 155 – § 158 Trestného zákona). Druhým najčastejšie sa vyskytujúcim trestným činom bol prečin nebezpečného vyhrážania (§ 360 Trestného zákona) v počte 13. Nasledovalo šesť prečinov výtržníctva (§ 364 Trestného zákona) a ohovárania (§ 373 Trestného zákona) a päť prečinov podvodu (§ 221 Trestného zákona). V porovnaní s rokom 2017 bolo zaevidovaných menej prečinov ohrozenia pod vplyvom návykovej látky (§ 289 Trestného zákona) a nebezpečného prenasledovania (§ 360a Trestného zákona), celkovo troch. Ďalej v počte dvoch prečinov boli evidované napríklad prečin porušovanie domovej slobody (§ 194 Trestného zákona), krivej výpovede a krivej prisahy (§ 346 Trestného zákona), marenia výkonu úradného rozhodnutia (§ 349 Trestného zákona), poškodzovania cudzej veci (§ 245 – § 246 Trestného zákona) a pod. Najmenej zaevidovaných v počte jeden bol napríklad prečin zanedbania povinnej výživy (§ 207 Trestného zákona), týrania blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 Trestného zákona), porušovania ochrany rastlín a živočíchov (§ 305 Trestného zákona), pytliactva (§ 310 Trestného zákona), týrania zvierat (§ 378 Trestného zákona) a iné (graf 6).

Najviac ostatných trestných činov spáchaných mimo výkonu štátnej služby zaevidovala Vojenská polícia u príslušníkov pozemných síl v počte 36 trestných činov. Nasledovali príslušníci vzdušných síl v počte 15 trestných činov a príslušníci ministerstva obrany s počtom deväť trestných činov. U príslušníkov útvarov a zariadení priamo podriadených Generálnemu štábu OS SR boli zaevidované dva trestné činy. Neznáma osoba spáchala šesť trestných činov a v piatich prípadoch išlo o civilné osoby. Príslušníci v zahraničných operáciách jednotiek NATO nespáchali ani jeden trestný čin mimo výkonu vojenskej služby (graf 6).

V porovnaní s rokom 2017 (70 trestných činov) bol v roku 2018 nárast o 4,3 % (viac o 3 trestné činy). Najviac trestných činov spáchaných mimo výkonu štátnej služby Vojenská polícia zaevidovala v posádke Michalovce, v počte 14 trestných činov. Nasledovala posádka Prešov s počtom 13 trestných činov, posádka Zvolen s počtom 11 trestných činov, posádky Rožňava a Topolčany s počtom päť trestných činov. V posádkach Bratislava, Levice, Malacky a Trenčín boli zaevidované po štyri trestné činy. Najmenej trestných činov, v počte tri boli, bolo zaevidovaných v posádkach Martin, Nitra a Ružomberok.

Graf 6: Štruktúra ostatných trestných činov spáchaných mimo výkonu štátnej služby

V rámci preventívnej činnosti sa Vojenská polícia zameriava na zvyšovanie právneho vedomia príslušníkov rezortu obrany v aktuálnej a často medializovanej oblasti násilných trestných činov. Popri živote patrí zdravie medzi najvýznamnejšie chránené záujmy. Najčastejšie sa vyskytujúci trestný čin proti životu a zdraviu je trestný čin ublíženia na zdraví (§ 155 až 158 Trestného zákona), ktorý v sebe zahŕňa štyri formy ublíženia na zdraví:

- spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví úmyselne (§ 155 Trestného zákona),
- spôsobenie ťažkej ujmy na zdraví z nedbanlivosti (§ 157 Trestného zákona),
- spôsobenie ublíženia na zdraví úmyselne (§ 156 Trestného zákona),
- spôsobenie ublíženia na zdraví z nedbanlivosti (§ 158 Trestného zákona).

Ublížením na zdraví sa rozumie také poškodenie zdravia iného, ktoré si objektívne vyžiadalo lekárske vyšetrenie, ošetrovanie alebo liečenie, počas ktorého bol sťažený obvyklý spôsob života poškodeného na dlhší čas. V praxi sa často stretávame s prípadmi, keď je priestupok proti občianskemu spolunažívaniu § 49 zákona o priestupkoch odovzdaný do vyšetrovania ako trestný čin zblíženia na zdraví § 156 Trestného zákona z dôvodu dĺžky doby liečenia t. j. nad sedem dní, kde rozhodujúca je povaha ujmy na zdraví, najmä akými príznakmi a ťažkosťami sa prejavuje, v akej intenzite, po aký dlhý čas a do akej miery je narušený obvyklý spôsob života poškodeného.

Pod pojmom ťažká ujma na zdraví sa rozumie len vážna porucha zdravia alebo vážne ochorenie, ktorým je zmrzačenie, strata alebo podstatné zníženie pracovnej spôsobilosti, ochromenie údu, strata alebo podstatné oslabenie funkcie zmyslového ústrojenstva, poškodenie dôležitého orgánu, zožyzdenie, vyvolanie potratu alebo usmrtenie plodu, mučivé útrapy, alebo porucha zdravia trvajúca dlhší čas. Jedným z konkrétnych prípadov, ktoré Vojenská polícia v roku 2018 vyšetrovala bol prípad príslušníka z posádky v Ružomberku, ktorý v marci 2018 pred kaviarňou SANA na ul. Krásnohorskej č. 65 v Rožňave presne nezisteným spôsobom fyzicky napadol dve civilné osoby, ktorým spôsobil zranenia s dobou liečenia nad sedem dní a následne sa aj ďalším poškodeným osobám nachádzajúcich sa na mieste vyhrážal zabitím, pričom v ruke držal plynovú pištoľ, z ktorej najmenej päťkrát vystrelil,

POZNÁMKY

čím u poškodených vzbudil dôvodnú obavu, že svoje vyhrážky naplní. Príslušník Vojenskej polície vec z dôvodu vecnej príslušnosti odstúpil do vyšetrovania Okresnému riaditeľstvu Policajného zboru, nakoľko Vojenská polícia vykonáva skrátené vyšetrovanie trestných činov, pri ktorých horná trestná sadzba neprevyšuje tri roky. V rámci dokazovania preukázal poverený príslušník Vojenskej polície páchatelovi skutočnosti nasvedčujúce spáchaniu trestného činu ublíženia na zdraví (§ 156 ods. 1 Trestného zákona) v súbehu s nebezpečným vyhrázaním (§ 360 Trestného zákona) a výtržníctvom (§ 364 Trestného zákona). Do pozornosti by som uviedla posledné ustanovenie, keď sa napríklad dostanete do sporu a slovne alebo fyzicky, verejne alebo na mieste verejnosti prístupnom hrubej neslušnosti alebo výtržnosti najmä tým, že niekoho napadnete. Za hrubú neslušnosť považujeme konanie, ktorým sa porušujú zásady občianskej morálky (hanobenie kultúrnej alebo historickej pamiatky). Výtržnosť je narušenie verejného pokoja a poriadku, pričom miesto prístupné verejnosti je každé miesto, kde má prístup širší okruh ľudí. Pod pojmom „verejne“ rozumieme konanie pred dvoma súčasne prítomnými osobami.

3. 4 Páchatelia trestných činov v rezorte obrany

V rezorte obrany majú kvantitatívne najväčší podiel na páchaní kriminality a inej protispoločenskej činnosti profesionálni vojaci z hodnostného zboru mužstvo a z hodnostného zboru poddôstojníci. Skladba páchatelov trestnej činnosti sa v súčasnosti výraznejšie nemení. Táto kategória je zastúpená najmä profesionálnymi vojakmi vo fyzickom veku do 35 rokov. Vek a hodnosť sa líši od druhu páchania trestných činov, napríklad pri drogovej trestnej činnosti je priemerný vek páchatelov do 32 rokov. Vzhľadom na vyššie uvedené a s dôrazom na plnenie kvalitatívnych a kvantitatívnych priorít prevencie kriminality v podmienkach rezortu obrany bola Vojenská polícia v roku 2019 implementovaná do učebných osnov Základne výcviku a mobilizačného doplnovania OS SR.

Obrázok 1: Najčastejší páchatelia v rezorte obrany

4 PROGNOZA VÝVOJA KRIMINALITY DO ĎALŠIEHO OBDOBIA

Z analýzy trestnej činnosti páchanej v rezorte obrany jednoznačne vyplýva nezastupiteľná úloha prevencie kriminality pri predchádzaní, odhaľovaní a zamedzovaní trestnej činnosti. Dosiahnuté výsledky v rezorte obrany pri plnení úloh vyplývajú-

cich z aktuálne platnej stratégie, ale i stav a vývoj bezpečnostnej situácie potvrdzuje, že vytýčené priority, smery a opatrenia v prevencii kriminality boli zvolené správne. V ďalšom období sa predpokladá, že najpočetnejšou kategóriou osôb páchajúcich trestné činy v rezorte obrany budú profesionálni vojaci vo veku do 35 rokov. V štruktúre vojenských trestných činov možno predpokladať, že bude prevládať trestný čin vyhýbanie sa služobnému úkonu a výkonu vojenskej služby a porušovanie služobných povinností. Z nevojenských trestných činov sa predpokladá prevládanie majetkovej trestnej činnosti, najmä trestné činy krádeže, podvodu a sprenevery. Na základe štatistických ukazovateľov bude kritickou oblasťou pravdepodobne násilná kriminalita, najmä ublíženie na zdraví, výtržníctvo, nebezpečné vyhrážanie a násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi. Drogová kriminalita bude i naďalej problémom vo svojej skrytej forme, najmä v súvislosti s presunom, distribúciou a prechovávaním omamných a psychotropných látok aj vo vojenských objektoch.

Medzi faktory negatívne ovplyvňujúce vývoj, štruktúru a dynamiku kriminality v podmienkach rezortu obrany budú v nasledujúcom období patriť najmä používanie násilia pri riešení osobných sporov a pretrvávajúci záujem o zbrane, muníciu a výbušniny. V zmysle zákona o Vojenskej polícii Vojenská polícia aktuálne zameriava svoju činnosť najmä na:

- a) neoprávnené odčerpávanie finančných prostriedkov z rozpočtu rezortu obrany,
- b) odhaľovanie prečinov subvenčných podvodov a ochranu majetku v správe rezortu obrany,
- c) odhaľovanie trestných činov proti životnému prostrediu, taktiež trestné činy páchané v súvislosti s bezpilotným lietadlom tzv. dronom (napr. trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu uvedené v VI. hlave Trestného zákona),
- d) budovanie dôveryhodnosti Vojenskej polície u profesionálnych vojakov a zamestnancov rezortu obrany.

Hlavným cieľom do nasledujúceho obdobia je pôsobenie najmä na príčiny a podmienky kriminality a v konečnom dôsledku vytváranie rôznych foriem a metód ako im predísť, obmedziť, respektíve ich eliminovať. Taktiež prehľbiť súčinnosť orgánov prevencie kriminality rezortu obrany s orgánmi prevencie kriminality rezortných a mimorezortných zložiek.

5 ZÁVER

Naďalej pretrváva predpoklad zvyšovania páchania trestných činov, a preto je dôležité uplatňovanie preventívnych opatrení v praxi. V rámci prevencie kriminality je dôležité zamerať sa na jej účinok, ktorý je celoplošný a pôsobí na každého človeka.

Potreba prevencie kriminality sa vo všeobecnosti argumentuje tým, že akékoľvek negatívne javu je lepšie predchádzať, ako riešiť dôsledky. Najmä z ekonomického hľadiska sa poukazuje na škody spôsobované kriminalitou, prípadne sa porovnávajú náklady na represiu a prevenciu, ale aj na aspekty politické a morálne. Napriek tomu nie je možné prevenciu vyzdvihnúť tak, aby potláčala význam repre-

POZNÁMKY

sie, nakoľko Vojenská polícia uplatňovaním svojich preventívnych a represívnych právomoci upravuje, reguluje a kontroluje správanie príslušníkov OS SR v zmysle zákonov, právnych predpisov, rozkazov a nariadení, ktoré obsahujú aj sankcie za ich porušovanie alebo nedodržiavanie. Tieto sankcie v sebe zahŕňajú aj preventívne aspekty na odradenie potenciálneho páchatela od vykonania protispoločenského skutku a na to, aby sa potenciálnym páchatelom ukázala správna cesta, resp. sa im sťažilo páchanie trestnej činnosti. Ak sú napriek tomu preventívne opatrenia neúčinné a dôjde k spáchaniu trestnej činnosti, nastupuje represia. Vzájomná prepojenosť, prelínanie a dopĺňanie prevencie kriminality a represie vyúsťuje do kontroly kriminality ako celospoločenského záujmu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Čo je prevencia kriminality [online]. Ministerstvo vnútra SR [cit. 2019-0503]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?co-je-prevencia-kriminality>>.

DANIŠKA, G. - STRÉMY, T. - VRÁBLOVÁ, M. a kol.: *Kriminológia*. 3 akt. a dopl. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o., 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.

Informačný systém policajného výkonu Vojenskej polície.

IVOR J. a kol.: *Trestné právo, kriminalistika, bezpečnostné vedy a forenzné disciplíny v kontexte kontroly kriminality*. 1 vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o., 2013. 912 s. ISBN 978-80-7380-440-4.

IVOR, J. - ZÁHORA, J.: *Repetetórium trestného práva*. 3. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer, 2018. 220 s. ISBN 978-80-8168-796-9.

IVOR, J. - ZÁHORA, J. - POLÁK, P.: *Trestné právo hmotné II*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017. 648 s. ISBN 978-80-8168-585-9.

ONDICOVÁ, M. - UHRIN, S.: *Prevencia kriminality*. 1 vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o., 2012. 146 s. ISBN 978-80-7380-405-3.

TOMÁŠEK, J.: *Úvod do kriminológie : Jak studovat zločin*. 1 vyd. Praha : Grada, 2010. 216 s. ISBN 978-80-247-2982-4.

VIKTORYOVÁ, J. - STRAUS, J. - BANGO, D. - PALAREC, J. - BLATNICKÝ, J. - KOČAN, Š. - VAJZER, L.: *Vyšetrovanie*. 3 vyd. Bratislava : Akadémia policajného zboru, 2015. 687 s. ISBN 978-80-8054-643-4.

Vyhodnotenie trestnej činnosti v rezorte ministerstva obrany za rok 2018, č.p.: VPTN-13-52/2019.

Zákon č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

*Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zme-
ne a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.*

*Zákon Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších pred-
pisov.*

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

POZNÁMKY

1. Uvedte rozdiel medzi trestným činom a priestupkom.
2. Je podľa Vášho názoru efektívnejšia represia alebo prevencia?
3. Aké preventívne aktivity by ste navrhli? (zdôvodnite ich výber)
4. Uvedte jeden vojenský trestný čin a rozoberte si ho v praxi.
5. Uvedte jeden nevojenský trestný čin a rozoberte si ho v praxi.

HISTORICKÝ ODKAZ KARPATSKO-DUKLIANSKEJ OPERÁCIE A SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

Mgr. Juraj **ŠIMKO**, PhD.

ÚVOD

Rok 1944 bol pre slovenský národ takpovediac prelomovým. Na území Slovenska koncom leta vypuklo Slovenské národné povstanie (ďalej len „SNP“). SNP bolo pre štáty protihitlerovskej koalície definitívnym signálom, že slovenský národ odmieta režim spájaný s ideológiou nacistického Nemecka. Rovnako SNP nieslo v sebe myšlienku obnovenia československej štátnosti a prihlásenie sa k ideálom demokratickej spoločnosti. S týmto cieľom sa príslušníci armády, ale ja civilisti už dlhší čas pripravovali na ozbrojené vystúpenie proti Nemecku a jeho spojencom. Vypuknutie povstania bolo vyvrcholením domáceho odboja, ktorý sa spojil s odbojom zahraničným.

Práve v závere roku 1944 sa zahraničný a domáci odboj spojili. Konkrétne sa jednalo o účasť Slovákov a Čechov v zahraničných jednotkách formovaných v Sovietskom zväze. V rámci karpatsko-duklianskej operácie sa v októbri 1944 československé jednotky prebojovali na územie Slovenska a spolu so spojencami začali s priamym oslobodzovaním Československej republiky.

Karpatsko-duklianska operácia, ktorá sa uskutočnila na jeseň roku 1944 bola súčasťou dôležitých ofenzív druhej svetovej vojny. Pre dejiny Slovákov a Čechov zostáva významnou, pretože zahájila oslobodzovanie československého územia spod okupácie nacistickým Nemeckom. Na jej realizáciu vplývalo mnoho faktorov. Patrili sem vojensko-strategické zábery Sovietskeho zväzu v súvislosti s postupom do centra nacistickej Tretej ríše, ale i vývoj vojenskej situácie na západnom fronte a v Taliansku. Rovnako k nim musíme zaradiť aj národnooslobodzovací proces okupovaných európskych národov, predovšetkým Slovákov a Čechov.

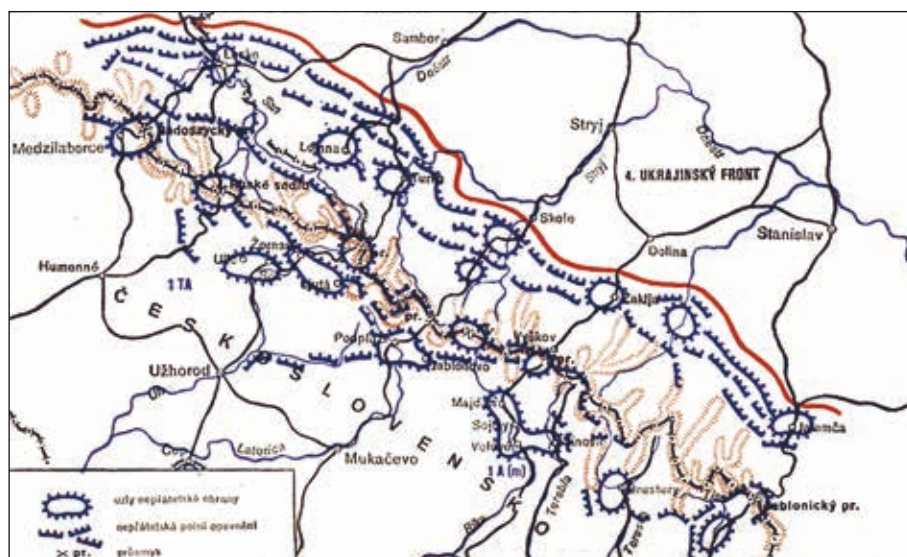
1 SITUÁCIA NA FRONTACH V POLOVICI ROKU 1944

Začiatkom júna 1944 sa spojeneckým vojskám na talianskom bojisku podarilo obsadiť Rím. Následne, keď 6. júna došlo k vylodeniu v Normandii bol otvorený západný front. V priebehu augusta bola podstatná časť územia Francúzska oslobodená a začiatkom septembra vstúpili spojenci na územie Belgicka. Zatiaľ na východnom fronte 23. júna začali sovietske vojská bieloruskú útočnú operáciu a 13. júla ľvovsko-sandomiersku operáciu. Počas nej vstúpili na územie Poľska, pričom sa ľavé krídlo 1. ukrajinského frontu (ďalej len „UF“) do konca augusta priblížilo ku Karpatom, asi 40 km od hraníc Slovenska.

1.1 Nemecké plány

POZNÁMKY

Vojensko-strategický význam Duklianskeho priesmyku si uvedomilo aj nemecké velenie, ktoré od mája 1944 začalo v jeho širšom priestore budovať obranné postavenia. Opevňovali sa najmä prístupy k priesmyku. Celkovo vybudovali Nemci dve obranné línie s opornými bodmi na vyvýšených kótach. Bolo nariadené, že postavenia treba neustále zlepšovať a zosilňovať intenzívnymi opevňovacími prácami a vojská treba udržovať v neprestajnej poplachovej pohotovosti. ¹⁾

Obrázok 1: Plán nemeckej obrany Karpát

(Zdroj: https://www.klubvtn.info/info_120.htm)

1.2 Situácia na Slovensku pred vypuknutím SNP

Stále jasnejší predpoklad skorej porážky Nemecka súvisiaci s postupom Červej armády z východu a postup západných spojencov západnou Európou vplývali aj na vývoj situácie v európskych krajinách priamo okupovaných alebo ovládaných režimami sympatizujúcimi s politikou nacizmu. Jedným z prejavov silnejšieho odporu v okupovanej Európe bolo vypuknutie Varšavského povstania 1. augusta 1944. Podobne to platí aj pre vnútorný vývoj na Slovensku, kde si stále väčšia časť obyvateľstva uvedomovala blížiacu sa porážku Nemecka. Na pozadí nemeckých príprav na možnú sovietsku operáciu smerujúcu cez Karpaty prebiehali prípravy aj na slovenskej strane.

Po zjednotení odbojových skupín a vytvorení Slovenskej národnej rady (ďalej len „SNR“) sa začali prípravy na zahájenie ozbrojeného vystúpenia Slovákov proti domácemu kolaborantskému režimu a jeho spojencovi nacistickému Nemecku. Aj v slovenskej armáde rástol počet protifašisticky zmýšľajúcich dôstojníkov. Na veliteľstve pozemného vojska v Banskej Bystrici vznikla skupina, ktorá mala kontakty

1) KLEIN B. - SLEPCOV I.: Vojensko-historický význam Duklianskeho priesmyku do začiatku Karpatsko-duklianskej operácie sovietskej armády v roku 1944. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 14-15.

POZNÁMKY

na československú exilovú vládu v Londýne. Rádiogram londýnskej vlády z marca 1944 poveril vedením tejto skupiny pplk. gšt. Jána Goliana, ktorý na rokovaní s predstaviteľmi SNR 27. apríla 1944 vytvoril Vojenské ústredie. SNR ho poverila, aby vypracoval vojenský plán povstania v dvoch možných variantoch. Prvý variant začiatku povstania počítal s koordináciou vojenských akcií povstalcov s postupom sovietskej Červenej armády. Druhý, menej priaznivý variant počítal s možnosťou vypuknutia povstania v prípade, že by došlo k okupácii územia Slovenska nemeckými jednotkami skôr, než budú dokončené prípravy. Zároveň malo Vojenské ústredie zabezpečiť komunikáciu s partizánskymi jednotkami pôsobiacimi na Slovensku a ich podporu. Vzájomná komunikácia mala zabezpečiť, aby silnejšie aktivity partizánov nevyprovokovali predčasný zásah nemeckej armády a bola dosiahnutá čo najväčšia miera pripravenosti povstaleckých síl.

Najdôležitejším predpokladom pre zahájenie povstania, v priaznivom variante, bolo informovanie sovietskeho velenia o prípravách povstania. SNR požadovala začlenenie pripravovanej akcie do plánov sovietskej armády.²⁾ Odovzdanie informácií soviетom mala zabezpečiť delegácia SNR. Lietadlo na jej odlet k Sovietskom malo poskytnúť Vojenské ústredie. S odletom sa počítalo začiatkom júla, avšak z rôznych príčin sa let neuskutočnil. Delegácia odletela až 4. augusta 1944.³⁾

Situácia na Slovensku sa zatiaľ komplikovala. Vojenské ústredie malo na jednej strane menší dosah na možnosť ovplyvniť činnosť partizánskych skupín operujúcich na východe Slovenska a na druhej strane partizáni podporovaní alebo priamo organizovaní Ukrajinským štábom partizánskeho hnutia v Kyjeve, považovali slovenských dôstojníkov za nespoľahlivých a spolupráca s Vojenským ústredím nebola na dostatočnej úrovni. Z tohto dôvodu stále aktívnejšie partizánske skupiny do istej miery sabotovali prípravy SNP.

Vznikal nesúlad medzi silnejúcimi aktivitami partizánov a predstavami SNR a vojenského ústredia. Spontánnosť povstaleckej vlny sa začala vymykať z usmerňujúceho vplyvu SNR.

Nemecké velenie si uvedomovalo strategický význam územia Slovenska vzhľadom na vývoj situácie na východnom fronte a v súvislosti s vypuknutím povstania vo Varšave. Preto trvalo na podriadení slovenskej armády svojmu veleniu, aby sa zabránilo možnému prielomu do Maďarska a na Slovensko. Preto 3. augusta 1944 boli jednotky Východoslovenskej armády (ďalej len „VSA“)⁴⁾ podriadené veliteľstvu skupiny armád Severná Ukrajina. Úlohou VSA malo byť zabezpečenie Slovenska na hraničných postaveniach ako záštity za nemeckým frontom v Generálnom Gubernemente (Poľsku) proti Sovietskemu zväzu (ďalej len „ZSSR“). Ťažisko obrany sa

2) Pojem sovietska armáda je synonymom pojmu Červená armáda.

3) Využitie bolo lietadlo, ktorého let zariadil minister Čatloš. Čatloš nezávisle na odbojovom hnutí vypracoval vlastné memorandum o možnom povstaní, ale jeho úmysly nepočítali s obnovením ČSR.

4) Východoslovenská armáda bola sformovaná v auguste 1944 na východnom Slovensku. Jednalo sa o kvalitne vyzbrojené a vycvičené uskupenie. Pozostávala z pluku útočnej vozby, 1. a 2. pešej divízie. Vznikla ako dôsledok Čatlošovej iniciatívy. Oficiálne mala slúžiť na obranu slovenského územia, ale v Čatlošových plánoch mala zohrať inú úlohu. Išlo mu o to, aby obranné línie v Karpatoch neboli obsadené nemeckými, ale slovenskými jednotkami a následne mala táto armáda uvoľniť cestu Červenej armáde na Slovensko.

malo položiť na pravé krídlo, kde bolo potrebné uzatvoriť predovšetkým Lupkovský a Dukliansky priesmyk.⁵⁾

Neustále sa komplikujúca situácia v priestore slovenského územia bola ešte viac umocnená situáciou na východnom fronte, konkrétne v Rumunsku. 23. augusta 1944 Rumunsko zmenilo stranu a pridalo sa k postupujúcej sovietskej armáde. Nemecké velenie potrebovalo zabezpečiť svoj tyl a eliminovať možnosť, že k podobnému vývoju dôjde aj na Slovensku, čo by znamenalo ohrozenie línií obrany pred postupujúcou Červenou armádou. Partizánske akcie a rozvrat bezpečnostnej situácie na Slovensku si z nemeckej strany vyžadovali rúzne riešenie. Vývoj vojenskej situácie obsahujúci masívne prepukanie protirežimistických nálad a aktivita partizánskych skupín na Slovensku vyústili do nemeckého zásahu. Po zhodnotení situácie, na požiadanie slovenskej vlády a prezidenta Tisa začali nemecké jednotky 29. augusta s okupáciou Slovenska.⁶⁾

1.3 Slovenské národné povstanie

Vojenské ústredie vydalo večer 29. augusta 1944 rozkaz k ozbrojenému odporu proti nastupujúcim nemeckým okupačným vojskám. Povstanie sa pomerne rýchlo rozšírilo na oblasť viac ako 20 000 km², pričom obsiahlo územie od Levoče, cez Spišskú Novú Ves a Dobšínú na východe, až po Žilinu, Bánovce nad Bebravou a Topoľčany na západe.

Nemecká reakcia predbehla plánovací proces povstalcov a nádeje, že SNP začne koordinovane s postupom sovietskej armády sa nespĺnili. Naopak, nemecké jednotky začali postupovať. Na východe územia sa im podarilo odzbrojiť jednotky Východoslovenskej armády, preniknutím do Liptova obsadiť Liptovský Mikuláš a Ružomberok a zahájiť postup na Telgárt. Na západe sa nemeckým jednotkám podarilo preniknúť cez Strečniansku úžinu k Vrútkam a zo západu cez Topoľčany k Baťovanom (dnešnému Partizánskemu).⁷⁾ Po počiatočných neúspechoch obrany povstaleckého územia a reorganizácii obrany sa podarilo povstalecký front do istej miery stabilizovať. Prispela k tomu aj Karpatsko-duklianska operácia, ktorá sa začala 8. septembra 1944.

Stabilizácia frontu však neznamenal povstalecký úspech. Nemeckým okupačným silám prichádzali posily a tlak na povstaleckú armádu silnel. Koncom septembra povstalci stratili Turiec a Žarnovicu.

V etape bojov od 18. októbra 1944 bol postupne rozvrátený obranný systém povstania. Okupantom sa podarilo sústrediť pomerne značné sily, hlavne po príchode 18. SS divízie Horst Wessel. Neustálym tlakom vyčerpávali bojové sily povstalcov a redukovali nimi ovládané územie.

Do konca októbra sa podarilo ciele generálnej protipovstaleckej ofenzívy splniť a povstalecká armáda sa prakticky rozpadla. 27. októbra 1944, v deň keď povstalecké jednotky opustili Banskú Bystricu a ustúpili na sever, SNR prijala rozhodnutie o prechode na partizánsky spôsob boja.

5) CZÉFALVAY, F. a kol. : Vojenské dejiny Slovenska, s. 153.

6) CZÉFALVAY, F. a kol. : Vojenské dejiny Slovenska, s. 163.

7) Podrobnejší rozbor priebehu SNP nie je predmetom článku. K uvedenej problematike existuje bohatý výber odbornej literatúry, ako aj odborný text vo Vojenskej osvete 1/2014.

POZNÁMKY

Vojensky bolo SNP porazené, avšak odpor rozptýlených partizánskym spôsobom bojujúcich skupín na niektorých miestach pokračoval až do príchodu jednotiek sovietskej armády a jej spojencov.

2 KARPATSKO-DUKLIANSKA OPERÁCIA

Karpatsko-duklianska operácia bola najdôležitejšou časťou Východokarpatskej operácie. Bola uskutočnená 38. armádou ⁸⁾ 1. UF a pravým krídlom 1. gardovej armády 4. UF. Druhou časťou Východokarpatskej operácie bola Karpatsko-užhorodská operácia, v ktorej sa angažovali vojská strednej a ľavého krídla 4. UF.

2. 1 Sovietske prípravy operácie

Oficiálna žiadosť o poskytnutie pomoci slovenským povstalcami bola sovietskej vláde predložená 31. augusta 1944, keď sa na ňu obrátili československý veľvyslanec Z. Fierlinger a náčelník československej vojenskej misie v Sovietskom zväze generál H. Píka. Pôvodným strategickým zámerom sovietskeho velenia bolo postupovať na západ v dvoch smeroch. Prvým bol postup cez územie Poľska do Nemecka a druhým cez územie Rumunska a Maďarska smerom na Viedeň. Slovenské územie sa nachádzalo práve medzi spomenutými dvoma smermi a postup jeho územím znamenal možnosť bojov v členitom horskom teréne, čomu sa Červená armáda snažila vyhnúť. Vypuknutie povstania, ale situáciu zmenilo a na sovietskej strane sa začal proces príprav na preniknutie na slovenské územie.

Na základe informácií zo slovenskej strany ⁹⁾ navrhol veliteľ 1. UF I. S. Konev hlavnému veleniu možnosť, aby sa v prípade útoku na slovenské územie spojili s jednotkami slovenskej armády (v tomto kontexte sú myslené jednotky VSA). Na základe jeho návrhu generálny štáb Červenej armády 2. septembra spracoval smernicu pre veliteľa 1. UF, ktorá nariadila pripraviť a uskutočniť spoločnú operáciu 1. UF a 4. UF tak, aby úderom z priestoru Krosno – Sanok v smere na Prešov dosiahli vojská týchto frontov slovenské hranice a spojili sa so slovenskými jednotkami. Na druhý deň poslal Konev hlavnému stanu návrh plánu operácie, ktorý okrem iného počítal s aktívnou účasťou divízií VSA, a tiež s nasadením 2. československej paradasantnej brigády ¹⁰⁾, ktorá mala byť padákmi vysadená na slovenskom území z dôvodu zaisťovania dôležitých oblastí alebo letísk.

Je dôležité pripomenúť, že stále sa jednalo len o **prvotný návrh**. Situácia na Slovensku sa vyvíjala, a vyvíjala sa rýchlo. Informácie, ktorými Konev disponoval od plk. Talského však neodrážali skutočný stav.

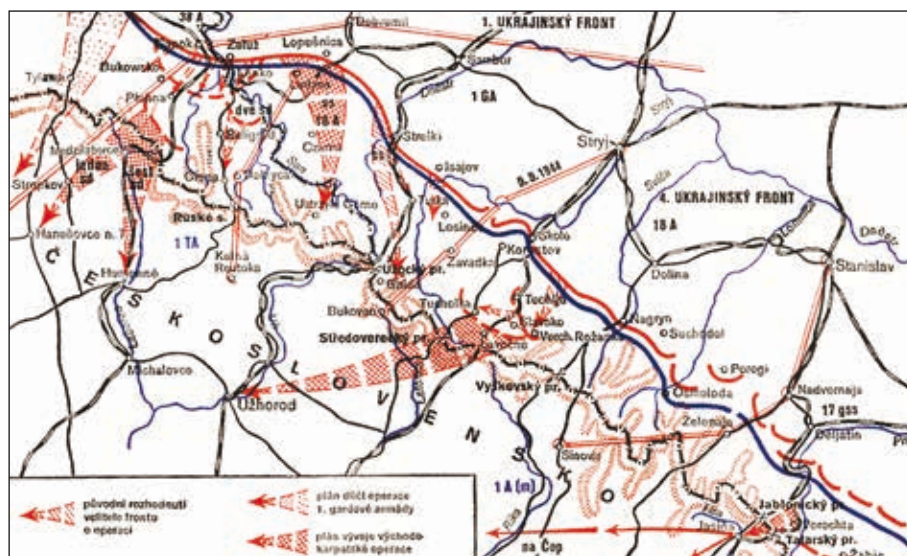
8) Veliteľom 38. armády bol generálplukovník K. S. Moskalenko.

9) 31. augusta 1944 spolu s letcami, ktorí odleteli na sovietske územie z letiska Išla pri Prešove odletel aj plk. Talský, zástupca veliteľa armádneho veliteľstva v Prešove. Talský na stretnutí s Konevom predostrel informácie v zmysle pôvodných povstaleckých zámerov o možnosti, že jednotky VSA budú aktívne postupovať oproti sovietskym jednotkám. Nemeckým zásahom sa situácia na Slovensku skomplikovala, vznikol chaos a v dôsledku toho slovenské jednotky na východnom Slovensku nemohli splniť to, čo sa pôvodne od nich v rámci príprav očakávalo.

10) BYSTRICKÝ, J.: Karpatsko-duklianska operácia – zámery a realita. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 32-33.

Sovietske velenie vyhodnocovalo situáciu a pripravovalo ďalší postup. Smernica veliteľovi 38. armády 1. UF Moskalkovi zo 4. septembra nehovorila nič o východoslovenských divíziách, ani o paradesantnej brigáde. Bolo to spôsobené tým, že pri príprave sa použili aj informácie od československej vlády z Londýna, ktoré hlásili, že spojenie s divíziami sa stratilo a nemecké jednotky stihli obsadiť Prešov. Sovietski veliteľia tak mali reálnejší prehľad o tom, že priechody cez Karpaty otvorené nebudú a hlavné sily povstalcov sa sústredili na strednom Slovensku. Vo vytváraní definitívnej podoby plánu operácie tak súčinnosť so slovenskými jednotkami nebola vôbec zahrnutá.

Proti sovietskym vojskám stála na nemeckej strane armádna skupina Heinricha a časť pravokrídlných jednotiek 17. armády. Armádna skupina Heinrich bránila úsek medzi Jaslom a Krosnom až po hraničnú líniu so skupinou armád Južná Ukrajina, pričom jej súčasťou bola nemecká 1. tanková armáda. Nemecké útvary, ktoré sa bránili v pásme činnosti 38. armády boli rozmiestnené len v hlavnom pásme obrany do hĺbky 6 až 7 kilometrov. Podľa spomienok generála Moskalka vytvorili Nemci najkompaktnejšie zoskupenie na krídlach, v strede, kde sa bránila 208. pešia divízia boli ich sily slabšie. ¹¹⁾

Obrázok 2: Plán útočnej operácie v Karpatoch

(Zdroj: https://www.klubvtn.info/info_120_soubory/mapa120b.gif)

Pred zahájením operácie bola priemerná hustota nemeckých síl na krosensko-duklianskom smere nízka. Pred frontom 38. armády sa nemecké vojská bránili silami troch peších divízií (68., 208., 545.) a jedným plukom 96. divízie, ako aj ďalšími samostatnými jednotkami. To predstavovalo asi 20 000 osôb a asi 360 diel a míno-metov. Z týchto údajov potom vyplývali aj základné charakteristiky plánu operácie, ktorý počítal s prielomom taktického pásma obrany protivníka už v prvý deň operácie s ovládnutím dôležitých oporných bodov nemeckej obrany v mestách Jaslo a Krosno, ako aj dôležitých ciest v pásme útoku, čo malo zabezpečiť rýchly postup a preniknutie rýchlej skupiny do operačnej hĺbky. Na tretí deň operácie mali útočia-

11) HOFÍREK, T.: Frontové boje nemeckej 1. tankovej armády..., s. 411.

POZNÁMKY

ce vojská dosiahnuť hranice Slovenska a na piaty deň čiaru Stará Ľubovňa – Sabinov – Prešov. Celková hĺbka operácie predstavovala asi 90 kilometrov. Preto bolo naplánované vysoké tempo postupu. Pre strelecké jednotky 18 a pre tankové 25 kilometrov za deň. Plánované tempo bolo považované za reálne len za predpokladu, že sa podarí rozbiť sily nepriateľa ešte v taktickej hĺbke obrany a nedovolí sa mu ustúpiť do hôr. Najdôležitejšie predpoklady úspechu podľa veliteľa 1. UF maršala Koneva boli moment prekvapenia a rýchlosť.¹²⁾

2. 2 Boje o prístupy k územi Slovenska

Severne od Sanoku sa 7. septembra začali boje v priestore obsadenom 96. nemeckou pešou divíziou. Jednalo sa o prieskum bojom, ktorý mal za cieľ odhaliť systém nemeckej obrany, obranné a žienijné objekty, ako aj zoskupenia nemeckých vojsk. Na druhý deň, 8. septembra začali sovietske jednotky delostreleckú prípravu. Asi po dvoch hodinách paľby, pred deviatou hodinou predpoludním, prešli sovietske tanky a pechota do útoku. Pomerne ľahko a bez odporu zdolali prvé nemecké postavenia. Tento postup bol možný len na pomerne malom úseku frontu v strede útočného pásma 38. armády, kde bolo sústredené mohutné útočné uskupenie. V strede nemecké jednotky ustupovali. Na ostatných úsekoch, kde Sovieti nasadili menej delostrelectva a kde boli strelecké zväzky rozvinuté na širokom fronte, nemecká obrana odolala.

Druhé pásmo obrany padlo v poludňajších hodinách, potom sa sovietsky postup vďaka vytrvalej nemeckej obrane začal spomaľovať, a to predovšetkým na krídlach útočiackej armády.¹³⁾

Pretože nemecké velenie prikladalo Krosnu ako dopravnému uzlu veľký význam, nemecké jednotky v boji proti 67. streleckému zboru znemožňovali využitie komunikácií na úseku prielomu. Spôsobili tak situáciu, v ktorej museli sovietske druhosledové jednotky (vrátane 1. čs. armádneho zboru) postupovať po zlých cestách a spôsobili tak ich preťaženie. Divízie pravého krídla útočiacich vojsk uviazli po prekročení rieky Jasiołka v oblasti obce Moderówka. Úlohu stanovenú pre prvý deň operácie splnil iba 101. strelecký zbor, ktorého jednotkám sa podarilo postúpiť o 10 až 12 kilometrov. Ostatné zväzky prelomili obranu protivníka len do hĺbky 2 až 6 kilometrov. Už výsledok prvého dňa operácie naznačoval, že základné predpoklady úspechu, t. j. prekvapivosť a rýchlosť sa nepodarilo dosiahnuť.¹²⁾

Nemecké velenie takmer okamžite začalo do priestoru útočiackej 38. sovietskej armády prisúvať posily, ku ktorým patrili napr. 75. pešia divízia alebo 1. tanková divízia. Prisunutie nemeckých posíl viedlo k zmene v pomere síl a umožnilo nemeckému veleniu zaujať po prielome hlavného pásma obrany v predhorí Karpát silnú obranu na nových čiarach v hĺbke, organizovať silné protiútoky nielen proti údernému zoskupeniu 38. armády, ale aj proti pravému krídlu jej operačnej zostavy. Zmena pomeru síl a narastajúci nemecký odpor viedli k výraznému spomaleniu tempa úto-

12) BYSTRICKÝ, J.: Karpatsko-duklianska operácia – zámery a realita. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 38.

13) HOFÍREK, T.: Frontové boje nemeckej 1. tankovej armády..., s. 182.

ku 38. armády. Počas prvých siedmych dní dosiahla šírka prielomu asi 30 kilometrov a hĺbka postupu údernej skupiny len 23 kilometrov.¹⁴⁾

Na ľavom krídle 38. armády sa do bojov zapojili aj jednotky 1. gardovej armády. Deviateho septembra, po päťdesiatminútovej delostreleckej príprave prešiel do útoku jej 107. strelecký zbor. Na fronte širokom 4 kilometre v smere na Bukowsko prelomil nemeckú obranu na úseku Płowce, Stróże Małe a Stróże Wyżne, pričom boje boli ťažké a krvavé.

Počiatkové tempo sovietskeho postupu nebolo také rýchle ako velenie očakávalo. Nemcom sa podarilo spomaliť sovietske a československé jednotky prehradením prístupu k ceste Dukla – Żmigród Nowy – Jasło. Ovládnutie tejto komunikačnej línie sa preto stalo pre jednotky 38. armády kľúčovým. Nadránom 10. septembra Nemci do tohto úseku prisunuli 14. pluk 78. útočnej divízie a útočný pluk 1. tankovej armády. Napriek tvrdému odporu nemeckej 75. divízie Nemci Krosno stratili.

V tvrdých bojoch o mesto Dukla sa podarilo Červenej armáde 12. septembra roztrhnúť nemecký front v šírke osem kilometrov. Nemecký odpor však pokračoval a 1. UF musel v polovici septembra posilniť svoje jednotky v priestore bojov južne od Krosna, čo znamenalo zintenzívnenie bojov na prístupoch k Duklianskemu priesmyku. V tvrdých bojoch sa Nemcom síce darilo spôsobovať sovietskym jednotkám značné straty, dialo sa tak ale v priebehu pomalého ústupu k priesmyku. Pôvodne rýchla operácia sa zmenila na pomalé vyčerpávajúce boje.

Ani po posilnení 38. armády zo záloh veliteľa 1. UF v polovici septembra sa charakter operácie nezmenil. Potom, ako do útoku prešiel aj 4. UF bolo od polovice septembra vťahované do bojov aj pravé krídlo skupiny armád Severná Ukrajina. 20. septembra sa sovietskym silám podarilo vytlačiť cez Lupkovský priesmyk juhovýchodným smerom nemeckú 96. divíziu a priesmykom preniknúť na územie Slovenska. Keď sa jednotky 1. gardovej armády 4. UF dostali na Slovensko, nasledujúci deň, teda 21. septembra, oslobodili prvú slovenskú obec – Kalinov.

Obrázok 3: Situácie v priestore duklianskeho priesmyku od 30. 9. do 5. 11. 1944

(Zdroj: <http://www.vhu.sk/data/files/79.jpg>)

14) BYSTRICKÝ, J.: Karpatsko-duklianska operácia – zámery a realita. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 41.

POZNÁMKY

V dôsledku permanentných útokov mohli Sovieti zatlačiť do konca septembra ľavé krídlo 1. tankovej armády až do priestoru Duklianskeho priesmyku. Aby sa dosiahla čo najlepšia obrana v tejto horskej oblasti, bola nemecká 1. tanková divízia v priebehu 24. – 28. septembra 1944 vystriedaná 1. lyžiarskou divíziou, ktorá mala lepší výcvik pre boj v danom teréne.

Avšak ani tejto jednotke sa nepodarilo ubrániť Duklianský priesmyk. Priestor juhovýchodne od Duklianskeho priesmyku museli nemecké vojská začiatkom októbra prenechať protivníkovi.¹⁵⁾

V pásme 38. armády ako prvé vstúpili na územie Slovenska vojská 211. a 241. streleckej divízie a to 1. októbra 1944 v priestore Šarbova. Po prechode hlavného karpatského hrebeňa a vstupe na územie Slovenska museli sovietske a s nimi i československé vojská viesť boje o východy z Karpát. Do konca karpatsko-duklianskej operácie, t. j. do 28. októbra 1944 sa im podarilo oslobodiť asi 100 kilometrov štvorcových územia východného Slovenska.¹⁶⁾

2. 3 Československý armádny zbor v bojoch Karpatsko-duklianskej operácie

Snahou československých orgánov bolo, aby sa československé jednotky¹⁷⁾ formované na území Sovietskeho zväzu po dosiahnutí bojaschopnosti čo najskôr začlenili do zostavy sovietskych vojsk prekračujúcich hranice Československa.

27. júla 1944 vydal náčelník štábu 1. UF rozkaz, ktorý nariadil, aby sa 1. československý armádny zbor (ďalej len „1. ČSAZ“) ako záloha 1. UF do 8. augusta sústredil v priestore Biskoviči, Dobrovka, Sambor. Delostreleckej prípravy zahajujúcej 8. septembra 1944 karpatsko-duklianskú operáciu sa zúčastnili aj delostrelecké pluky 1. a 3. čs. samostatnej brigády. Po príprave vyrazili do útoku prvosledové jednotky. Veliteľ 1. ČSAZ nariadil postupovať z priestoru sústredenia zboru v druhom slede armády do priestoru Wrocanky. Nakoľko všetky dôležité komunikácie kontrolovali Nemci, presun zboru ako aj ostatných jednotiek druhého sledu prebiehal po poľných a lesných cestách zlej kvality, čo viedlo k zdržaniu, chaosu a strate pohyblivosti.

Po komplikovanom nočnom presune v noci z 8. na 9. septembra dostali jednotky zboru rozkaz útočiť na druhé pásmo obrany v smere na Duklu. 1. brigáda postupovala z priestoru Machnowka a 3. brigáda z priestoru Wrocanka, 1. delostrelecký pluk bol v palebnom postavení a 3. delostrelecký pluk vo vyčkávacom postavení. Deviateho septembra o pol siedmej ráno vyrazili československé brigády v pochodových prúdoch so zaistením na postup k mestu Dukla. Po hodine sa rozplynula hmla, čo spôsobilo, že na jednotky zboru sa sústredila prudká delostrelecká, mínometná a guľometná paľba. Na zaskočené jednotky 1. brigády podnikol protivník tankový protiútok v sile 5 tankov a 2 rôt samopalníkov v priestore medzi obcami Bóbrka a Machnowka, ktorý sa podarilo zastaviť až s nasadením záloh a protitankových diel a húfnic. Obec Bóbrka sa 1. brigáde podarilo obsadiť za podpory samopalníkov

15) HOFÍREK, T.: Frontové boje nemeckej 1. tankovej armády..., s. 194.

16) BYSTRICKÝ, J.: Karpatsko-duklianska operácia – zábery a realita. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 43.

17) Bližšie k otázke formovania československých jednotiek v Sovietskom zväze pozri RICHTER, K.: Československý odboj na východě.

1. čs. tankovej brigády a s podporou sovietskych tankov 162. tankovej brigády. Pre 1. ČSAZ znamenal tento útok stratu 611 mŕtvych, zranených a nezvestných.¹⁸⁾

Prvý neúspech si vyžiadal zmenu vo velení zboru. Veliteľ zboru gen. Kratochvíl bol vystriedaný 10. septembra veliteľom 1. brigády gen. Svobodom.

Zatiaľ čo 3. brigáda ostala v pôvodnom postavení, 1. brigáda sa presunula západne od pásma 101. zboru, kde 10. septembra dobyla priestor Kobylan.

Ďalšie ťažké boje 1. čs. brigády prebiehali od 11. septembra o kótu 534 severne od cesty medzi Duklou a Zmigrodom Nowym. Pechota 1. brigády bola podporovaná niekoľkými tankami československej tankovej brigády.¹⁹⁾ Spomenutá kóta niekoľkokrát zmenila držiteľa, až kým ju československé jednotky 19. septembra nedobyli.

Zatiaľ sa 3. brigáda prebojovávala pozdĺž cesty vedúcej k mestu Dukla, kde bola zastavená silným odporom, ktorý kládol protivník opevnený na výšine pred mestom.²⁰⁾ V súčinnosti so sovietskym útokom do pravého boku nemeckej obrany, jednotky československého armádneho zboru 20. septembra mesto Dukla dobyli.

O dva dni bojový prieskum 1. brigády s podporou tankov ovládol kótu 694 Hyrowa Góra. O ďalšie dva dni (24. septembra) prenikli sovietske jednotky až k československým hraniciam pri Duklianskom priesmyku, tu však narazili na tvrdú nemeckú obranu.

Opätovný útok si vyžiadal niekoľkodňové prípravy spojené s preskupovaním vojsk. 28. septembra zaujali jednotky 1. ČSAZ čiaru Barwinek – Zyndranowa čelom na juh. Potom 30. septembra, po 40 minútovej palebnej príprave prešli vojská 38. armády do útoku smerom Mszana – Zborov so silami 101. zboru, 67. zboru a 1. ČSAZ. Rozpútali sa ťažké boje, v ktorých sovietsky 67. zbor postupoval na juhozápad a 1. októbra vstúpili jeho jednotky na Slovensko, kde oslobodili niekoľko obcí západne od Duklianskeho priesmyku.

Jednotky 1. ČSAZ zatiaľ bojovali pri osadách Barwinek a Zyndrowa v tesnej blízkosti hranice. Československé tanky uviazli v blate a boli ničené priamou delostreleckou paľbou a mínami. Cieľom prielomu bolo dosiahnutie československej hranice, ktorý nanešťastie stroskotal za cenu mnohých životov. V útoku 1. československej samostatnej tankovej brigády, práporu samopalníkov tejto brigády a 3. práporu 1. československej pešej brigády úplne zhoreli dva tanky T-34/85, jeden T-34/76 a poškodených bolo ďalších sedem vozidiel.²¹⁾ V priebehu týchto bojov 30. septembra padol v boji veliteľ 1. čs. tankového práporu kpt. Rudolf Jasiok. Nasledujúci deň zahynul aj jeho nástupca kpt. Vrána.

Svedectvo o ťažkostiach postupu je zaznamenané aj v dokumentoch zboru. Podľa hlásenia veliteľa zboru gen. Svobodu: „Boje v dňoch od 23. 9. do 3.10. boli ťažké a vyčerpávajúce. Zbor útočil v smere hlavného náporu na nepriateľa vo vybudovanom obrannom postavení, so silným delostrelectvom a mìnometmi, s mnohými mìnovými poľami proti tankom a pechote, postupujúc prevažne s odkrytými krídlami vzhľadom

18) HOFÍREK, T.: Frontové boje nemeckej 1. tankovej armády..., s. 187.

19) Presnejšie 1. tankového práporu, nakoľko 2. tankový prápor sa pre nedostatok strojov nachádzal v tyle a venoval sa výcviku.

20) RICHTER, K.: Československý odboj na východě, s. 90.

21) HOFÍREK, T.: Frontové boje nemeckej 1. tankovej armády..., s.193.

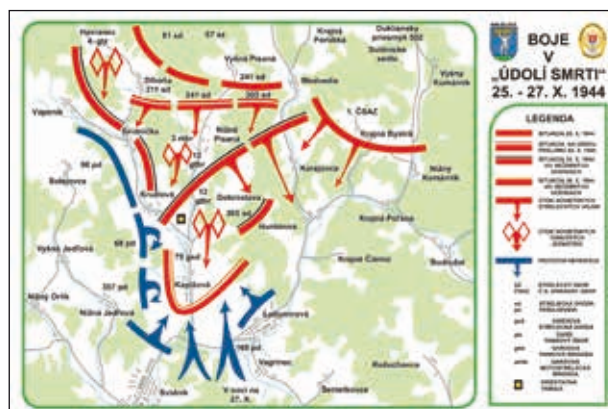
POZNÁMKY

na pomalší postup pechoty susedov. Mužstvo bolo neustále v útočných bojoch, takže organizovať odpočinok bolo nemožné. Celodenné dažde a ťažký neschodný terén vyžadovali maximálne vypätie síl všetkých príslušníkov zboru.“²²⁾ Štvrtého októbra boli jednotky zboru presunuté do postavenia Tylawa – Vyšný Komárnik.

Pre veľké ťažkosti sa útok 38. armády zastavil. Potom ako sovietske jednotky oslobodili Veľkú Pisanú sa nemeckí obrancovia stiahli z obavy pred možným útokom z boku. Nemecké velenie vyhodnotilo nebezpečenstvo, že sovietske jednotky útočiace v priestore Baranie – Vyšná Pisaná preniknú povedľa hradskej Svidník – Krajná Poľana do tyla duklianskeho zoskupenia Wehrmachtu. Nemecké jednotky sa stiahli do pripravenej obrany na čiare Javira – hrebeň svahu od Krajnej Bystrej – kóta 532 Obšar – kóta 576 Najaličnik – kóta 562 Jarucha.²³⁾

To umožnilo ďalší postup priesmykom. Šiesteho októbra ráno prekročili hliadky 1. a 3. brigády československú hranicu a po krátkom čase ich nasledovali aj hlavné sily zboru, pričom 2. prápor 1. brigády oslobodil Vyšný Komárnik. Postup po zamíňovaných cestách sa však stal osudným pre veliteľa 1. brigády gen. Jaroslava Vedral-Sázavského. Jeho automobil narazil na nastraženú nálož, ktorá veliteľa brigády zabila.

Po dobytí priesmyku vojská 38. armády a 1. ČSAZ pokračovali v útoku. Siedmeho októbra vyčerpané a oslabené jednotky zboru zahájili zdĺhavé boje o kóty Javira, Hrabov a Obšár, ktoré boli málo úspešné. Prelomiť obranu sa nepodarilo ani v bojoch, ktoré jednotky zboru viedli v tomto priestore do 18. októbra. V dňoch 19. až 26. októbra viedol zbor boje na smere Vyšná Pisaná – Medvedzie – Hunkovce. Išlo predovšetkým o ovládnutie hory Javira. Túto horu sa podarilo dobyť až 26. októbra a o dva dni neskôr aj kótu 517 Hrabov. Ich postup bol znovu pre vyčerpanosť zastavený. Vpravo od jednotiek 1. ČSAZ začali 25. októbra sovietske jednotky 305. strelleckej divízie podporovanej tankami 12. gardovej tankovej armády útok od Nižnej Pisanej smerom na Kapišovú, čím sa začala bitka v tzv. „údolí smrti“. Do 27. októbra, kedy front opäť ustrnul, stratili obidve strany značný počet tankov a živej sily. Následne na tomto úseku frontu prechádzali sovietske jednotky do obrany.

Obrázok 4: Boje v „Údolí smrti“

(Zdroj: <http://www.vhu.sk/udolie-smrti/>)

22) Hlásenie gen. Svobodu z 15. 10. 1944. In: BYSTRICKÝ, J. (ed.): Pramene k vojenským dejinám Slovenska, s. 83.

23) IGNÁC, P.: Vyšný Komárnik, s. 43.

2. 4 Nasadenie paradesantnej brigády v Karpatsko-duklianskej operácii

POZNÁMKY

V januári 1944 sa na území Sovietskeho zväzu prišlo k formovaniu 2. československej paradesantnej brigády. Jej základ tvorili bývalí príslušníci slovenskej armády, ktorí koncom októbra predchádzajúceho roka prešli pri Melitopoli na stranu sovietskej armády. Brigáda bola budovaná podľa sovietskeho vzoru organizácie výsadkových jednotiek. Do polovice apríla dokončila svoj výcvik a v máji v počte cca 2 900 príslušníkov bola pripravená na nasadenie.

V počiatočných fázach príprav Karpatsko-duklianskej operácie bola zvažovaná možnosť vysadiť zo vzduchu 2. paradesantnú brigádu buď do priestoru augustovej dislokácie poľných jednotiek slovenskej armády, alebo na letiskách. Neskôr sa však tento zámer nerealizoval z dôvodov, ktoré už boli spomenuté vyššie.

Do ôsmeho septembra zaujala paradesantná brigáda vyčkávací priestor v Przemysli. V podriadenosti 67. streleckého zboru obsadila do 12. septembra desaťkilometrový úsek na ľavom krídle 38. armády, kde vystriedala 121. streleckú divíziu v obrane na úseku Besko – Sanoczek. Jednotky brigády boli nasadené do boja bez prípravy. Útočili na kvalitne vybudovanú obranu protivníka v neznámom teréne, bez podpory ťažkých zbraní a podpory tankov. Členitý terén priestoru nasadenia spôsobil, že prápory brigády pôsobili takmer samostatne. 1. prápor vľavo v úseku Sanoczek – Jendruszkowce a 2. prápor vpravo na čiare Dlugie – Zarszyn. Spomenutý nedostatok podporných zbraní umocňovala aj vzdialenosť od materiálnej základne brigády v Przemysli, a tiež nedostatok motorových vozidiel, ktoré by dovážali zásoby a muníciu.

Napriek tomu príslušníci brigády v dňoch 13. – 16. septembra uskutočnili úspešné prieskumy bojom, vyrážali do útočného pásma na účinné útoky a po prudkom boji vytlačili nepriateľa z opevnených osád Milcza a Besko. Tiež obsadili Pielne, Nadolany a ovládli dôležitý operačný priestor Besko, čím umožnili veliteľovi 38. armády nasadiť dňa 18. septembra 4. gardový tankový a 31. tankový zbor do útoku v smere Pastwiska, Rymanów a ďalej na západ a juhozápad s úlohou pokúsiť sa rozvinúť úder v smere na mesto Dukla.

O tom, akú dôležitosť pripisoval veliteľ 1. UF maršal Konev dobytíu Beska svedčí aj skutočnosť, že 16. septembra navštívil veliteľské stanovište paradesantnej brigády, pričom sa uznanlivo vyjadril o dosiahnutých výsledkoch brigády.²⁴⁾

V dňoch 17. až 19. septembra prenikli jednotky brigády v smere na Nadolany – Roztoki do hĺbky nepriateľskej obrany. V tvrdých bojoch sa zmocnili priestoru Sieniawa, Roztoki, Nowotaniec a v súčinnosti s 242. sovietskou tankovou brigádou ovládli obec Pulawy, čím splnili bojovú úlohu brigády.

Oslabením nemeckej obrany nad obcou Pastwiska umožnila brigáda priechod sovietskych tankových jednotiek cez Sieniawu. Dobytím Pulawy ohrozila tylo nemeckých jednotiek v duklianskom smere. Parabrigáda prispela k tomu, že v noci z 19. na 20. septembra muselo nemecké velenie odsunúť dve divízie z obrannej línie

24) STANISLAV, J.: Účasť 2. čs. paradesantnej brigády v Karpatsko-duklianskej operácii a príčiny jej oneskoreného presunu na povst. územie. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 73.

POZNÁMKY

Dukla – Rymanów, čím sa uľahčil útok 4. gardového tankového zboru a 1. ČSAZ, ktorým bol ovládnutý priestor Fedorowka – Dukla.

2. paradesantná brigáda počas deviatich dní prelomila tri urputne bránené nepriateľské postavenia. Postúpila o 12 kilometrov, pričom sama alebo v spolupráci so sovietskymi tankovými jednotkami oslobodila 12 poľských obcí. Pritom utrpela značné straty, a to 143 mŕtvych, 438 zranených a 49 nezvestných.²⁵⁾

Po vyčerpávajúcich bojoch bola 2. paradesantná brigáda stiahnutá do Króscienku, kde sa pripravovala na letecký presun na územie ovládané slovenskými povstalcami. Od 25. septembra do 19. októbra prebiehal transport príslušníkov 2. paradesantnej brigády na povstalecké územie. Ich príchod znamenal významnú posilu povstaleckej armády.

3 ZÁVER

Prechodom vojsk 38. armády do obrany na čiare Głojsce – Ciechania – Svidnička – Kapišová – Dobroslava – Krajná Bystrá – severne a severozápadne od Nižného Komárnika sa karpatsko-duklianska operácia skončila. V tých dňoch už bolo SNP porazené, a tak jeden z hlavných cieľov operácie, ktorým bol prienik sovietskej armády k bojujúcim slovenským povstalcami nebol dosiahnutý.

Na výsledky východokarpatskej operácie, ktorej súčasťou bola Karpatsko-duklianska operácia nadviazala východoslovenská operácia (20. november – 31. december 1944) a západokarpatská operácia (12. január – 28. február 1945), v rámci ktorých pokračovalo oslobodzovanie územia Československej republiky.

Aj napriek tomu, že karpatsko-duklianskej operácii sa nepodarilo rýchlo preniknúť do priestoru povstania a spojiť sa s povstaleckou armádou, operácie 1. UF, 4. UF a 1. ČSAZ vrátane 2. paradesantnej brigády mali pre SNP zásadný vojenský a morálny význam. Nemecké velenie muselo v Karpatoch ustavične zvyšovať počty svojich jednotiek, sťahujúc ich aj z povstaleckého územia Slovenska (išlo o kompaktné a dobre vyzbrojené jednotky v počte asi 12 500 mužov) a z iných úsekov sovietsko-nemeckého frontu. Boje v Karpatoch zabránili Nemcom nasadiť tieto sily proti povstalcami, čo umožnilo stabilizovať jednotlivé úseky povstaleckého frontu a udržať dvojmesačnú obranu.²⁶⁾

V náročnom teréne, za drsných klimatických podmienok a v situácii dobre pripravenej nemeckej obrany sovietska armáda v Karpatsko-duklianskej operácii (od 8. septembra do 28. októbra 1944) stratila okolo 90 tisíc mužov, z toho viac ako 12 tisíc padlo.²⁷⁾ Straty 1. ČSAZ v operácii sú odhadované na 6 500 mužov, z toho asi 1 800 padlých.²⁸⁾

25) STANISLAV, J.: Účasť 2. čs. paradesantnej brigády v Karpatsko-duklianskej operácii a príčiny jej oneskoreného presunu na povst. územie. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 74.

26) STANISLAV, J.: Účasť 2. čs. paradesantnej brigády v Karpatsko-duklianskej operácii a príčiny jej oneskoreného presunu na povst. územie. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 69.

27) SLEPCOV I.: Straty 38. armády a 1. československého armádneho zboru v karpatsko-duklianskej operácii. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 88.

28) RICHTER, K.: Československý odboj na východě, s. 95.

K problematike strát pozri tiež SLEPCOV I.: Straty 38. armády a 1. československého armádneho zboru v karpatsko-duklianskej operácii. In: KLEIN, B. (zost.): Vojensko-politické aspekty..., s. 89.

Karpatsko-duklianska operácia sa právom stala významným medzníkom vo vojenských dejinách Československa, ako aj v dejinách slovenského a českého národa. Dlhý čas bol vstup 1. ČSAZ na územie republiky pripomínaný aj Dňom československej ľudovej armády, ktorým bol na pamiatku operácie 6. október. A hoci je v podmienkach súčasnej existencie samostatného Slovenska ako Deň ozbrojených síl SR pripomínaný 22. september, nesmieme zabúdať ani na historický odkaz Karpatsko-duklianskej operácie.

Rovnako ako výsledky Karpatsko-duklianskej operácie, ani Slovenské národné povstanie nepriniesli primárne pozitívne výsledky. Povstanie bolo vojensky porazené a zostávajúce povstalecké jednotky dostali rozkaz prejsť na partizánsky spôsob boja. Hlavný cieľ spojiť sovietsky postup s povstaním nebol dosiahnutý. Na druhej strane však musíme nasledujúcim generáciám odkázať, že boje v SNP a v Karpatoch oslabili protivníka v dôležitom čase a na dôležitom mieste, čo v konečnom dôsledku umožnilo neskoršie rozvinutie spojeneckých ofenzív.

Povstalecké územie situované v tyle nemeckej obrany z vojensko-strategického hľadiska pôsobilo nemeckej obrannej stratégii veľké problémy. Vojaci, partizáni, ale aj kooperujúce civilné obyvateľstvo preukázali nesmierne hrdinstvo pri dvojmesačnej obrane. Ďalej je dôležité pripomenúť, že povstanie nevypuklo zo dňa na deň. Bolo výsledkom dlhodobějších a sústavných príprav. Jeho organizátori, či už sa jednalo o vojenské osoby alebo o civilistov brali na seba riziko znášania krutých konzekvencií za podiel na jeho príprave.

Z politického hľadiska SNP znamenalo jasný signál, že Slováci sa nestotožnili s ľudáckym režimom a spojenectvom s nacistickým Nemeckom. Za cenu veľkých obetí, ktoré priniesli v boji a tiež v následných perzekúciách sa aj Slováci zaradili k národom bojujúcimi proti totalite.

Domáci odboj vrcholiaci v SNP a zahraničný odboj (nielen v Sovietskom zväze) za cenu značných obetí dal slovenskému a českému národu právo postaviť sa na stranu víťazov nad fašizmom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BURŠÍK, J.: *Nelituj oběti*. Praha : Naše vojsko, 1992. 125 s. ISBN80-206-0288-7.

BYSTRICKÝ, J. (ed.): *Pramene k vojenským dejinám Slovenska V/2/1 : 1. čas. armádny zbor v ZSSR a jeho účasť na oslobodzovaní Slovenska v rokoch 1944 – 1945*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2014, 448 s. ISBN 978-80-89523-28-3.

CSÉFALVAY, F. a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska, zv. V. (1939 – 1945)*. Bratislava : Magnet press Slovakia, 2008. 285 s. ISBN 978-80-89169-16-0.

ČAPLOVIČ, M. - STANOVÁ, M. (eds.): *Karpatsko-duklianska operácia – plány, realita, výsledky (1944 – 2004) : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie vo Svidníku 30. septembra – 1. októbra 2004*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2005, 271 s. ISBN 80-969375-0-2.

GREČKO, A. A.: *Cez Karpaty*. Bratislava : Naše vojsko, 1973. 576 s.

HOFÍREK, T.: *Frontové boje nemeckej 1. tankovej armády vo východných Karpa-*

POZNÁMKY

toch na jeseň 1944. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov III. : Zborník príspevkov z tretieho sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 21. – 22. mája 2004*. Trnava : Katedra histórie FF UCM, 2004, s. 177-199. ISBN 80-89034-75-6.

IGNÁC, P.: *Vyšný Komárnik : História a súčasnosť obce*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006. 81 s. ISBN 80-969026-3-6.

KLEIN, B. (zost.): *Vojensko-politické aspekty karpatsko-duklianskej operácie : Zborník štúdií z vedeckej konferencie k 50. výročiu bojov o Duklu*. Bratislava : Vojenský historický ústav MO SR, 1996. 103 s.

RICHTER, K.: *Československý odboj na východě*. Praha : Magnet press, 1992. 152 s. ISBN 80-85469-26-X.

SLEPCOV, I.: *Kapitoly zo života hrdinu Rudolfa Jasioka*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2015. 167 s. ISBN 978-80-89523-35-1.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Pokúste sa charakterizovať situáciu v polovici roku 1944.
2. Aký význam malo SNP pre osudy povojnového Československa?
3. V akých podmienkach prebiehala Karpatsko-duklianska operácia?
4. Zhodnoťte význam Karpatsko-duklianskej operácie z vojenského a politického hľadiska.

PÁD KOMUNISTICKÉHO REŽIMU V ROKU 1989 A SLOVENSKO

POZNÁMKY

Mgr. Matej **MEDVECKÝ**, PhD.

ÚVOD

Komunistický režim predstavuje takú formu nedemokratického spoločenského zriadenia, v ktorom o všetkých zásadných otázkach rozhoduje najvyšší predstaviteľ komunistickej strany, prípadne kolektívne vedenie, obvykle niekoľkočlenné predsedníctvo Ústredného výboru komunistickej strany (tzv. politbyro). Komunistické režimy, ktoré svoju moc legitimizujú odvolávaním sa na vôľu ľudu využívajú na ovládanie krajiny predovšetkým administratívne prostriedky. Na základe rozhodnutia mocenského centra sa určuje politické aj hospodárske smerovanie krajiny. Výrobu a produkciu neriadi dopyt, ale produkcia v poľnohospodárstve a v priemyselných zariadeniach, investície, ale aj počty študentov, počty ľudí, ktorí sa mali venovať určitej profesii, umelecká tvorba a ďalšie oblasti hospodárskeho alebo spoločenského života sa riadia plánom, ktorý určuje centrum a do detailov rozpracúva na to určený plánovací orgán. Názory odporujúce oficiálnym dogmám komunistický režim potiera, a to obvykle na základe administratívneho rozhodnutia. Okázala podpora ľudu sa vyžaduje, či už povinnou účasťou na voľbách, ktoré vládu komunistickej strany formálne potvrdzujú, alebo rovnako povinnou účasťou na rôznych provládnych demonštráciách, oslavách a ďalších podujatiach. Medzi najmocnejšie páky režimu patrí zvyčajne politická polícia, ktorej základnou úlohou je potierať akýkoľvek typ opozície.

Komunistický režim v Československu sa k moci dostal politickým prevratom vo februári 1948. Inšpiroval sa sovietskym vzorom a stál na viacerých pilieroch. Prvým bola tzv. marx-leninská filozofia, teda Vladimírom I. Leninom modifikované názory Karla Marxa. Ďalej išlo o takzvaný demokratický centralizmus, podľa ktorého síce boli všetky stranícke posty volené, rozhodnutie vyšších straníckych štruktúr však bolo záväzné pre nižšie zložky a členovia strany boli povinní podriaďiť sa straníckej disciplíne. Komunistická strana Československa bola súčasne jedinou vládnu stranou, a aj keď v krajine formálne existovali aj iné politické strany, tieto mohli kandidovať len na jednotných kandidátkach s komunistami a plnili úlohu štatistov. Neexistovalo rozdelenie moci na zákonodarnú (parlament), výkonnú (vláda) a súdnu. V praxi vedenie strany rozhodovalo o tom, čo považovalo za dôležité a rozhodnutia straníckeho centra potom napĺňala vláda, prípadne sa „pretavovali“ do formy zákonov v parlamente. Nebolo možné hovoriť o nezávislej justícii, nakoľko sudcovia boli povinní súdiť v duchu „triednej justície“, teda brať pri rozhodovaní do úvahy záujem režimu. V krajine existovalo plánované hospodárstvo. To znamenalo, že centrálny plánovací úrad rozhodoval o tom, čo sa kde bude vyrábať a koľko sa toho-ktorého produktu vyrobí. Nakoľko pre plánované hospodárstvo socialistického typu bol typický malý dôraz na spotrebný tovar, medzi typické prejavy riadeného hospodárstva u nás (ale aj v okolitých socialistických krajinách) patrili nedostatok

POZNÁMKY

tovaru v obchodoch, dlhé rady, existencia „podpultového tovaru“ len pre známych, či na výmenu a šedá ekonomika. Nedostatok spotrebného tovaru, ako boli napríklad práčky, rádiá, telefóny, ale čiastočne aj oblečenie, či niektoré druhy potravín režim od 60. rokov nahrádzal relatívne lacným (aj keď stále nedostatkovým) bývaním, dotovanými základnými potravinami, bezplatným zdravotníctvom a podobne. Pre tento režim bola tiež typická neexistencia nezamestnanosti. Absolvent školy ktoréhokoľvek typu dostával pri jej skončení tzv. umiestnenku, kde už mal určené budúce zamestnanie. Zmena zamestnania bola možná len po dohode s aktuálnym zamestnávateľom. Osoby, ktoré nepracovali boli stíhané podľa trestného zákona ako príživníci.

Charakter režimu sa počas vyše 40 rokov existencie pochopiteľne menil. V počiatočnom období, najmä počas života sovietskeho diktátora Jozefa Stalina, sa prejavoval najkrutejším spôsobom – v tomto období boli v Československu z politických príčin popravené stovky ľudí a desaťtisíce občanov súdy odsúdili pre reálny, či fiktívny odpor voči režimu alebo pre rôzne protištátne činy. V tomto období sa tiež očakávala vojenská zrážka medzi blokmi a hospodárstvo krajiny preferovalo investície do ťažkého priemyslu a zbrojenia pred uspokojovaním potrieb občanov. V neskoršom období došlo k liberalizácii režimu. Najmä koncom 60. rokov vládla v krajine relatívne slobodná atmosféra, v ktorej občania mohli slobodnejšie vyjadrovať svoje názory a stranícke vedenie sa začalo snažiť o zlepšenie životnej úrovne obyvateľstva. Vedenie krajiny tiež pripravovalo ekonomické reformy potrebné na zabezpečenie zdravšieho hospodárstva krajiny. Nesmelý pokus o vytvorenie „socializmu s ľudskou tvárou“ však v auguste 1968 rozdrvila intervencia vojsk Varšavskej zmluvy, vojenského paktu vedeného Sovietskym zväzom (ďalej len „ZSSR“), ktorého členom bolo aj Československo. Vojenským zásahom si ZSSR vynútil inštaláciu takej politickej reprezentácie, ktorá tak ako v minulosti „chodila na rozumy“ do Moskvy a vždy sa dokázala lojálne podriaďovať záujmom supervelmoci, do ktorej sféry vplyvu sme vtedy patrili. Predstavitelov strany z roku 1968 na čele s Alexandrom Dubčekom, ako aj osoby odsudzujúce vojenskú intervenciu síce už nečakala šibenica alebo dlhoročný pobyt v pracovnom tábore, či vo väzení, režim však na zastrašenie oponentov používal iné metódy. Občanov, ktorí sa odmietali podriaďovať obvykle čakalo prepustenie z práce a preradenie na robotnícku a zle platenú pozíciu. Častým postihom tiež bolo vylúčenie detí zainteresovaných osôb zo škôl, priestupkové konania, či šikanovanie zo strany polície, prokuratúry alebo iných úradov. V prípade, že ani takéto opatrenia nezlomili vôľu k odporu, režim neváhal siahnuť k uväzneniu a v niektorých prípadoch i k nútenému vysťahovaniu z krajiny.

1 NA CESTE K ZMENE

Osemdesiate roky 20. storočia priniesli na medzinárodnej scéne značné zmeny. Po eskalácii medzinárodného napätia a pretekov v zbrojení medzi hegemonmi bipolárneho sveta Spojenými štátmi americkými (ďalej len „USA“) a ZSSR začínajú najmä od nástupu relatívne mladého sovietskeho lídra Michaila Gorbačova obe supervelmoci postupne hľadať cesty k zlepšovaniu vzájomných vzťahov. Tento proces sa

podarilo zavŕšiť viacerými rokovaniami o odzbrojení a dohodami o znížení jadrovej aj konvenčnej výzbroje na oboch stranách. Najvyšší predstaviteľ Komunistickej strany Sovietskeho zväzu taktiež začal s presadzovaním politických zmien vo vlastnej krajine, pričom tieto zmeny zhrnul do dvoch kľúčových slov *perestrojka* a *glasnosť*. Tie vyjadrovali jednak zámer uskutočniť potrebné ekonomické reformy s cieľom naštartovať sovietske hospodárstvo (*perestrojka* – prestavba), ako aj zlepšenie politickej klímy v krajine, obmedzenie cenzúry, väčšiu slobodu slova a väčšiu otvorenosť štátnych orgánov (*glasnosť*).

Komunistický režim v Československu reagoval na prebiehajúce zmeny v ZSSR len veľmi pozvoľne. Najvyšší predstavitelia strany a štátu, ktorí sa zväčša na svoje pozície dostali po intervencii vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968, sa obávali opakovania vývoja z konca 60. rokov, a preto vo svojich prejavoch zdôrazňovali skôr nutnosť prestavby (*perestrojka*). *Glasnosť* sa u nás príliš nezdôrazňovala. Napriek tomu Gorbačovove vízie vzbudili u veľkej časti občanov ČSSR veľkú pozornosť a napríklad pri jeho návšteve Bratislavy v roku 1987 ho davy obyvateľov slovenskej metropoly privítali veľmi srdečne.

V roku 1987 prichádza tiež k značným zmenám vo vrcholových funkciách. Gustáv Husák, ktorý dovtedy kumuloval funkcie prezidenta a generálneho tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (ďalej len „ÚV KSČ“), musel svoje miesto v čele strany prenechať Milošovi Jakešovi (pôvodným menom Milouš Jakeš). O posty vo vláde a strane prichádzali aj ďalší Husákoví súpútnici. V aparáte komunistickej strany sa začala väčšia generačná výmena. Aj keď väčšina nových kádrov prestavbu podporovala formálne, vládna garnitúra uprednostnila len kozmetické zmeny pred skutočnou snahou o reformu hospodárstva krajiny. O politickom uvoľnení nemohla byť ani reč. Skôr naopak. Štát neváhal použiť proti akýmkoľvek opozičným prejavom bezpečnostno-represívny aparát, čoho najznámejším príkladom je zásah proti tzv. sviečkovej demonštrácii. Na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave sa dňa 25. marca 1988 uskutočnilo pokojné zhromaždenie občanov, ktorí žiadali dodržiavanie náboženských a občianskych slobôd v Československu. Išlo o jedno z najdôležitejších vystúpení občanov proti komunistickému režimu od konca 60. rokov minulého storočia. Sviečkovej demonštrácii predchádzali náboženské púte na Velehrad, Levočskú horu a do Šaštína, ako aj podpisová akcia *Podnety katolíkov k riešeniu situácie veriacich občanov v ČSSR*. Podnet na konanie demonštrácie dal Bratislavčan, bývalý hokejista Slovana a predseda Svetového kongresu Slovákov Marián Šťastný. Navrhol, aby sa dňa 25. marca 1988 konali demonštrácie pred zastupiteľskými úradmi ČSSR vo svete, na ktorých mali zúčastnení žiadať dodržiavanie náboženských práv a slobôd v Československu. O iniciatíve informoval aj Jána Čarnogurského, ktorý potom s Františkom Mikloškom a ďalšími aktivistami začali pripravovať zhromaždenie aj v Bratislave. Mikloško požiadal o povolenie Obvodný národný výbor Bratislava I., ktorý však konanie tichej manifestácie za menovanie biskupov na uprázdnené diecézy a úplnú náboženskú slobodu a dodržiavanie občianskych práv zamietol. Aj napriek tomu sa manifestácia konala a dňa 25. marca 1988 sa na Hviezdoslavovom námestí zišlo približne 3 500 ľudí, ďalší sa

POZNÁMKY

už na námestie nedostali. O 18,00 hodine zapálili sviečky a zaspievali štátnu hymnu. Nasledovala výzva pripravených bezpečnostných síl na rozchod, na ktorú zúčastnení nereagovali. Politická komisia zložená z predstaviteľov strany a bezpečnosti, ktorá dianie na námestí sledovala z hotela Carlton následne dala pokyn na použitie sily. Demonstrantov rozohnali policajné a polievacie autá. Príslušníci polície ľudí surovo bili a množstvo účastníkov bolo na mieste zadržaných. Polícia na rozohnanie davu použila vodné delá, aj napriek chladnému marcovému počasiu. Demonstrácia vyvolala hysterickú reakciu režimu, ktorý sa prostredníctvom médií pokúsil viacerých organizátorov prezentovať ako pohrobkov ľudáckeho režimu a dištancovali sa od nej aj viacerí oficiálni predstavitelia cirkvi na Slovensku.

(Zdroj: Igor Sivák, Ústav pamäti národa)

Vplyvom medzinárodného diania a narastajúceho vnútropolitického napätia spôsobeného túžbou po slobode došlo k aktivizácii aj ďalších opozičných prúdov. Na Slovensku to boli bývalý komunistický politik a symbol uvoľnenia zo 60. rokov Alexander Dubček a jeho stúpenci, zväčša taktiež bývalí komunisti, ktorých pre ich postoje a kritiku okupácie ČSSR z roku 1968 normalizačný režim zväčša perzekvoval.

Aktivizovali sa tiež skupiny ochranárov prírody a kultúrnych pamiatok, ktorí vyjadrovali nesúhlas napr. s nezáujmom štátu o riešenie otázok súvisiacich s necitlivými zásahmi do prírodného prostredia, či nezáujmom o havarijný stav mnohých kultúrnych a historických pamiatok v krajine. Medzi najvýraznejšie výsledky práce týchto ľudí patrí vydanie publikácie Bratislava/Nahlas. Koncom 80. rokov prichádza na Slovensku tiež k aktivizácii predstaviteľov maďarskej národnostnej menšiny, ktorí zas od režimu požadovali väčšie národnostné práva.

2 ROK 1989 V STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPE

Samotný rok 1989 priniesol viacero udalostí, ktoré môžeme s odstupom času považovať za signály ohlasujúce rozpad sovietskeho bloku v strednej a východnej Európe. Z diania na medzinárodnej scéne treba v prvom rade spomenúť udalosti v susedných krajinách. Postupné pády komunistických režimov, ktoré v roku 1989 v strednej a východnej Európe prebiehali, sa zvyknú veľmi výstižne prirovnávať k domino efektu. Prvou „lastovičkou“ bola Poľská ľudová republika. V krajine prebehla v roku 1988 séria štrajkov organizovaných nezávislým odborovým hnutím Solidarita. V dôsledku tlaku vlastných občanov predstavitelia poľského komunistického režimu pristúpili na rokovania za okrúhlym stolom, ktorých výsledkom bola dohoda o konaní čiastočne slobodných volieb v júni 1989. Z nich vzišla vláda Tadeusza Mazowieckeho, ktorý sa po 40 rokoch stal prvým nekomunistickým premiérom v krajine. V rovnakom čase prichádza k ukončeniu vlády jednej strany aj v Maďarskej ľudovej republike. V krajine panoval, v porovnaní ostatnými krajinami sovietskeho bloku, liberálnejší režim už v priebehu 80. rokov 20. storočia. Avšak až

po odchode dlhoročného lídra Jánosa Kádára v máji 1988 začalo Maďarsko nastupovať na cestu väčších zmien. V januári 1989 došlo k uzákoneniu plurality odborov, slobody zhromažďovania, k zmene ústavy a ďalších právnych predpisov. V máji 1989 krajina odstránila 240 kilometrov ženíjno-technických zátarás (najmä plotov z ostnatého drôtu, signalizačných zariadení a strážnych veží) na hranici s Rakúskom. Maďarsko napokon v októbri 1989 prijalo legislatívu umožňujúcu uskutočnenie slobodných volieb, ktoré sa konali v marci 1990. Vo východnom Nemecku, Nemeckej demokratickej republike (ďalej len NDR) sa začala vnútropolitická situácia meniť po už spomínanom otvorení maďarsko-rakúskych hraníc. Občania NDR veľmi rýchlo začali „dieru“ v železnej opone hromadne využívať na úteky na Západ. Kým úrady v septembri 1989 prijali zákaz cestovania do Maďarska, stihlo emigrovať približne 30 000 východných Nemcov. Po vydaní zákazu si našli nový spôsob úteku z krajiny – tisíce ich odcestovalo do Prahy, kde obsadili zastupiteľský úrad Nemeckej spolkovej republiky a dožadovali sa umožnenia odchodu na Západ. Mnoho východných Nemcov v záhrade veľvyslanectva kempovalo až do pádu komunistického režimu vo svojej vlasti začiatkom novembra 1989. Vedenie krajiny reagovalo začiatkom októbra uzavretím hraníc aj s Československom, čím sa krajina ocitla v úplnej izolácii. Súčasne sa v jednom z najväčších miest krajiny, v Lipsku (Leipzig) začali pravidelne každý pondelok konať protivládne demonštrácie. Po najväčšej z nich, ktorej sa dňa 2. októbra 1989 zúčastnilo okolo 10 000 ľudí vydal generálny tajomník Zjednotenej socialistickej strany Nemecka Erich Honecker armáde a ďalším ozbrojeným zložkám rozkaz potlačiť nasledujúcu pondelkovú demonštráciu silou. K tomu sa napokon úrady neodhodlali a vedenie strany pod tlakom stále väčších protestov naopak Honeckera odvolalo a otvorilo hranicu s ČSSR. Československo umožnilo východným Nemcom cestovať priamo do Nemeckej spolkovej republiky a napokon predstavitelia komunistického režimu súhlasili aj s otvorením nemecko-nemeckej hranice. 9. novembra 1989 tak de-facto padol berlínsky múr, symbol rozdelenej Európy. Nasledovali rozhovory pri okrúhlym stole a v marci 1990 prvé slobodné voľby. V októbri 1990 prišlo k zjednoteniu Nemecka. Krátko po východnom Nemecku sa komunistický režim zrútil aj v ČSSR a vývoj sa nezastavil ani v Bulharsku a Rumunsku. V Bulharsku síce režim ešte potlačil októbrové demonštrácie v Sofii, účastníci ktorých poukazovali na ekologické otázky a neslobodu. Avšak 10. novembra 1989 v dôsledku tlaku politbyra rezignoval dlhoročný generálny tajomník Komunistickej strany Bulharska Todor Živkov a v polovici novembra prišlo aj k umožneniu slobody slova a zhromažďovania a napokon v decembri 1989 komunistickí lídri súhlasili s uskutočnením slobodných volieb, ktoré sa konali v júni 1990. Najdramatickejšie udalosti sprevádzali pád komunistického režimu v Rumunsku. Prvé nepokoje prepukli 16. decembra 1989 v meste Temešvár, kde proti demonštrantom tvrdo zasiahli bezpečnostné zložky. Následne rumunský diktátor Nicolae Ceaușescu zvolal na 21. decembra demonštráciu na svoju podporu. Dav ho však vypískal a v Bukurešti vznikla napätá situácia. Navyše, prejav bol čiastočne vysielaný televíziou a cenzori nie vždy stihli zabrániť odvysielaniu pískania, čo napomohlo rozšíreniu povedomia o tom, že sa v hlavnom meste niečo deje. V priebehu noci vyšli do ulíc tanky a proti demonštrantom mala zasiahnuť armáda. Vojaci však zmenili stranu a podporili demonštrantov, ktorí tiahli

POZNÁMKY

na sídlo komunistickej strany. Ceaușescu sa opäť neúspešne pokúsil prejavom upokojiť dav, napokon však aj s manželkou Elenou utiekli s pomocou vrtuľníka. Diktátora aj s jeho manželkou neskôr zadržali a po rýchlom procese dňa 25. decembra 1989 oboch popravili. Začiatkom roku 1990 došlo k pádu komunistického režimu aj v Juhoslávii. Krajina sa však súbežne začala rozpadáť a následné vypuknutie občianskej vojny, resp. série občianskych vojen už znamenali úplne inú kapitolu v dejinách Balkánu. V priebehu najbližších rokov došlo k pádu komunistických režimov v Mongolsku, Albánsku a aj v samotnom Sovietskom zväze, ktorý sa v krátkom čase taktiež rozpadol.

3 PÁD KOMUNISTICKÉHO REŽIMU A SLOVENSKO

Aj u nás pribúdalo signálov, ktoré avizovali prichádzajúcu zmenu. Na Slovensku sa v prvej polovici júna 1989 konal tradičný festival populárnej hudby Bratislavská lýra. Festival v priebehu 80. rokov minulého storočia upadol do takej strnulosti a formalizmu, že túto situáciu už nemohli ignorovať ani dobové médiá a ne jeden ročník si odniesol aj značnú dávku kritiky. Avšak posledný predrevolučný festivalový ročník sa z rámca predchádzajúcich podujatí absolútne vymykal. O prekvapenie divákov a vrásky na čele organizátorom sa postarala americká pesničkárka Joan Baez, ktorá na lýre vystúpila 10. júna 1989. Baez sa ešte pred svojim vystúpením stretla s viacerými disidentmi, ktorých priamo pred zrakmi príslušníkov Štátnej bezpečnosti schovala vo svojom autobuse. Do zákulisia ako technika prepašovala aj Václava Havla. Počas svojho vystúpenia verejne pozdravila Havla a jeho priateľov v publiku a niektoré piesne venovala lídrovi poľských nekomunistických odborov *Solidarita* Lechovi Walesovi, občianskej iniciatíve *Charta 77*, ktorú komunistický režim vnímal obzvlášť nepriateľsky, a taktiež disidentovi Petrovi Cibulkovi, za čo ju publikum odmenilo silným potleskom. Po tom, ako na pódium pozvala pesničkára Ivana Hoffmana organizátori počas jeho piesne *Nech mi nehovoria* vypli mikrofóny. Keď na záver svojho koncertu na pódium pozvala aj českého pesničkára Vladimíra Mertu, organizátori opäť vypli mikrofóny a koncert ukončili. Oficiálne médiá o jej vystúpení mlčali. Informácie o dianí na lýre sa však aj napriek informačnému embargu rýchlo šírili.

Krátko na to, 4. augusta 1989 piati politickí aktivisti (Ján Čarnogurský, Miroslav Kusý, Hana Ponická, Anton Selecký a Vladimír Maňák) poslali vláde Slovenskej socialistickej republiky list, v ktorom oznámili svoj zámer uctiť si pamiatku obetí okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy z roku 1968. Plánovali položiť kytice na miestach, kde okupanti zastrelili našich občanov. Politická polícia komunistického režimu – Štátna bezpečnosť – všetkých piatich zatkla a v auguste začala proti všetkým viesť trestné stíhanie. Na podporu stíhaných bol napísaný list dňa 30. augusta 1989, ktorý podpísala väčšina vtedajších slovenských disidentov, a to od predstaviteľov tajnej cirkvi, ako bol neskorší kardinál Ján Chryzostom Korec či Silvester Krčméry, až po bývalých reformných komunistov Alexandra Dubčeka či Ivana Láluhu. Na ich podporu vystúpili aj mnohí dovtedy v disente neaktívni ľudia a medzi signatármi ďalších podporných listov už nachádzame celú plejádu budúcich funkcioná-

rov ponovembrového spoločenského života na Slovensku. Dodajme, že pojednávania s uvedenými piatimi disidentmi (známe ako proces proti bratislavskej päťke) sa konali v novembri 1989 už počas revolučných udalostí a súd všetkých obžalovaných oslobodil. Posledným súdeným v prípade bol J. Čarnogurský a rozsudok v jeho prípade vyniesli až 23. novembra.

Ďalšie udalosti už nabrali rýchly spád. Dňa 16. novembra 1989, len deň pred historicky dôležitou demonštráciou v Prahe, sa uskutočnil v Bratislave pochod študentov. Na bratislavskej Filozofickej fakulte prebiehali už počas roku 1989 viaceré protirežimové aktivity, napríklad koloval samizdat *Prečo nie SZM*, ktorý študentov vyzýval k vystúpeniu zo Socialistického zväzu mládeže, jedinej režimom povolenej mládežníckej organizácie. Myšlienka zorganizovať verejnú protestnú akciu sa zrodila v hlavách niektorých študentov v priebehu konania procesu s tzv. bratislavskou päťkou. V predvečer dňa študentov sa tak na Mierovom (dnes Hodžovom) námestí stretlo vyše 200 študentov, z veľkej časti z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, ale aj niekoľko stredoškóľakov. Po zaspievaní študentskej a štátnej hymny kráčali cez Námestie SNP, Primaciálne a Hviezdoslavovo námestie na nábrežie. Dav, ktorý cestou sprevádzali autá Verejnej bezpečnosti volal po slobode v školstve, ale zazneli aj radikálnejšie heslá proti monopolu Socialistického zväzu mládeže, či volanie po slobode a demokracii. Študenti položili kvety na miesta, kde sovietski vojaci v roku 1968 zastrelili Danku Košanovú a prišli až k budove Ministerstva školstva na Suvorovovej (dnes Dobrovičovej) ulici. Tu sa stretli s tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska Gejzom Šlapkom a riaditeľom odboru vysokých škôl Ministerstva školstva Slovenskej socialistickej republiky Jánom Porvazníkom a diskutovali o svojich požiadavkách. Šlapka na študentov apeloval, aby sa nesnažili veci riešiť tlakom ulice. V odpovedi zástupcovia študentov poukázali na skutočnosť, že aj februárový komunistický prevrat v roku 1948 bol sčasti výsledkom politiky ulice. Obe strany napokon uzavreli dohodu, podľa ktorej sa mala dňa 21. novembra konať v Mlynskej doline diskusia študentov a predstaviteľov štátu a strany. K tomu už pre rýchly spád udalostí neprišlo. Je zaujímavé, že bratislavská redakcia televízie dokonca spracovala pre večerné spravodajstvo o pochode študentov krátku reportáž. Udalosť dnes pripomína pamätná tabuľa osadená na budove Univerzity Komenského na Šafárikovom námestí.

O deň neskôr sa v Prahe konala demonštrácia pri príležitosti 50. výročia zavretia vysokých škôl nacistami v roku 1939. Študenti po skončení oficiálnej časti podujatia na Albertove odišli smerom na Vyšehrad. Na presúvajúci sa dav študentov (odhady ich počtu sa líšia v rozmedzí 15 – 50 tisíc osôb) dozerali pripravené bezpečnostné sily, ktoré podľa pôvodných rozkazov proti demonštrantom zasahovať nemali. A to aj napriek tomu, že prichádzalo k skandovaniu protikomunistických hesiel, ako napríklad „*Jakeše do koše!*“. Dav tlačенý poriadkovými silami sa vydal smerom k centru a okolo 19.30 dorazil na Národní třídu. Tu prišlo k uzatvoreniu priestoru a bezpečnostné sily, medzitým posilnené o príslušníkov Oddielu zvláštneho určenia, vyzývali študentov na rozchod. Študenti, nakoľko boli obklúčení a nikomu nebolo umožnené uzavretý priestor opustiť, si posadali na zem a poskúšali sa s príslušníkmi Zboru

POZNÁMKY

národnej bezpečnosti diskutovať alebo im podávali kvety. Večer okolo štvrté na deväť začali príslušníci bezpečnostných síl so zásahom proti študentom. Začali ich biť obuškami a rozháňať cez niekoľko vytvorených priechodov. Účastníkov demonštrácie, ktorí cez takéto koridory priestor opúšťali tiež bili. Zasahujúce jednotky zranili takmer 570 ľudí a následne sa rozšírila falošná správa, že počas zásahu prišlo k zabití jedného zo študentov. V dôsledku týchto udalostí vyhlásili študenti pražských vysokých škôl dňa 18. novembra 1989 týždňový štrajk, ku ktorému sa pripojili aj herci pražských divadiel. Od pondelka 20. novembra začali v Prahe, ale aj v iných mestách demonštrácie nespokojných občanov. V uvedený deň sa na pražskom Václavskom námestí zišlo približne 100 000 ľudí. Nasledujúci deň ich prišlo demonštrovať okolo 200 000. Aj napriek obrovským protivládny demonštráciám predstavitelia Komunistickej strany Československa (ďalej len „KSČ“) stále verili v možnosť udržania sa pri moci. Do Prahy bolo zvezených približne 4 000 príslušníkov Ľudových milícií, súkromnej armády komunistickej strany a aj veliteľia Československej ľudovej armády (ďalej len ČSLA) vyhlásili mimoriadne bezpečnostné opatrenia v zmysle stále platného rozkazu ministra národnej obrany na vyčlenenie síl a prostriedkov ČSLA na „zabezpečenie kludu a poriadku“ z 28. apríla 1971. Na základe rozkazu sa mala činnosť bežnej poriadkovej služby posilniť o zmiešané hliadky, ktoré sa skladali z príslušníkov Verejnej bezpečnosti (uniformovaná polícia), civilnej obrany, ČSLA, Ľudových milícií s podporou špeciálnej techniky z vojenských útvarov ČSLA. Vedenie armády, na čele s ministrom obrany armádnym generálom Milanom Václavíkom a náčelníkom generálneho štábu genplk. Miroslavom Vackom určil skupinu riadenia mimoriadnych a bezpečnostných opatrení a stanovil jej pohotovosť. Už v priebehu 23. novembra 1989 bolo pre potreby opatrení v pohotovosti takmer 10 000 vojakov, z toho asi 2 000 na Slovensku. Súčasne však každodenné demonštrácie organizované Občianskym fórom nepoľavovali. Začali na nich vystupovať známe osobnosti, herci, speváci, ale aj príslušníci ozbrojených síl, Zboru národnej bezpečnosti. Komunistickí politici sa dočkali vypískania aj zo strany robotníkov a pod tlakom situácie prišlo dňa 24. novembra 1989 k rezignácii predsedníctva ÚV KSČ na čele s generálnym tajomníkom Milošom Jakešom a k zvoleniu nových predstaviteľov strany. Situáciu nezachránil ani armádný generál Václavík, ktorý prítomných funkcionárov informoval o spomenutých opatreniach. V pondelok 27. novembra 1989 sa uskutočnil celoštátny dvojhodinový generálny štrajk, ktorý sa konal pod heslom „koniec vlády jednej strany“. Predstavitelia KSČ prisľúbili vypustiť z ústavy články umožňujúce vládu komunistickej strany a prisľúbili novú vládu, na čele ktorej mal stáť komunistu Ladislav Adamec. Adamcova vláda, menovaná 3. decembra 1989 bola z väčšej časti tvorená komunistami, čo už ale nezodpovedalo politickej realite. Proti takejto vláde okamžite vystúpili predstavitelia Občianskeho fóra s tým, že ľudia už nechcú mať komunistickú vládu, a pokiaľ nepríde k zmenám vyhlásia na 11. decembra ďalší štrajk. 4. decembra krajina otvorila svoje hranice a občania Československa mohli po prvý raz po rokoch slobodne vycestovať na západ len s platným pasom, bez dovtedy povinných vycestovacích doložiek, či colných prehlásení. Následne dňa 7. decembra pod tlakom verejnosti podala Adamcova vláda demisiu a prezident Gustáv Husák tri dni nato vymenoval vládu Mariána Čalfu a sám podal rezignáciu. Politická

polícia komunistického režimu – Štátna bezpečnosť, ktorá dovtedy plnila svoje úlohy a snažila sa nielen monitorovať situáciu, ale aj svojimi spolupracovníkmi infiltrovať vznikajúce opozičné štruktúry, sa od začiatku decembra začala pripravovať na neodvratný pád režimu. Prejavilo sa to napríklad selektívnym ničením spisovej dokumentácie. Napokon, 29. decembra 1989 Federálne zhromaždenie (parlament) zvolilo za prezidenta lídra Občianskeho fóra Václava Havla.

(Zdroj: Igor Sivák, Ústav pamäti národa)

V dôsledku potlačenia študentskej demonštrácie v Prahe prebehla aj ďalšia aktivizácia slovenských študentov, spočiatku najmä v Bratislave. Vďaka kontaktom medzi študentmi Vysokkej školy múzických umení (ďalej len „VŠMU“) a pražskej Divadelnej fakulty Akademie muzických umění sa priame svedectvá o udalostiach na Národní třide rozšírili v slovenskej metropole už 18. novembra. Študenti reagovali letákmi a výzvami na diskusiu.

Prvú verejnú výzvu skoncipovali už nasledujúci deň. Túto výzvu 20. novembra 1989 verejne čítali v aule Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (ďalej len „FF UK“) a to tak, že jeden človek prečítal vždy jednu vetu. Týmto spôsobom chceli dosiahnuť, aby prípadný perzekučný zásah nebol smerovaný len voči jednej osobe. Následne sa uskutočnilo stretnutie so zástupcami univerzity a po ňom študenti vyhlásili na Univerzite Komenského okupačný štrajk. Paralelne štrajk vyhlásili aj študenti VŠMU. Následne prišlo k vytvoreniu koordinačného štrajkového výboru študentov, ktorý pôsobil v sídle VŠMU, v budove Academie Istropolitany.

18. novembra 1989 došlo k sformovaniu opozičných síl. V Čechách vzniklo Občianske fórum, ktoré sa vytvorilo najmä okolo chartistov. Na jeho čele stál Václav Havel. Na Slovensku mali udalosti tiež rýchly spád. Informácie o pražskej demonštrácii a smrti študenta Martina Šmída (ktoré sa napokon ukázali ako nepravdivé) sa na Slovensku rozšírili aj vďaka vysielaniu zahraničných rozhlasových staníc, Rádia Slobodná Európa a Hlasu Ameriky. V Bratislave, ale aj na iných miestach sa uskutočnilo viacero stretnutí, ktorých účastníci následne zohrali v ďalšom vývoji zásadnú úlohu. Najdôležitejším sa stalo stretnutie v byte výtvarníka Miroslava Cipára v nedeľu 19. novembra 1989 doobeda, výsledkom ktorého bolo vyhlásenie odsudzujúce zásah polície proti študentom. Účastník stretnutia, sochár Rudolf Sikora následne začal telefonicky zvolávať do Umeleckej besedy (ďalej len „Umelka“) svojich známych, ktorých žiadal, aby oslovili aj ďalších záujemcov a tí zas ďalších. Účelom stretnutia mala byť diskusia k pražským udalostiam, najmä k vražde študenta Martina Šmída. Súbežne sa pod dojomom správ od Milana Kňažka, ktorý sa v Prahe zúčastnil vyhlásenia štrajku, uskutočnilo v nedeľu poobede v byte herca Martina Hubu stretnutie, na ktorom herci prijali protest proti zásahu zo 17. novembra a otvorili divadlá pre diskusiu.

V podvečerných hodinách 19. novembra 1989 sa na základe Sikorovej iniciatívy začali v Umelke zhromažďovať ľudia. Podľa odhadov sa zhromaždilo okolo 450

POZNÁMKY

osôb, zväčša umelcov, ochranárov, študentov a iných aktivistov. Na tomto stretnutí sa sformovalo hnutie, ktoré sa malo stať celospoločenskou platformou, schopnou organizovať zmeny v spoločnosti. Po skončení tohto stretnutia, na ktorom boli prečítané výzvy a protesty výtvarníkov a študentov, ako aj informácie o plánovanom štrajku hercov, odišli herci vyhlásiť prvé štrajky. Na Malej scéne informáciu o štrajku prečítal Martin Huba a na Novej scéne Marian Labuda. Ďalšie bratislavské divadlá sa pripojili v priebehu pondelka. V pondelok napoludnie 20. novembra 1989 na ďalšej porade jej účastníci vymysleli názov Verejnosť proti násiliu (ďalej len „VPN“) a vyprofilovalo sa budúce vedenie hnutia a uskutočnil sa prvý koordinačný výbor. Členovia vedenia sa stretli s predstaviteľmi Maďarskej nezávislej iniciatívy a následne užšie vedenie VPN v budove FF UK pripravilo politické vyhlásenie o vzniku hnutia a jeho politický program. VPN sa po svojom konštituovaní postavila za splnenie požiadaviek študentov, ale žiadali aj očistu verejného života od skompromitovaných politikov stalinistického razenia, či celospoločenský dialóg o problémoch bez používania represíí. Nasledovalo obdobie neustálych nočných porád a čulej organizačnej aktivity. Už v pondelok 20. novembra večer sa na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave konala prvá demonštrácia. V utorok sa v Umelke konalo ďalšie stretnutie, na ktorom prišlo k dokreovaniu koordinačného centra VPN a na ktorom básnik Ľubomír Feldek prečítal vyhlásenie vyzývajúce komunistickú stranu, aby sa vzdala mocenského monopolu. Hovorcami VPN sa stali Milan Kňažko a Ján Budaj. Večer sa v Bratislave konali dve demonštrácie. Jedna opäť na Hviezdoslavovom námestí, kde sa rečníci prihovárali davu zo sochy P. O. Hviezdoslava. Na druhej, ktorú organizovali študenti na Námestí Klementa Gottwalda (dnes Námestie Slobody) Budaj predstavil hnutie Verejnosť proti násiliu. VPN sa dotvárala nielen organizačne, ale dokázala si ako opozičná sila rýchlo získať masovú podporu. V dôsledku mimoriadneho záujmu občanov začala VPN od 22. novembra 1989 demonštrácie usporadúvať na Námestí Slovenského národného povstania v Bratislave, ktoré malo oveľa väčšiu kapacitu a demonštrácie tu získali skutočne masový charakter. Umožnila to aj slovenská skupina Tublatanka, ktorá organizátorom zapožičala svoju profesionálnu aparatúru.

(Zdroj: Igor Sivák, Ústav pamäti národa)

Aby sa dianie neobmedzovalo len na hlavné mesto, aktivisti VPN, študenti a herci podnikali cesty aj do ďalších regiónov Slovenska, kde informovali o dianí a vývoji situácie. Hovorcovia VPN, Kňažko a Budaj informovali účastníkov na začiatku každej demonštrácie o vývoji situácie, nakoľko médiá boli ešte plne v rukách komunistov. Oba moderátori taktiež informovali o príprave generálneho štrajku, ako aj o organi-

záciach a podnikoch, ktoré sa pridávali, aby tak ľudí nielen informovali, ale aj zbavili strachu z angažovania sa. Na demonštráciách tiež vystupovali zaujímavé osobnosti, ktoré svojimi prejavmi motivovali ľudí angažovať sa a pomedzi prejavy vystupovali speváci a hudobné skupiny, ktoré hudobnou produkciou vypĺňali priestor medzi vystúpeniami rečníkov. Na Námestí SNP tak vystúpili napríklad už spomínaný Ivan

Hoffman, ktorého pieseň s názvom *Sľúbili sme si lásku* sa stala hymnou nežnej revolúcie na Slovensku. Úspešné boli aj vystúpenia českého pesničkára Karla Kryla, ktorého komunistický režim prinútil emigrovať do Nemecka a ktorého mladší účastníci demonštrácií mohli poznať najmä z vysielania Slobodnej Európy.

Významným medzníkom diania na Slovensku sa stalo prvé naživo vysielané Štúdio dialóg. Konalo sa už 24. novembra 1989 v bratislavskom televíznom štúdiu Československej televízie. Za VPN sa diskusie okrem Kňažka a Budaja zúčastnili aj Fedor Gál a Vladimír Ondruš. Komunistickú stranu Slovenska (ďalej len KSS“) reprezentoval Peter Weiss, ale aj zástupcovia podnikov, ktorí argumentovali škodlivým dopadom štrajku na národné hospodárstvo. Kňažko počas diskusie žiadal zrušenie vedúcej úlohy komunistickej strany, Budaj zas žiadal demokraciu „bez prívlastkov“. Následné snahy predstaviteľov Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska (ďalej len „ÚV KSS“) udržať si masovokomunikačné prostriedky v rukách už neboli úspešné. Slovenských súdruhov nepodržali kolegovia v Prahe, keď Predsedníctvo ÚV KSČ po celodennom mimoriadnom zasadnutí okolo 7. hodiny večer ohlásilo rezignáciu. Vedúci predstavitelia KSČ sa taktiež rozhodli nepoužiť na udržanie situácie armádu, ale snažiť sa o politické riešenie. Už 25. novembra 1989 sa na Námestí SNP konala najväčšia z novembrových demonštrácií, ktorej sa podľa odhadov zúčastnilo vyše 100 000 ľudí. VPN na ňom okrem iného predstavila 12 bodový program, v ktorom požadovali vytvoriť zo Slovenskej národnej rady skutočný parlament reprezentujúci slovenský národ, ďalej žiadali slobodu tlače, slobodu spolčovania, podnikania, zrušenie vedúcej úlohy komunistickej strany, odideologizovanie školstva a kultúry, nestrannosť súdov a prokuratúry, ale aj demokratickú federáciu, právo na zdravé životné prostredie a iné. Dňa 27. novembra 1989 sa konal dvojhodinový generálny štrajk, do ktorého sa zapojila väčšina podnikov a organizácií. Veľké demonštrácie občanov sa konali aj v iných mestách. Už 21. novembra sa konali prvé podujatia v Košiciach, Žiline, Martine, či Banskej Bystrici.

Po krátkom intermezze vlády komunistu Ladislava Adamca nastúpila dňa 10. decembra 1989 vláda Mariána Čalfu. Bola to prvá vláda, v ktorej nemali komunisti väčšinu (zastúpení boli v pomere 9:11). Časť lídrov VPN však nemala politické ambície a hnutie sa v tomto období koncentrovalo najmä na organizovanie rôznych happeningov. Najväčší z nich sa konal dňa 10. decembra 1989. Práve druhá decembrová nedeľa v roku 1989 sa pre mnohých Bratislavčanov aj návštevníkov hlavného mesta stala mimoriadnym dňom. Niektorí po dlhých rokoch, mnohí však po prvý raz v živote mali možnosť prekročiť neďaleko mesta hranice do Rakúska. Práve v tento deň sa tam totiž konala púť do neďalekého Hainburgu, ktorý mohli Bratislavčania dovtedy vídať len z diaľky z hradu Devín. Slová *Ahoj Európa*, ktoré sa vžili ako názov celého podujatia, vyslovil na provizórnej tribúne – traktorovej vlečke zdobenej československou a rakúskou zástavou – Ján Budaj. *Pochod priateľstva*, ako sa akcia oficiálne volala sa stal jedným zo symbolov pádu železnej opony, symbolom otvárania hraníc po novembri 1989. Práve na Deň ľudských práv si tak mohli Bratislavčania odstrihnúť z ostatných drôtov, ktoré obe krajiny dlhé desaťročia oddeľovali. Podľa rakúskych zdrojov sa pochodu do Hainburgu zúčastnilo asi 200 tisíc ľudí, iné odha-

POZNÁMKY

dy hovoria o 150 tisícoch. Atmosféru dotváral po Dunaji premávajúci katamarán, z ktorého sa organizátori účastníkom pochodu prihovárali slovami, ale aj prostredníctvom piesní Karla Kryla. Vyvrcholením podujatia sa stalo privítanie Bratislavčanov starostom Hainburgu a prezentácia diela výtvarníka Daniela Brunovského – veľkého srdca vyrobeného z ostatného drôtu, ktorý ešte prednedávnom rozdeľoval Európu. V rovnaký deň, keď tisíce Slovákov organizovane navštívilo blízky Hainburg, vymenoval prezident ČSSR Gustáv Husák novú federálnu vládu národného porozumenia na čele s premiérom Mariánom Čalfom a sám abdikoval. Na druhý deň ráno o 9. hodine začali následne príslušníci Pohraničnej stráže na základe rozkazu oficiálne odstraňovať ženijnno-technické zabezpečenie hranice pri Dunaji. Tri skupiny vojakov začali s odstraňovaním symbolu izolácie Československa v Rusovciach, Petržalke a Devíne. Otvorenie hraníc sa rýchlo prejavilo aj pred zmenárňami Štátnej banky Československa, kde sa tvorili niekedy aj sto metrov dlhé rady občanov, ktorí si chceli ísť nakúpiť do zahraničia. Najväčší záujem bol samozrejme o rakúske šilingy. Pre urýchlenie výmeny banka menila 540 korún za 300 šilingov. Naplnenia sa dočkala aj túžba po podnikaní, keď už 18. decembra 1989 sa v banketovej sále hotela Kyjev konala prvá slovenská dražba.

(Zdroj: Igor Sivák, Ústav pamäti národa)

Pamätné miesto v dejinách má aj demonštrácia 21. decembra 1989, kedy sa na mimoriadnom zjazde KSC rokovalo o okupácii krajiny v roku 1968. Účastníci tejto demonštrácie sa pobrali pred vilu signatára pozývacieho listu a dlhoročného komunistického funkcionára Vasila Biľaka, ktorý na prekvapenie zúčastnených vyšiel na dvor a začal s účastníkmi diskutovať. Aj keď občas zaznela z davu na jeho adresu urážka či hanlivé slovo, rozhovor sa zaobišiel bez násilia.

(Zdroj: Igor Sivák, Ústav pamäti národa)

Kým organizovanie manifestácií predstaviteľia VPN zvládli na vynikajúcej úrovni, menej úspešní boli pri uskutočňovaní praktickej politiky. Hnutie nebolo koncepčne, ani personálne pripravené na vládnutie, čo sa prejavilo okrem iného i tým, že nikto z vedenia VPN sa nestal členom federálnej vlády a jej jediným zástupcom v slovenskej vláde sa stal Vladimír Ondruš, ktorý sa stal podpredsedom vlády pre otázky ochrany životného prostredia. Oveľa agilnejšie sa v situácii prejavili slovenskí komunisti. Po rezignácii Predsedníctva ÚV KSC nasledoval aj odchod najsprofanovanejších predstaviteľov KSS, ako boli napríklad dlhoročný spolupracovník sovietskych spravodajských služieb generál Viliam Šalgovič či Elena Litvajová. Dokázali sa však presadiť aj iní. Napríklad funkciu predsedu Slovenskej národnej rady (ďalej len „SNR“) po Šal-

govičovi prevzal nomenklatúrny káder z východného Slovenska Rudolf Schuster. Viacerí pragmatickí komunisti sa dokázali v týchto zlomových okamihoch našich dejín presadiť, ale boli aj takí, ktorí neuspeli. Začiatkom decembra 1989 sa uskutočnilo rokovanie medzi predstaviteľmi VPN a predsedom vlády Slovenskej socialistickej republiky Štefanom Hrivnákom a novým predsedom SNR Schusterom. Hrivnák do novej vlády navrhol viacero skompromitovaných komunistických funkcionárov, načo ho delegácia VPN vyzvala na demisiu, čo odmietol. Hrivnák napokon súhlasil aspoň s tým, že bude informovať o rokovaní vládu a ponúkne ministrom možnosť podať demisiu. Tých, ktorí ju nepodali, následne odvolalo Predsedníctvo SNR. VPN do funkcie slovenského premiéra navrhla komunistu Milana Čiča, za ktorého loboval aj Rudolf Schuster. Rokovania o obsadzovaní jednotlivých ministerských postov boli mimoriadne zdĺhavé a VPN Čičovi viaceré mená vetovala. Nová slovenská vláda národného porozumenia bola napokon vymenovaná až 12. decembra 1989. Tri ministerstvá, na obsadení ktorých sa obe strany nevedeli dohodnúť sa mali obsadiť až v januári 1990. Vtedy sa stal ministrom vnútra Vladimír Mečiar, ktorý vyhral „konkurz“ vyhlásený predstaviteľmi VPN.

Schuster, Čič, Mečiar a ďalší politici sa dokázali presadiť a svojou aktivitou dokázali na seba stiahnuť pozornosť verejnosti viac ako intelektuáli a umelci z VPN. Súčasne prichádzalo aj k formovaniu nových politických strán, resp. k obnove takých, ktoré v dôsledku dejinných udalostí prestali existovať. Na prelome rokov 1989 a 1990 tak vzniklo Kresťansko-demokratické hnutie (ďalej len „KDH“), či dve maďarské národnostné strany. Došlo k obnove Slovenskej národnej strany a Demokratickej strany. Vo voľbách, ktoré sa konali v júni 1990 kandidovala aj Komunistická strana Slovenska a aj hnutie VPN, ktoré vyhralo voľby so ziskom približne 30 % hlasov. Víťazstvo VPN však zatienili viaceré pozitívne lustračné nálezy, teda zistenia, že daná osoba bola evidovaná ako spolupracovník Štátnej bezpečnosti. To sa dotklo aj predsedu VPN Jána Budaja, ktorý sa následne nadhlo stiahol z politiky. VPN po voľbách v lete 1990 vytvorilo koaličnú vládu. Spolu s KDH a Demokratickou stranou nominovali na post predsedu vlády Vladimíra Mečiara. V priebehu len niekoľkých mesiacov sa Mečiar dostal s vedením VPN do ostrého konfliktu a v marci ho z funkcie odvolali. Ex-premiér v rámci hnutia vytvoril platformu VPN – Za demokratické Slovensko, z ktorej v lete 1991 vznikla nová politická strana Hnutie za demokratické Slovensko. Zvyšní členovia VPN vytvorili Občiansku demokratickú úniu – VPN, ktorá po volebnom neúspechu v roku 1992 zanikla.

4 ZÁVER

Pád komunistického režimu priniesol občanom Československa veľmi veľa zmien. V prvom rade sa mnohí z nich radovali zo znovu získanej slobody. Pád režimu však pred krajinu a jej obyvateľov postavil nové výzvy. Hospodárstvo krajiny sa po 40 rokoch plánovaného riadenia nachádzalo v katastrofálnom stave. Radosť občanov zo slobody rýchlo začalo nahradzovať sklamanie a obavy z javov, s ktorými si demokratická spoločnosť nevedela poradiť s takou rýchlosťou a razanciou ako policajný štát. Transformáciu plánovaného hospodárstva na trhovú ekonomiku po-

POZNÁMKY

cítili občania poklesom životnej úrovne. V niektorých prípadoch sa naplno prejavili malicherné konflikty medzi politikmi súperiacimi o priazeň voličov. Vznik skupín organizovaného zločinu a neschopnosť bezpečnostných zložiek vyrovnáť sa s týmto fenoménom, obrovský nárast ekonomickej kriminality, ale v konečnom dôsledku aj skutočnosť, že sa správy o rôznych kriminálnych činoch, vrátane násilnej trestnej činnosti už viac necenzurovali, vyvolávalo v mnohých občanoch pocity sklamaní. Aj napriek uvedeným negatívam je nutné ponovembrový príbeh Slovenska hodnotiť ako mimoriadne úspešný. Slováci, od roku 1993 v samostatnej krajine, sa naučili žiť v demokracii. Dôsledkom novembrových zmien je aj stále rastúca životná úroveň obyvateľstva, ako aj rast vzdelanostnej úrovne, či úspešného presadenia sa Slovenskej republiky a jej občanov nielen na poli politiky a hospodárstva, ale aj na poli kultúry a ďalších sfér ľudskej aktivity. Máme možnosť slobodne vyjadrovať svoje názory, slobodne si vyberať školu, voliť povolanie, cestovať za hranice našej krajiny, voliť si funkcionárov, ktorí nás budú zastupovať, ale aj sa o volené funkcie uchádzať. Sloboda a demokracia v prvom rade znamenajú zodpovednosť. Vyjadrené slovami známeho britského politika Winstona Churchilla: „Nikto nepredstiera, že demokracia je perfektná a bezchybná. Hovorí sa, že demokracia je najhoršou formou vlády. S výnimkou všetkých iných foriem vlád, ktoré sme v histórii zažili.“

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

JAŠEK, P. (zost.): 1989. Rok zmeny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 4. – 5. novembra 2014. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2017. 436 s. ISBN 978-80-89335-78-7.

JAŠEK, P. (zost.): 20. výročie Nežnej revolúcie. Zborník z vedeckej konferencie, Bratislava 11. – 12. november 2009. 1. vyd. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. 256 s. ISBN 978-80-89335-29-9.

JAŠEK, P.: Pád komunistického režimu na Slovensku (1989 – 1990). In: *Securitas imperii*, 2015, č. 26, s. 142-167. ISSN 1804-1612.

ONDRUŠ, V.: *Atentát na nežnú revolúciu*. 1. vyd. Bratislava : Ikar, 2009. 296 s. ISBN 978-80-551-1898-7.

SUK, J.: *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha : Prostor, 2003. 508 s. ISBN 80-7260-099-0.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Aké boli charakteristické črty komunistického režimu?
2. Aké zmeny prebehli v Európe v roku 1989?
3. Ako prebiehali demokratizačné zmeny v Československu a na Slovensku?
4. Čo priniesla sloboda a demokracia Slovákom?
5. Aké zmeny znamenal pád komunizmu pre Vašu rodinu?

PRÁVNÁ ZODPOVEDNOSŤ PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV PRI VÝKONE ŠTÁTNEJ SLUŽBY

POZNÁMKY

JUDr. Tomáš **MARTAUS**

ÚVOD

Ozbrojené sily Slovenskej republiky sú osobitným prvkom v štáte so špecifickými úlohami a cieľmi, ktorých plnenie predstavuje predpoklad zabezpečenia realizácie základných úloh štátu. Preto aj štátna služba profesionálneho vojaka Slovenskej republiky je činnosť, ktorá v sebe, s cieľom naplnenia osobitných úloh štátu, nesie i týmto úlohám zodpovedajúci rad špecifických povinností. Nerešpektovanie týchto povinností zakladá zodpovednosť profesionálneho vojaka za ich porušenie. V nasledujúcej časti bude preto zaujímavým predstaviť jednotlivé druhy právnych zodpovedností, ktorým profesionálny vojak čelí počas výkonu štátnej služby.

1 PRÁVNÁ ZODPOVEDNOSŤ A JEJ TYPY

V zmysle elektronického Slovníka slovenského jazyka predstavuje „zodpovednosť“ povinnosť niesť následky za nejaký čin.

V prípade právnej zodpovednosti tak pôjde o právnymi normami upravenú povinnosť podrobiť sa následkom svojho konania. Nepôjde však o akékoľvek konanie. Pre úplnosť je nevyhnutné rozsah takto definovaného významu pojmu „právnej zodpovednosti“ obmedziť výlučne len na rozsah povinnosti niesť následky za činy, ktorými došlo k porušeniu právnej normy. Teda za protiprávne činy. Následky činov rešpektujúcich právne normy, s ktorými tieto normy spájajú vo vonkajšom svete určité následky (napr. právne úkony), totižto nespádajú do kategórie skutkov, pri ktorých možno hovoriť o uplatňovaní právnej zodpovednosti za ne.

Osobitný kvalitatívny rozmer, ktorým sa právna zodpovednosť líši od ostatných typov zodpovedností je jej vynútiteľnosť opierajúca sa o štátne donútenie. Ide o kvalitatívny znak, ktorý umožňuje štátu uplatniť následky za protiprávne skutky osôb, a to aj proti ich vôli.

V ďalšom texte sa preto budeme zaoberať katalógom typov právnych zodpovedností, ktorým profesionálny vojak Slovenskej republiky počas výkonu štátnej služby podlieha.

V prípade výkonu štátnej služby profesionálnym vojakom, ako občanom v uniforme, bude profesionálny vojak bezpochyby podliehať tým typom právnych zodpovedností, ktorým podlieha akýkoľvek iný, právne zodpovedný subjekt práva, a to trestnej, administratívnej, pracovnoprávnej a občianskoprávnej zodpovednosti. Osobitnú kategóriu právnej zodpovednosti, ktorej bude profesionálny vojak podliehať práve z titulu príslušnosti k Ozbrojeným silám Slovenskej republiky predstavuje disciplinárna zodpovednosť profesionálneho vojaka.

POZNÁMKY

2 ZÁKLADY TRESTNOPRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI

Trestnoprávna (trestná) zodpovednosť je typ právnej zodpovednosti uplatňovanej v zmysle právneho poriadku Slovenskej republiky, ktorá nastupuje v prípade spáchania niektorého z trestných činov. Trestný čin je pritom protiprávny čin, ktorého znaky (tzv. skutkové podstaty trestných činov) sú vyjadrené v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“). S ohľadom na zavinenie a možnú výšku trestu ukladanú za ich spáchanie, ich možno členiť na prečiny a zločiny s osobitnou subkategóriou obzvlášť závažných zločinov.

Prečinom je trestný čin spáchaný z nedbanlivosti alebo úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov (§ 10 ods. 1 Trestného zákona).

Naproti tomu, zločinom je úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov (§ 11 ods. 1 Trestného zákona).

Za obzvlášť závažný zločin sa považuje zločin, za ktorý Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov (§ 11 ods. 3 Trestného zákona).

V prípade prečinu je však nevyhnutné brať na zreteľ i tzv. materiálny korektív vyjadrený v § 10 ods. 2 Trestného zákona, v zmysle ktorého nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná. V praxi to znamená, že v prípadoch, kedy páchatel' síce formálne naplní všetky znaky skutku klasifikovaného Trestným zákonom ako prečin, nepôjde o trestný čin, ak je protispoločenská závažnosť tohto skutku len nepatrná.

Okrem klasifikácie trestných činov na prečiny a zločiny, možno trestné činy klasifikovať i vzhľadom na vnútorný psychický vzťah páchatel'a skutku k vlastnému protiprávnemu konaniu, teda vzhľadom na zavinenie. Spolu s klasifikáciou trestných činov podľa výšky trestu, ktorý možno za ich spáchanie uložiť ide o najbazálnejšiu klasifikáciu trestných činov v oblasti trestného práva hmotného. Vzhľadom na zavinenie delí Trestný zákon trestné činy na úmyselné a nedbanlivostné.

Trestný čin je spáchaný úmyselne, ak páchatel' buď chcel spôsobom uvedeným v Trestnom zákone porušiť, alebo ohroziť záujem chránený Trestným zákonom (tzv. priamy úmysel, § 15 písm. a) Trestného zákona) alebo vedel, že svojim konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozmenný, teda povedané laicky – vedel, že svojim konaním môže spáchať trestný čin a či ho spácha alebo nie, to mu bolo jedno (tzv. nepriamy úmysel, § 15 písm. b) Trestného zákona).

Z nedbanlivosti je spáchaný trestný čin vtedy, ak páchatel' vedel, že môže spôsobom uvedeným v Trestnom zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený Trestným zákonom, ale bez primeraného dôvodu sa spoliehal, že také porušenie alebo ohrozenie nespôsobí (tzv. vedomá nedbanlivosť, § 16 písm. a) Trestného zákona), ako aj vtedy, ak páchatel' nevedel, že svojim konaním môže také porušenie alebo

ohrozenie spôsobiť, hoci o tom vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery vedieť mal a mohol (tzv. nevedomá nedbanlivosť, § 16 písm. b)).

Z uvedeného vyplýva, že v prípade úmyselného spáchania trestného činu bude možné v psychickom vzťahu páchatela ku skutku, ktorý spáchal rozpoznať jednak vedomostnú stránku tohto vzťahu, ako aj stránku vôľovú. Teda uvedomovanie si, ako aj chcenie. V rámci nedbanlivostného spáchania trestného činu možno vo vnútornom psychickom vzťahu páchatela ku svojmu konaniu vyčítať výlučne vedomostnú stránku konania páchania. Vôľová stránka, teda chcenie v danom prípade absentuje.

Úmyselné konanie je voči nedbanlivostnému konaniu páchatela klasifikované ako závažnejšia forma zavinenia, rovnako ako priamy úmysel voči nepriamemu úmyslu a vedomá nedbanlivosť voči nevedomej. Pochopiteľne, uvedené zohľadňuje aj Trestný zákon, ktorý závažnejšiu formu zavinenia trestá prísnejšie než menej závažnú.

Klasifikácia trestných činov na prečiny a zločiny, ako aj na trestné činy úmyselné a nedbanlivostné, nie je len nejakým teoretickým prvkom tvoriacim štruktúru trestného práva hmotného. Ide o klasifikáciu s priamou nadväznosťou na platné a účinné právne normy, ktoré v závislosti na rozličný typ trestného činu spájajú s daným trestným činom rôzne následky.

Uvedené je pritom jasne zreteľné aj v prípade právnych noriem upravujúcich spoločenské vzťahy v oblasti výkonu štátnej služby profesionálneho vojaka Slovenskej republiky. Ako príklad možno uviesť § 16 ods. 4 zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov“), v ktorom je podaná legálna definícia bezúhonnosti, predstavujúcej jeden z predpokladov prijatia do štátnej služby. V zmysle tohto paragrafu sa za bezúhonného nepovažuje občan, ktorý bol právoplatne odsúdený za trestný čin vojenský alebo úmyselný trestný čin, a v prípade trestného činu vojenského a zločinu aj občan, ktorému bolo odsúdenie za takýto trestný čin zahladené alebo na ktorého sa hľadí akoby nebol za takýto trestný čin odsúdený. Podobne, aj v prípade § 83 Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov je významnou práve klasifikácia trestných činov na úmyselné a nedbanlivostné, nakoľko v zmysle ods. 1, písm. e) tohto paragrafu sa štátna služba profesionálneho vojaka v dočasnej štátnej službe a stálej štátnej službe skončí prepustením zo služobného pomeru, ak bol vojak právoplatne odsúdený za prečin, ktorý bol úmyselným trestným činom alebo zločinom.

Na to, aby však mohlo dôjsť ku založeniu trestnej zodpovednosti páchatela trestného činu je okrem naplnenia znakov trestného činu, vyjadrených v Trestnom zákone nevyhnutné, aby páchatel takéhoto skutku v čase spáchania činu dovŕšil štrnásť rok svojho veku (v prípade trestného činu sexuálneho zneužívania pätnásť rok svojho veku) a v čase spáchania skutku mohol rozpoznať jeho protiprávnosť a ovládať svoje konanie (tzv. pričetnosť, § 23 Trestného zákona). Nakoľko v zmysle § 16 ods. 1 písm. b) Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov predstavuje dovŕšenie veku 18 rokov podmienku prijatia do štátnej služby, nebude vek okolnos-

POZNÁMKY

ťou, ktorá by bránila vzniku trestnej zodpovednosti profesionálneho vojaka Slovenskej republiky. Jedinou okolnosťou, relevantnou pre posudzovanie trestnej zodpovednosti profesionálneho vojaka tak zostáva príčetnosť. Preto v prípade, kedy vojak pre duševnú poruchu nedokázal v čase spáchania činu rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nebude za tento čin trestne zodpovedný.

V prípade osobitnej kategórie trestných činov vojenských (jedenásta hlava Trestného zákona) bude okrem už uvedených predpokladov pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti ďalším predpokladom aj osobitný status páchatela trestného činu, nakoľko týchto činov sa môže dopustiť prevažne len vojak.

Pokiaľ sme v úvode príspevku hovorili o zodpovednosti ako o nevyhnutnosti podrobiť sa následkom svojho konania, v prípade trestnej zodpovednosti bude po legálnom objasnení trestného činu a jeho páchatela tento následok predstavovať povinnosť podrobiť sa uloženému trestu za spáchaný trestný čin. V zmysle § 32 Trestného zákona možno za spáchaný trestný čin uložiť trest:

- a) trest odňatia slobody,
- b) trest domáceho väzenia,
- c) trest povinnej práce,
- d) peňažný trest,
- e) trest prepadnutia majetku,
- f) trest prepadnutia veci,
- g) trest zákazu činnosti,
- h) trest zákazu pobytu,
- i) trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- j) trest straty čestných titulov a vyznamenaní,
- k) trest straty vojenskej a inej hodnosti,
- l) trest vyhostenia.

Na základe § 34 ods. 7 Trestného zákona pritom nemožno popri sebe uložiť trest:

- a) odňatia slobody a domáceho väzenia,
- b) odňatia slobody a povinnej práce,
- c) peňažný a prepadnutia majetku,
- d) prepadnutia veci a prepadnutia majetku,
- e) zákazu pobytu a vyhostenia.

2. 1 Orgány uplatňujúce trestnoprávnu zodpovednosť

V zmysle čl. 50 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. o vine a treste za trestné činy rozhoduje výlučne súd. Uvedené do istej miery relativizuje inštitút dohody o vine a treste, ktorú páchatel trestného činu uzatvára s prokuratúrou Slovenskej republiky, avšak pre jej záväznosť je nevyhnutné jej následné schválenie rozsudkom súdu podľa § 334 ods. 4 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“).

Pokiaľ ide o sústavu vojenského súdnictva, od 1. apríla 2009 prešiel výkon súdnictva, vrátane prechodu práv a povinností z osobitných vzťahov sudcu k štátu, práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov, štátnozamestnaneckých vzťahov a iných právnych vzťahov z:

- a) Vojenského obvodného súdu v Bratislave na Okresný súd Bratislava I,
- b) Vojenského obvodného súdu v Banskej Bystrici na Okresný súd Banská Bystrica,
- c) Vojenského obvodného súdu v Prešove na Okresný súd Prešov,
- d) Vyššieho vojenského súdu na Krajský súd v Trenčíne.

Trestné činy objasňujú orgány činné v trestnom konaní, medzi ktoré patrí prokurátor a policajt (§ 10 ods. 1 Trestného poriadku). Legálnu definíciu „policajta“ pritom ponúka § 10 ods. 8 Trestného poriadku, v zmysle ktorého sa policajtom rozumie aj poverený príslušník vojenskej polície, a to v konaní o trestných činoch príslušníkov ozbrojených síl. Pokiaľ ide o prokuratúru, s účinnosťou od 1. novembra 2011 výkon pôsobnosti vojenskej prokuratúry v trestných veciach a práva a povinnosti zo služobných vzťahov, z pracovnoprávných vzťahov a štátnozamestnaneckých vzťahov a iných právnych vzťahov osôb prešli z:

- a) Hlavnej vojenskej prokuratúry na Generálnu prokuratúru SR,
- b) Vyššej vojenskej prokuratúry na Krajskú prokuratúru v Trenčíne,
- c) Vojenskej obvodnej prokuratúry v Bratislave na Okresnú prokuratúru Bratislava I.,
- d) Vojenskej obvodnej prokuratúry v Banskej Bystrici na Okresnú prokuratúru Banská Bystrica,
- e) Vojenskej obvodnej prokuratúry v Prešove na Okresnú prokuratúru Prešov.

2. 2 Z rozhodovacej činnosti

Pre ilustráciu vyodenia trestnej zodpovednosti voči profesionálnemu vojakovi Slovenskej republiky v praxi možno poukázať napríklad na Rozsudok Okresného súdu Prešov zo dňa 17. júna 2013, sp. zn. 33Tv/2/2013, ktorým súd schválil dohodu o vine a treste uzavretú medzi prokurátorom Okresnej prokuratúry v Prešove a obvineným a ktorým uznal obvineného vojaka 2. st. vinným z prečinu vyhýbania sa služobnému úkonu vojenskej služby podľa § 401 Trestného zákona na tom skutkovom základe, že obvinený dňa 12. februára 2013 v čase okolo 14.30 hod. v bližšie neuvedenej reštaurácii v obci P. požil dve 10° pivá a taktiež uvedeného dňa v čase okolo 17.00 hod. na adrese prechodného bydliska v obci P. požil štyri 0,5 dcl poháriky alkoholu Tatranský čaj 52 %, pričom sa priviedol do stavu opitosti s hladinou alkoholu v dychu zistenou dňa 13. februára 2013 v čase o 06.18 hod. prístrojom Dräger Alcotest 7410, s hodnotou najmenej 0,22 mg/l a následne opakovanou dychovou skúškou vykonanou toho istého dňa v čase o 06.51 hod. s hodnotou najmenej 0,18 mg/l, a to aj napriek tomu, že bol písomným vojenským rozkazom veliteľa vojenského útvaru určený do výkonu útvarevej zmeny ako „Posilnenie pri vchode“

POZNÁMKY

na deň 13. februára 2013, pričom v dôsledku svojho konania musel byť z uvedenej služby vystriedaný a nahradený iným príslušníkom útvaru, teda že v úmysle vyhnúť sa plneniu služobného úkonu zneužil návykovú látku, za čo ho súd odsúdil na peňažný trest vo výške 500,- eur. Obvinenému povolil splácať peňažný trest v piatich mesačných splátkach po 100,- eur odo dňa právoplatnosti rozsudku a pre prípad, že výkon peňažného trestu by mohol byť úmyselne zmarený, určil obvinenému náhradný trest odňatia slobody v trvaní štyroch mesiacov.

Konanie o dohode o vine a treste je osobitným typom konania v trestnom konaní, tzv. odklonom v trestnom konaní, ktorý je možné použiť v prípade, ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú záver, že skutok je trestným činom a spáchal ho obvinený, ktorý sa k spáchaniu skutku priznal, uznal vinu a dôkazy nasvedčujú pravdivosti jeho priznania (§ 232 ods. 1 Trestného poriadku). V prípade, kedy sa prokurátorovi a obvinenému podarí dospieť k dohode o vine a treste, prokurátor podá na súd v rozsahu dohody návrh na schválenie dohody o vine a treste (§ 232 ods. 4 Trestného poriadku). Ak súd dohodu o vine a treste schváli, potvrdí to rozsudkom, ktorý verejne vyhlási. Proti tomuto rozsudku nie je prípustné odvolanie, ani dovolanie okrem dovolania z dôvodu zásadného porušenia práva na obhajobu (§ 334 ods. 4 Trestného poriadku v spojení s § 371 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku).

Nakoľko v prípade posudzovanom Okresným súdom v Prešove boli naplnené legálne podmienky pre prijatie dohody o vine a treste, okresný súd takúto dohodu schválil.

Ako ďalší príklad pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti s uplatnením vyššie spomínaného tzv. materiálneho korektívu, možno uviesť Uznesenie Vyššieho vojenského súdu v Trenčíne z 03. marca 2008, sp. zn. To 2/2008, ktorým Vyšší vojenský súd v Trenčíne v trestnej veci proti dvom profesionálnym vojakom zamietol sťažnosť vojenského obvodného prokurátora proti Uzneseniu Vojenského obvodného súdu v Prešove z 15. októbra 2007, sp. zn. 2 T 17/2007 o postúpení veci veliteľovi vojenského útvaru z dôvodu, že daný skutok nie je trestný čin, no iný orgán verejnej moci príslušný vo veci konať, by mohol skutok prejednať ako priestupok, či disciplinárne previnenie.

V posudzovanom prípade išlo o právne posúdenie skutku kvalifikovaného obžalobou ako prečin útoku na verejného činiteľa podľa § 323 ods. 1 písm. a) Trestného zákona u jedného z obžalovaných a u druhého ako pokus tohto prečinu, ktorého sa mali obvinení dopustiť tým, že dňa 06. decembra 2006 v čase od 01.00 hod. do 02.00 hod. v pohostinstve Kelt v Rožňave jeden obžalovaný po príchode hliadky policajného zboru (ďalej len „PZ“) tejto vulgárne nadával výrazmi uvedenými vo vyšetrovacom spise a následne po výzve príslušníka PZ, aby ho nasledoval k služobnému motorovému vozidlu ho aj fyzicky napadol tak, že ho chytil za vrečko uniformy a sotil do neho, v čom mu však príslušník PZ zabránil a boli voči nemu použité donucovacie prostriedky. Druhý obžalovaný slovnou napadol všetkých členov hliadky PZ a pokúsil sa udrieť príslušníka PZ, v čom mu bolo zabránené ostatnými členmi hliadky PZ za použitia donucovacích prostriedkov.

Uznesenie súdu prvého stupňa, ktorý vec postúpil veliteľovi vojenského útvaru, pretože nejde o trestný čin a žalovaný skutok by mohol iný orgán prejednať ako priestupok alebo disciplinárne previnenie, napadol sťažnosťou v zákonnej lehote Vojenský obvodný prokurátor Prešov, ktorý sa nestotožnil s názorom súdu prvého stupňa v tom, že nebolo preukázané použitie násilia v úmysle pôsobiť na výkon právomocí verejného činiteľa, pričom poukázal na výpoveď obžalovaného, ktorý pripustil, že došlo k fyzickému kontaktu medzi ním a príslušníkom PZ z dôvodu, že chcel zistiť údaje na jeho menovke. Zo strany obžalovaných došlo k použitiu násilia tak, ako to definuje § 122 ods. 7 Trestného zákona, a to v úmysle pôsobiť na výkon právomocí verejného činiteľa. K tomuto vojenský prokurátor uzavrel, že z tohto dôvodu napokon bolo zo strany príslušníkov PZ pristúpené k použitiu donucovacích prostriedkov. Z týchto dôvodov, podľa presvedčenia prokurátora bolo možné uvažovať len v tom smere, či násilie použité zo strany obžalovaných voči príslušníkom PZ bolo dostatočne intenzívne na to, aby títo spáchali predmetný prečin, resp. pokus k nemu. Pre prípad, že by však vyššie uvedené násilie nebolo dostatočné k naplneniu zákonných znakov prečinu podľa § 323 ods. 1 písm. a) Trestného zákona, podľa presvedčenia prokurátora by sa obžalovaní dopustili trestného činu urážky medzi vojakmi podľa § 396 ods. 1 Trestného zákona, pretože tohto trestného činu sa môže dopustiť vojak, ktorého definícia je uvedená v § 128 ods. 3 Trestného zákona, kde sú zaradení aj príslušníci PZ.

Na základe podanej sťažnosti prokurátora preskúmal Vyšší vojenský súd správnosť výroku napadnutého uznesenia, pričom dospel k záveru, že sťažnosť nie je dôvodná.

Odvolačný súd konštatoval, že súd prvého stupňa sa správne neobmedzil len na zistenie, či boli naplnené znaky predmetného prečinu, resp. jeho pokusu, ale súčasne sa zaoberal aj jeho závažnosťou tak, ako mu to ukladá ustanovenie § 10 ods. 2 Trestného zákona, teda tzv. materiálnym korektívom. Tu súd poukázal na to, že celý incident vznikol z nedorozumenia ohľadne osobných dokladov a z požitého alkoholu obžalovaných. Ďalej súd uviedol a mal preukázané len jedno strčenie a zahnanie sa rukami, pričom k takémuto „násiliu“ došlo za situácie, ktorá býva pre takéto správanie riziková, v dôsledku čoho možno závažnosť takéhoto skutku klasifikovať ako nepatrnú.

V ďalšom sa senát Vyššieho vojenského súdu zaoberal právnou otázkou, či môže konanie obžalovaných (nepatrné násilie a nadávky) ako profesionálnych vojakov – príslušníkov ozbrojených síl vykazovať znaky trestného činu vojenského podľa § 396 ods. 1 Trestného zákona – prečin urážky medzi vojakmi, keď na strane poškodených boli policajti.

Odvolačný súd v predmetnom prípade konštatoval, že výklad pojmu vojak v zmysle ustanovenia § 128 ods. 3 Trestného zákona vo vzťahu k príslušníkom PZ je nutné robiť súbežne s aplikáciou nadväzujúceho ustanovenia § 128 ods. 4 Trestného zákona, podľa ktorého kde sa hovorí o vojenskej službe a vojenskej povinnosti, rozumie sa tým služba a povinnosti osôb uvedených v § 128 ods. 3 písm. b) Trestného zákona (príslušník PZ) len v čase vojny alebo vojnového stavu. Na základe uvedeného,

POZNÁMKY

potom v dobe mieru nie je možné urážlivé konanie navzájom medzi príslušníkmi ozbrojených síl a príslušníkmi ozbrojeného bezpečnostného zboru kvalifikovať ako trestný čin urážky medzi vojakmi podľa § 396 až 398 Trestného zákona.

3 PRIESTUPKOVÁ ZODPOVEDNOSŤ AKO DRUH ADMINISTRATÍVNEJ ZODPOVEDNOSTI

Administratívnu (administratívnoprávnu) zodpovednosť, ako typ verejnoprávnej zodpovednosti možno považovať za jednu z druhov právnej zodpovednosti, v rámci ktorej správne orgány uplatňujú právne následky voči tým, ktorí svojimi činmi porušili právne normy regulujúce spoločenské vzťahy v oblasti verejnej správy. Teda správy veci verejných a vo verejnom záujme.

Medzi pravdepodobne najznámejšiu subkategóriu administratívnej zodpovednosti možno zaradiť zodpovednosť za priestupky.

V zmysle § 2 Zákona o priestupkoch č. 372/1990 Zb. je priestupkom zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo inom zákone, ak nejde o iný správny delikt postihnutelný podľa osobitných právnych predpisov alebo o trestný čin. Priestupkom pritom nie je konanie, ktoré formálne síce napĺňa znaky priestupku, no ide o konanie, ktorým niekto odvracia primeraným spôsobom priamo hroziaci útok na záujem chránený zákonom alebo nebezpečenstvo priamo hroziace záujmu chránenému zákonom, ak týmto konaním nebol spôsobený zrejme rovnako závažný následok ako ten, ktorý hrozil, a toto nebezpečenstvo nebolo možné v danej situácii odstrániť inak.

Ako príklad na iný správny delikt, ktorý je postihnutelný podľa osobitných právnych predpisov môže poslúžiť napr. správny delikt vyjadrený v § 106 ods. 3 písm. b) Zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (ďalej len „Stavebný zákon“), v zmysle ktorého je za správny delikt považované uskutočňovanie stavby bez stavebného povolenia alebo v rozpore s ním.

Na základe znenia §151 ods. 1 Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov je profesionálny vojak zodpovedný za konanie, ktoré má znaky priestupku. Ako plynie i z legálnej definície priestupku, väčšina skutkových podstát priestupkov je definovaných priamo v zákone č. 372/1990 Zb. o priestupkoch (ďalej len „Zákon o priestupkoch“). Tu sú tieto priestupky systematicky členené na:

- priestupky vyskytujúce sa na viacerých úsekoch správy,
- priestupky proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky,
- priestupky na úseku podnikania,
- priestupky na úseku hospodárskych stykov zo zahraničím,
- priestupky na úseku hospodárenia s bytmi a s nebytovými priestormi,
- priestupky na úseku financií a slovenskej meny,
- priestupky na úseku práce a sociálnych vecí,
- priestupky na úseku zdravotníctva,
- priestupky na úseku ochrany pred alkoholizmom a toxikomániami,

- priestupky na úseku kultúry,
- priestupky na úseku poľnohospodárstva, poľovníctva a rybárstva,
- priestupky na úseku všeobecnej vnútornej správy,
- priestupok na úseku práva na prístup k informáciám,
- priestupok na úseku registrácie partnerov verejného sektora,
- priestupky na úseku ochrany životného prostredia,
- iné priestupky proti poriadku v správe,
- priestupky proti verejnému poriadku,
- priestupky extrémizmu,
- priestupky proti občianskemu spolunažívaniu,
- priestupky proti majetku.

V zmysle zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov priestupok profesionálneho vojaka prejednáva veliteľ. Rozsah právomocí veliteľa na prejednanie priestupku určuje služobný predpis hlavného služobného úradu č. 82/2015 o rozsahu právomocí veliteľa na prejednávanie priestupku v spojení so služobným predpisom hlavného služobného úradu č. 36/2018, ktorým sa mení a dopĺňa služobný predpis hlavného služobného úradu č. 82/2015 o rozsahu právomocí veliteľa na prejednávanie priestupku.

Na konanie o priestupku profesionálneho vojaka sa uplatnia ustanovenia Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov, ktoré upravujú priebeh disciplinárneho konania.

Za priestupok môže veliteľ profesionálnemu vojakovi uložiť sankcie a ochranné opatrenia určené v zákone o priestupkoch. Ide o:

- sankcie:
 - a) pokarhanie,
 - b) pokuta,
 - c) zákaz činnosti,
 - d) prepadnutie vecí,
- ochranné opatrenia:
 - a) obmedzujúce opatrenie,
 - b) zhabanie vecí.

Obmedzujúce opatrenie spočíva v zákaze navštevovať určené verejne prístupné miesta a miestnosti, v ktorých sa podávajú alkoholické nápoje alebo konajú verejné športové alebo kultúrne podujatia (§ 17 ods. 1 zákona o priestupkoch).

Pokiaľ ide o sankčné opatrenie zákazu činnosti, to nemožno profesionálnemu vojakovi uložiť v podobe zákazu výkonu štátnej služby profesionálneho vojaka.

Priestupok možno prejednať a uložiť zaň sankčné opatrenie najneskôr do dvoch rokov odo dňa spáchania priestupku (§ 17 ods. 5 zákona o priestupkoch).

POZNÁMKY

3. 1 Z rozhodovacej činnosti

Ako príklad vyvodenia administratívnej zodpovednosti voči profesionálnemu vojakovi možno uviesť Rozkaz o uložení sankcie za priestupok zo dňa 18. februára 2015 k č. ZZIII-270/2015, ktorým veliteľ vojenského útvaru ako príslušný orgán na rozhodnutie vo veci, uznal vojaka profesionálnej služby, služobne zaradeného ako vodiča špeciálneho vozidla vinným zo spáchania priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa § 22 ods. 1 písm. g) Zákona o priestupkoch na tom skutkovom základe, že dňa 28. októbra 2014 v čase o 12.50 hod. viedol ako vodič vozidlo T 815 CA 18 po účelovej komunikácii v objekte vojenského útvaru, pričom počas manévru odbočovania zišiel s vozidlom mimo účelovú komunikáciu na trávnatú plochu, vozidlo nezastavil a pokračoval v odbočovacom manévri, aj keď bol osvetlený slnkom a nemal dostatočný rozhľad na trasu pohybu vozidla. Následne narazil do vyčnievajúceho prístrešku budovy, čím na služobnom motorovom vozidle spôsobil škodu vo výške 5 926,62 eur poškodením kabíny a jej interiéru. Svojím konaním porušil ustanovenie § 4 ods. 1 písm. c) zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, pretože sa plne nevenoval vedeniu vozidla a nesledoval situáciu v cestnej premávke a z tohto dôvodu došlo k dopravnej nehode.

Za uvedený skutok bola obvinenému z priestupku uložená pokuta vo výške 60,- eur. Ochranné opatrenie zákazu činnosti viesť motorové vozidlá obvinenému z priestupku uložené nebolo. Veliteľ rozhodujúci vo veci, pritom prihliadal na skutočnosť, že pri dopravnej nehode nedošlo k zraneniu osôb, vodič bol na mieste dopravnej nehody podrobený orientačnej dychovej skúške s negatívnym výsledkom, k samotnej nehode došlo vo vojenskom objekte v úseku mimo obce, konkrétne v časti cesty, ktorá je málo frekventovaná a využívaná chodcami, ako aj na samotnú osobu obvineného z priestupku. Obvinený z priestupku za obdobie rokov 2013 a 2014 najazdil spolu 12 054 km na služobných vozidlách bez škodovej udalosti alebo dopravnej nehody. V roku 2011 až 2015 bol štyrikrát disciplinárne odmenený a ani raz nebol trestaný. V roku 2011 až 2015 mal menovaný služobné hodnotenie na úrovni 73 až 81 bodov, čo je hodnotenie „dobrý“.

4 DISCIPLINÁRNA ZODPOVEDNOSŤ

Pre poskytnutie charakteristiky disciplinárnej zodpovednosti, ako ďalšej kategórie spomedzi právnych zodpovedností použijeme výklad k disciplinárnej zodpovednosti uplatnený jedným z disciplinárnych senátov sudcov všeobecných súdov Slovenskej republiky v rámci odôvodnenia svojho rozhodnutia sp. zn. 6 Ds 4/2014 zo dňa 01. decembra 2015, ktorý na margo disciplinárnej zodpovednosti a disciplinárneho deliktu zakladajúceho túto formu zodpovednosti uvádza: „Disciplinárny delikt sa spája s konaním, resp. s nekonaním alebo s opomenutím konania, ktoré porušuje poriadok a disciplínu v rámci určitej vnútorne organizovanej spoločenskej ustanovizne, inštitúcie alebo v rámci iného vnútorne organizovaného spoločenského zoskupenia osôb. Ide o zavinené porušenie povinnosti. S disciplinárnym deliktom úzko súvisí i pojem disciplinárna zodpovednosť, ktorá sa uplatňuje voči osobe,

ktorá má určitý právny vzťah k danej organizačnej štruktúre, ktorá vznikla napríklad na základe pracovnej zmluvy, menovaním alebo voľbou ako pracovný, služobný, členský alebo iný pomer. Zavinené porušenie disciplíny môže mať za následok uloženie disciplinárnej sankcie. Táto sankčná zodpovednosť môže vzniknúť len vo vnútri určitej organizačnej štruktúry, ktorej je fyzická osoba členom, nemá tzv. externé účinky. Disciplinárny delikt má vnútro-organizačný charakter, a preto sa jeho dôsledky prejavujú len interne vo vzťahu k danej organizačnej štruktúre, ktorej je osoba členom. Disciplinárna zodpovednosť je výrazom potreby zaistiť dodržiavanie predpísaných pravidiel v relatívne ucelených a v stabilizovaných organizovaných sústavách. „... Disciplinárna zodpovednosť sa uplatňuje jednak v súkromnej sfére a jednak vo verejnoprávnej sfére, preto rozlišujeme súkromnoprávne disciplinárne delikty (napríklad zamestnancov v súkromnej firme) a verejnoprávne disciplinárne delikty (napríklad sudcov, prokurátorov, poslancov parlamentu, notárov, advokátov a pod.). Správne disciplinárne delikty sú preto súčasťou verejnoprávných disciplinárnych deliktov. Tento delikt možno pojmovo vymedziť ako porušenie právnej povinnosti v oblasti verejnej správy fyzickou osobou, o ktorom rozhoduje subjekt alebo vykonávateľ verejnej správy splnomocnený na základe zákona disciplinárnou právomocou, pričom disciplinárna zodpovednosť za porušenie služobných alebo členských povinností je založená alebo vyvodená na základe zákonného splnomocnenia. Ďalej ho môžeme vymedziť ako delikt fyzickej osoby, ktorá je v osobitných právnych vzťahoch k určitej inštitúcii s osobitnými právami a povinnosťami vyplývajúcimi práve z tohto služobného, zamestnaneckého, členského, resp. obdobného vzťahu. Môže ísť o inštitúcie štátne, napr. polícia, orgány štátnej správy, ozbrojené sily. Špecifikum tohto deliktu spočíva v tom, že porušená povinnosť súvisí s príslušnosťou fyzickej osoby k určitej organizácii a že ide o povinnosť formulovanú v rámci pravidiel, ktoré upravujú fungovanie tejto ustanovizne. Musí teda ísť o porušenie právnej povinnosti, čiže povinnosti uloženej právom. Treba tiež uviesť, že postih správnych disciplinárnych deliktov nie je upravený jednotne, ale právna úprava je roztrúsená vo viacerých osobitných zákonoch.“¹⁾

Z načrtnutej definície možno okrem všeobecnej charakteristiky disciplinárnej zodpovednosti navyše vyvodiť, že disciplinárny delikt profesionálneho vojaka Slovenskej republiky predstavuje v kategórii disciplinárnych deliktov osobitnú subkategóriu správnych disciplinárnych deliktov. Teda protiprávných činov spočívajúcich v porušení právnych povinností súvisiacich s výkonom verejnej služby.

V zmysle § 138 ods. 1 Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov je disciplinárnym previnením zavinené porušenie alebo nesplnenie základných povinností veliteľa alebo profesionálneho vojaka, alebo zavinené porušenie zákazov alebo obmedzení profesionálneho vojaka, ak nie je trestným činom alebo priestupkom. Pri tom zavineným porušením alebo nesplnením základných povinností a zavineným porušením zákazov alebo obmedzení sa rozumie úmyselné konanie alebo nedbanlivostné konanie veliteľa alebo profesionálneho vojaka alebo opomenutie konania veliteľom alebo profesionálnym vojakom.

1) Rozhodnutie disciplinárneho senátu sudcov všeobecných súdov SR, sp. zn. 6 Ds 4/2014 zo dňa 01. 12. 2015.

POZNÁMKY

Disciplinárnu právomoc voči profesionálnemu vojakovi má veliteľ (§ 137 ods. 3 Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov). Rozsah disciplinárnej právomoci veliteľa určuje Služobný predpis hlavného veliteľa ozbrojených síl Slovenskej republiky č. 89/2015 o rozsahu disciplinárnej právomoci veliteľa.

Za spáchané disciplinárne previnenie možno profesionálnemu vojakovi uložiť disciplinárne opatrenie, ktorým je:

- a) písomné pokarhanie,
- b) zníženie služobného platu až o 15 % najdlhšie na šesť mesiacov formou zrážok zo služobného platu, ktorý mu bol priznaný ku dňu, v ktorom sa profesionálny vojak disciplinárneho previnenia dopustil.

Disciplinárne opatrenie možno uložiť výlučne v prípade, ak na nápravu a obnovenie služobnej disciplíny za menej závažné konanie nepostačuje samotné prerokovanie disciplinárneho previnenia (§ 139 ods. 2 Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov).

4. 1 Z rozhodovacej činnosti

Vyvodenie disciplinárnej zodpovednosti voči profesionálnemu vojakovi Slovenskej republiky možno ilustrovať na jednom z rozhodnutí správneho senátu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky preskúmavajúceho zákonnosť vydaného rozhodnutia veliteľa v disciplinárnom konaní vedenom voči profesionálnemu vojakovi. Ide o rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 10Sžo/33/2016 zo dňa 19. apríla 2017. Predmetným rozsudkom Najvyšší súd Slovenskej republiky potvrdil rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave č. k. 5S/223/2013 zo dňa 28. júla 2015 o zamietnutí žaloby, ktorou sa žalobca domáhal preskúmania rozhodnutia žalovaného. Žalovaný odvolanie žalobcu zamietol a potvrdil personálny rozkaz o prepustení žalobcu zo služobného úradu.

Napriek tomu, že meritom veci v posudzovanom prípade bolo posúdenie zákonnosti rozhodnutia o prepustení žalobcu zo služobného pomeru profesionálneho vojaka na jeho žiadosť, zaujímavým bolo akési prejudiciálne posúdenie konania profesionálneho vojaka ohľadom skutočnosti, či sa svojim konaním dopustil disciplinárneho previnenia alebo nie.

Išlo o skutok profesionálneho vojaka, ktorý dňa 12. apríla 2013 na facebook ministra obrany napísal: „...“, že pán minister Galko sa o vojakov staral na rozdiel od tohto pána, ktorý demoralizuje a decimuje armádu ...“

Napriek obrane profesionálneho vojaka spočívajúcej najmä v tom, že:

- vo svojom komentári na voľne prístupnom facebook-u ministra obrany Slovenskej republiky nemenoval adresáta,
- z obsahu kritiky vyplýva, že táto smeruje na adresu politického postu – teda politika na mieste na tom určenom (facebook-u),
- ide o uplatnenie práva na slobodu prejavu,

konštatoval Najvyšší súd Slovenskej republiky, že daný vojak svojim konaním

naplnil predpoklady pre uplatnenie disciplinárnej zodpovednosti, nakoľko jeho čin je v rozpore s čl. 4 ods. 2, čl. 2 ods. 5 a čl. 1 ods. 4 (dobového) Etického kódexu, s § 119 ods. 1 písm. g), i) zákona č. 346/2005 Z. z. Teda, že profesionálny vojak porušil povinnosť pri výkone štátnej služby dodržiavať ustanovenia Etického kódexu profesionálneho vojaka; povinnosť dodržiavať všeobecne uznávané pravidlá slušnosti, zdvorilosti, taktnosti a osobného vzhladu a zdržať sa pri výkone štátnej služby aj mimo nej akéhokoľvek správania, ktoré by mohlo narušiť jej vážnosť a dobré meno ozbrojených síl a povinnosť dodržiavať disciplinovanosť, spočívajúcu v rešpektovaní zákonov Slovenskej republiky, predpisov upravujúcich výkon štátnej služby profesionálneho vojaka a v ochote podriaďiť sa vedúcemu služobného úradu alebo veliteľovi ako nadriadenej autorite.

Súd súčasne pri kvalifikácii skutku ako disciplinárneho previnenia zdôraznil, že Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov ustanovuje vyššiu mieru zodpovednosti a kladie na vojakov pre výkon služby vyššie nároky profesionálneho a morálneho charakteru.

5 PRACOVNOPRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ

Prostredníctvom § 217 ods. 1 Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov je na výkon štátnej služby profesionálneho vojaka priamo uplatniteľných vyše šesťdesiat paragrafov zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonníka práce (ďalej len „Zákonník práce“). Z uvedeného dôvodu tak právne významnou zodpovednosťou, ktorej profesionálny vojak počas výkonu štátnej služby podlieha, je aj pracovná (pracovnoprávna) zodpovednosť.

V jej prípade ide o nevyhnutnosť znášať následky za porušenie právnych noriem upravujúcich spoločenské vzťahy v oblasti uskutočňovania závislej práce. Teda práce vykonávané vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v jeho mene a v pracovnom čase určenom zamestnávateľom (§ 1 ods. 2 Zákonníka práce). Citované pritom platí pre štátnu službu profesionálneho vojaka analogicky.

5.1 Z rozhodovacej činnosti

Zaujímavú situáciu bezprostredne spätú s vyvodzovaním pracovnej zodpovednosti možno vidieť v rámci rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 10Sžo/261/2015 zo dňa 25. januára 2017. Predmetným rozsudkom Najvyšší súd Slovenskej republiky zmenil rozsudok Krajského súdu v Prešove č. k. 3S/49/2014-65 zo dňa 20. mája 2015 a žalobu žalobcu zamietol. Išlo pritom o žalobu žalobcu, ktorou sa v rámci súdneho prieskumu rozhodnutia správnych orgánov domáhal zrušenia rozhodnutia žalovaného zo dňa 12. mája 2014, ktorým veliteľ nadriadeného stupňa zamietol odvolanie žalobcu proti rozhodnutiu veliteľa podriadeného stupňa zo dňa 31. januára 2014 o povinnosti profesionálneho vojaka nahradiť škodu na materiáli ZT II na základe dohody o spoločnej hmotnej zodpovednosti a toto rozhodnutie potvrdil.

POZNÁMKY

V posudzovanom prípade profesionálny vojak – žalobca a poverený kapitán dňa 22. novembra 2011 písomne uzatvorili s Ministerstvom obrany SR v zastúpení Vojenským útvarom dohodu o hmotnej zodpovednosti, z ktorej vyplýva, že žalobca preberá spoločnú hmotnú zodpovednosť za zverenú hodnotu a materiál uložený v skladoch zbraní, ako napríklad za ručné zbrane, lefetové zbrane a nočné pozorovacie prístroje. Žalobca navyše v dohode o spoločnej hmotnej zodpovednosti prevzal zodpovednosť aj za iné hodnoty podľa preberacej inventarizačnej zápisnice a inventarizačných súpisov, ako aj za hodnoty, ktoré počas výkonu funkcie kedykoľvek neskoršie prevezme. Žalobca bol pri uzatváraní dohody o spoločnej hmotnej zodpovednosti riadne oboznámený s obsahom zvýšenej zodpovednosti tak, aby si bol úplne vedomý dôsledkov z toho vyplývajúcich, čo potvrdil aj vlastnoručným podpisom.

Do skladu lafetových zbraní mali prístup okrem profesionálneho vojaka aj veliteľia rôt, výkonní poddôstojníci, príslušníci dozornej služby a ďalší funkcionári. Podrobná evidencia o vstupoch do skladu však vedená nebola. Do tohto skladu vstúpila nezistená osoba, ktorá narušila a vymenila visiaci zámok na debni a odcudzila tri kusy prístrojov na nočné videnie, čo bolo potvrdené aj šetrením vojenskej polície. Vypátrať túto osobu sa však nepodarilo.

Rozhodnutím veliteľa útvaru zo dňa 31. januára 2014 bolo rozhodnuté o povinnosti profesionálneho vojaka nahradiť škodu na uvedenom materiáli na základe dohody o spoločnej hmotnej zodpovednosti. Voči tomuto rozhodnutiu sa žalobca odvolal. Odvolací správny orgán – veliteľ nadriadeného stupňa oprávnený v zmysle § 58 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v platnom znení (ďalej len „Správny poriadok“) rozhodol o odvolaní žalobcu proti rozhodnutiu veliteľa podriadeného stupňa zo dňa 31. januára 2014 o povinnosti profesionálneho vojaka nahradiť škodu na materiáli tak, že podľa § 59 ods. 2 Správneho poriadku odvolanie zamietol a rozhodnutie prvostupňového správneho orgánu vo veci povinnosti profesionálneho vojaka nahradiť škodu na materiáli na základe dohody o spoločnej hmotnej zodpovednosti potvrdil.

Cestou správnej žaloby sa žalobca obrátil na Krajský súd v Prešove, od ktorého žiadal zrušiť rozhodnutie o jeho odvolaní ako nesprávne a vrátiť vec na ďalšie konanie. Krajský súd v Prešove rozhodnutie žalovaného zo dňa 12. mája 2014 zrušil a vec vrátil žalovanému na ďalšie konanie. Žalovaného zaviazal nahradiť žalobcovi trovy konania vo výške 689,44 eur.

Podľa názoru krajského súdu, vzhľadom na rozsah žalobných námietok bolo rozhodujúcou právnou otázkou posúdenie, či žalobca za vzniknutú škodu v zmysle § 182 zákonníka práce zodpovedá a či bol v potrebnom rozsahu zistený skutkový stav.

Po citácii relevantných právnych predpisov krajský súd v odôvodnení rozsudku uviedol, že Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov subsidiárne umožňuje aplikovať taxatívne vymedzené ustanovenia Zákonníka práce, teda aj § 182 upravujúceho zodpovednosť zamestnanca za schodok na zverených hodnotách, ktoré je zamestnanec povinný vyúčtovať. Uvedené ustanovenie zakotvuje tzv. objektívnu

zodpovednosť zamestnanca za vzniknutý schodok, keď zavinenie zamestnanca sa zo zákona predpokladá. Ak sa chce zamestnanec tejto zodpovednosti zbaviť, musí preukázať, že schodok vznikol celkom alebo sčasti bez jeho zavinenia. Musí preukázať nielen existenciu skutočností nasvedčujúcich tomu, že schodok mohol vzniknúť celkom alebo sčasti bez jeho zavinenia, ale aj príčinnú súvislosť medzi týmito skutočnosťami a vznikom schodku.

Na základe takto vyloženého uplatnenia režimu Zákonníka práce, dospel krajský súd k záveru, že aj napriek tomu, že žalobca síce mal platne uzatvorenú dohodu o hmotnej zodpovednosti aj za prístroje na nočné videnie, na rozdiel od správnych orgánov sa krajský súd nestotožňuje s ich názorom, že žalobca na základe tejto dohody o hmotnej zodpovednosti za škodu zodpovedá, lebo tak ako to správne namietol, nemal v inkriminovanom čase možnosť materiál v sklade lafetových zbraní zabezpečiť pred zásahom inej osoby, lebo z obsahu administratívneho spisu nepochybne vyplýva (v rozhodnutí to opakovane potvrdil aj sám žalovaný), že do skladu lafetových zbraní mali prístup aj iné osoby (velitelia rôt, výkonní poddôstojníci, príslušníci dozornej služby a ďalší funkcionári...), pričom podrobná evidencia o vstupech do skladu vedená nebola, nebol ani náležite šetrený režim prístupu ku kľúču od skladu lafetových zbraní, ktorý sa v zmysle internej smernice odkladal u dozorného zbrojného skladu a mali k nemu prístup aj iné osoby.

Ak žalobca nemohol ovplyvniť vstup iných osôb do skladu lafetových zbraní, kde boli uložené aj prístroje na nočné videnie, zamestnávateľ žalobcu umožnil bez akejkoľvek evidencie vstupovať do skladu aj tretím osobám, ktoré tak teoreticky mohli bez problémov vymeniť zámok a odcudziť prístroje, o vstupoch do skladu nebola vedená žiadna evidencia, nebol podrobne šetrený ani režim úschovy kľúčov od tohto skladu, pričom k odcudzeniu prístrojov na nočné videnie došlo tým spôsobom, že došlo k výmene visiaceho zámku, nemožno súhlasiť s argumentáciou správnych orgánov a ich právnym posúdením, že odcudzeniu prístrojov mohol žalobca zabrániť. Žalobca pritom preukázal nielen existenciu skutočností nasvedčujúcich tomu, že k odcudzeniu prístrojov došlo bez jeho zavinenia, ale aj príčinnú súvislosť medzi týmito skutočnosťami a vznikom schodku (šetrením vojenskej polície bolo potvrdené, že k odcudzeniu troch kusov prístrojov na nočné videnie došlo tým spôsobom, že do zbrojného skladu lafetových zbraní vstúpila nezistená osoba, ktorá narušila a vymenila visiaci zámok a tieto prístroje odcudzila).

Proti rozsudku krajského súdu podal žalovaný v zákonom stanovenej lehote odvolanie a navrhol, aby odvolací súd rozsudok krajského súdu zrušil a vec mu vrátil na ďalšie konanie, resp. aby zmenil rozsudok krajského súdu a žalobu zamietol. Podľa názoru žalovaného totiž súd prvého stupňa vec nesprávne právne posúdil.

Žalovaný v odvolaní poukázal na obsah dohody o spoločnej hmotnej zodpovednosti profesionálnych vojakov, ktorá je uzatvorená s predpokladom viny zamestnanca v prípade schodku s poukazom na ustanovenie § 182 ods. 3 Zákonníka práce. Predpoklad zavinenia vychádza z nevyvrátiteľnej domnienky, t. j. že zamestnanec sa zbaví zodpovednosti vtedy, ak preukáže, že schodok vznikol celkom alebo sčasti bez zavinenia, napríklad ak preukáže, že nemal vytvorené podmienky umožňujúce

POZNÁMKY

mu starať sa o zverené hodnoty bez rizika strát. Zamestnanec je podľa § 178 ods. 2 Zákonníka práce povinný tieto nedostatky oznámiť svojmu zamestnávateľovi. Ak si zamestnanec túto povinnosť nesplní a nedostatky zamestnávateľovi neoznámi, nemôže sa na ne odvolávať. Žalobca podpisoval dohodu o spoločnej hmotnej zodpovednosti v čase, keď mu bol štatút uloženia prístrojov v zbrojnom sklade známy. Podpísaním dohody o spoločnej hmotnej zodpovednosti ďalej vyhlásil, že bol oboznámený so všetkými predpismi, rozkazmi a smernicami potrebnými na riadny výkon pracovných povinností a žiadnym spôsobom zamestnávateľa neupozornil, ani nemal žiadne námietky voči skutočnosti, že by mohla byť táto dohoda v niečom sporná.

Ako ďalej uviedol žalovaný vo svojom odvolaní, žalobca nikdy neskôr neupozornil zamestnávateľa na akékoľvek nedostatky alebo iné skutočnosti, ktoré by mu bránili v riadnom výkone služby profesionálneho vojaka. Žalobca nikdy písomne neupozornil nadriadeného, aby odstránil nedostatky v pracovných podmienkach, ktoré by mu bránili v riadnom hospodárení so zverenými hodnotami.

Žalobca by sa mohol zbaviť zodpovednosti za vzniknutú škodu, ak by preukázal, že škoda vznikla zavinením iných osôb, avšak žalobca takéto skutočnosti nepreukázal.

Najvyšší súd Slovenskej republiky rozhodujúci o odvolaní žalovaného dospel k presvedčeniu, že toto odvolanie je dôvodné a konštatoval, že zavinenie zamestnanca pri všeobecnej zodpovednosti je nevyhnutným predpokladom jeho zodpovednosti. Na rozdiel od všeobecnej zodpovednosti zamestnanca pri zodpovednosti za schodok (t. j. pri existencii dohody o hmotnej zodpovednosti), existenciu zavinenia zamestnávateľ nemusí preukazovať. Podľa ustálenej súdnej praxe je to zamestnanec, ktorý v prípade zbavenia sa zodpovednosti, musí preukázať, že vznik schodku nezavinil. Pre zodpovednosť zamestnanca za schodok stačí, ak je dané zavinenie vo forme nedbanlivosti. Zamestnanec sa zbaví zodpovednosti celkom alebo sčasti, ak preukáže, že schodok vznikol celkom alebo sčasti bez jeho zavinenia. Ide o prípady, ak škoda vznikla v dôsledku iných skutočností, ktoré nikto nezavinil, napríklad v dôsledku povodne, požiaru, inej živeľnej udalosti a podobne, prípadne zavinením inej osoby.

Zamestnávateľovi, žalobcovi ani príslušným útvarom vojenskej polície sa nepodarilo zistiť žiadneho páchatela trestného činu krádeže. Z uvedeného vyplýva, že sa nepodarilo preukázať zavinenie inej osoby, prípadne že škoda vznikla v dôsledku objektívnych okolností, následkom ktorých by sa žalobca zbavil zodpovednosti za schodok.

Podľa ustálenej súdnej praxe, zamestnanec sa zbaví zodpovednosti úplne alebo sčasti aj vtedy, ak preukáže, že mu zamestnávateľ nevytvoril vhodné podmienky na hospodárenie so zverenými hodnotami. V týchto prípadoch zodpovednosť za vzniknutú škodu alebo jej časť nesie zamestnávateľ. Dôvodom na čiastočné zbavenie sa zodpovednosti zamestnanca je vždy skutočnosť, že zamestnávateľ napriek tomu, že bol zamestnancom upozornený na vzniknuté nedostatky, ich bez zbytočného odkladu neodstránil.

Z obsahu spisu, ani z vyjadrení žalobcu nevyplýva, že by žalobca upozornil zamestnávateľa, že tento nevytvoril vhodné podmienky na hospodárenie so zverenými hodnotami, neupozornil ho na možné riziká vyplývajúce z prístupu iných osôb do skladu lafetových zbraní, ani na prekážku brániacu mu riadne vykonať kontrolu v sklade. Keďže zamestnávateľ nebol upozornený na nedostatky, na ktoré poukázal žalobca až v priebehu konania, nemal možnosť ich odstrániť. Zo zisteného skutkového stavu vyplýva, že žalobca sa nevyvinil zo zodpovednosti za vzniknutú škodu podľa dohody o hmotnej zodpovednosti, lebo v konaní jednoznačne nepreukázal, že si svoje povinnosti plnil zodpovedne a riadne.

S poukazaním na uvedené dospel najvyšší súd k záveru, že rozhodnutia žalovaného, a aj prvostupňového správneho orgánu sú v súlade so zákonom, a preto napadnutý rozsudok krajského súdu zmenil tak, že žalobu zamietol.

I toto súdne rozhodnutie – rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 10Sžo/261/2015 z 25. januára 2017 bolo však napadnuté, a to ústavnou sťažnosťou zo strany žalobcu, ktorú Ústavný súd Slovenskej republiky považoval za dôvodnú, preto nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III.ÚS 503/2017-31 zo dňa 21. novembra 2017 rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zrušil a vec vrátil najvyššiemu súdu na ďalšie konanie.

Za rozporné s čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky ako aj s čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd považoval ústavný súd to, že toho istého dňa, ako rozhodol jeden senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo veci žalobcu, vydal iný senát najvyššieho súdu rozsudok sp. zn. 3 Sžo 185/2015 z 25. januára 2017, ktorým bola skutkovo aj právne totožná vec jeho kolegu (s ktorým uzavreli dohodu o spoločnej hmotnej zodpovednosti) posúdená diametrálne odlišne.

Odlišné rozhodnutie najvyššieho súdu je založené na názore, že v posudzovanom prípade bolo v prvom rade potrebné skúmať povahu nočných pozorovacích prístrojov, pokiaľ ide o ich spôsobilosť byť predmetom dohody o spoločnej hmotnej zodpovednosti. Totižto, z príslušných ustanovení Zákonníka práce (§ 182) podľa názoru najvyššieho súdu vyplýva, že za predmet dohody o spoločnej hmotnej zodpovednosti nie je možné považovať zverenie vecí, ktoré nie sú určené na obeh alebo obrat (t. j. nejde o hodnoty obehového charakteru, ktoré je zamestnanec povinný vyúčtovať).

V ďalšom pokračovaní tak bude na Najvyššom súde Slovenskej republiky, aby sa s predmetným rozhodnutím ústavného súdu vecne a legálne vysporiadal a vo veci opätovne rozhodol rešpektujúc pritom ústavným súdom judikovanú požiadavku, aby v rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu nevznikali rozporné právne názory na identické situácie.

6 OBČIANSKOPRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ

Pred zákonom č. 40/1964 Zb. Občianskym zákonníkom (ďalej len „Občiansky zákonník“) stojí profesionálny vojak bez uniformy, teda ako akákoľvek iná fyzická

POZNÁMKY

osoba – akákoľvek ľudská bytosť. Občianskoprávne predpisy neupravujú odlišnú mieru občianskoprávnej zodpovednosti v prípade profesionálneho vojaka, než aká svedčí každému. Občianske právo ani neustanovuje žiaden osobitný právny režim, v ktorom by sa v prípade profesionálneho vojaka táto zodpovednosť uplatňovala.

I občianskoprávnu zodpovednosť možno chápať ako povinnosť podrobiť sa následkom plynúcim z občianskeho práva za porušenie občianskoprávnej normy. Občianskoprávna zodpovednosť totiž predstavuje následnú (sekundárnu) právnu povinnosť, ktorá vzniká „subjektu, ktorý porušil (ohrozil) primárnu právnu povinnosť vyplývajúcu pre neho zo zákona alebo z inej právnej skutočnosti. Možno konštatovať, že podstata zodpovednosti spočíva vo vzniku nepriaznivého právneho následku (predvídaného sankčnou zložkou príslušnej normy), ktorý postihuje toho, kto porušil (ohrozil) pôvodnú právnu povinnosť. Napríklad ak niekto porušil primárnu povinnosť ustanovenú v § 415 Občianskeho zákonníka a spôsobil inému škodu (ujmu) na veci v jeho vlastníctve, vzniká mu nová (zodpovednostná) povinnosť, ktorú doteraz nemal, t. j. povinnosť nahradiť spôsobenú škodu.“²⁾

Pokiaľ ide o záväzné predpoklady vzniku občianskoprávnej zodpovednosti, k naplneniu ktorých musí dôjsť vždy kumulatívne, sú nimi:

- a) protiprávny úkon,
- b) vznik ujmy,
- c) príčinná súvislosť medzi protiprávnym konaním a ujmu,
- d) zavinenie škodcu.

6. 1 Z rozhodovacej činnosti

Občianske právo pozná niekoľko osobitných občianskoprávnych zodpovedností (zodpovednosť za škodu, zodpovednosť za bezdôvodné obohatenie, zodpovednosť za vady...), ktoré nastupujú v prípadoch porušenia občianskoprávnych noriem. Pre demonštráciu občianskoprávnej zodpovednosti si vyberieme len jednu z nich, a to zodpovednosť za neoprávnený zásah do práva na ochranu osobnosti.

V zmysle § 11 Občianskeho zákonníka má fyzická osoba právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy. V prípade zásahu do tohto práva má dotknutá osoba právo predovšetkým domáhať sa toho, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jej osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadostučinenie (§ 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka).

Práva na ochranu osobnosti, svojej občianskej cti sa domáhal aj žalobca v právnej veci vedenej Okresným súdom Bratislava V pod sp. zn. 42C/155/2010-131. V predmetnej veci navrhovateľ žiadal, aby súd určil, že žalobca je vedený vo zväzku bývalej Štátnej bezpečnosti na úseku vojenskej kontrarozvedky ako agent neoprávnene a zároveň uložil žalovanému, Ústavu pamäti národa povinnosť zverejniť predmetné rozhodnutie súdu na svojej úvodnej internetovej stránke www.upn.gov.sk do troch dní

2) LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné, 2010.

od právoplatnosti rozsudku. Návrh odôvodnil tým, že vzhľadom k tomu, že v decembri 2003 bol prepustený zo služobného pomeru profesionálneho vojaka v dôsledku organizačných zmien, uchádzal sa o miesto civilného správcu skladu a z toho dôvodu požiadal Národný bezpečnostný úrad o previerku. Vtedy sa zistilo, že bol od septembra 1988 do mája 1991 registrovaný ako agent s krycím menom Karol, odkiaľ na jeho žiadosť obdržal kópiu týchto dokladov. V archívnom materiáli zistil, že na oddelení vojenskej kontrarozvedky vojenského útvaru bolo starším referentom vojenskej kontrarozvedky spracované memorandum na jeho osobu bez jeho vedomia, kde boli nepravdivé údaje rozchádzajúce sa so skutočnosťou. Žalobca súčasne poprel, že by podpís na Sľube o spolupráci s vojenskou kontrarozvedkou bol jeho podpisom.

Na základe vykonaného dokazovania, súd dospel k záveru, že návrh navrhovateľa je dôvodný a rozsudkom zo dňa 01. decembra 2012 určil, že žalobca je vedomý vo vzťahoch bývalej Štátnej bezpečnosti na úseku vojenskej kontrarozvedky ako agent neoprávnené a že žalovaný je povinný zverejniť toto rozhodnutie súdu na svojej úvodnej internetovej stránke www.upn.gov.sk do 15 dní od právoplatnosti rozsudku.

Súd pritom vychádzal z listinných materiálov Štátnej bezpečnosti na úseku vojenskej kontrarozvedky, z ktorých vyplynulo, že údaj o žalobcovom mene a priezvisku sa nezhoduje s jeho skutočným menom a priezviskom, nesprávny je i údaj o bydlisku žalobcu, ako i údaje o základnej škole, strednej škole, ktoré žalobca navštevoval a údaj o mene a priezvisku jeho otca, ako aj zo svedeckej výpovede staršieho referenta vojenskej kontrarozvedky, ktorý uviedol, že osobu žalobcu nepozná. Nespomína si, že by sa s ním niekedy v minulosti stretol. Sľub žalobcu, ktorý bol napísaný strojom by musel byť napísaný vlastnoručne. V ich útvare by náčelník nedovolil, aby bol sľub napísaný strojom. On mal prístup k záznamom vojakov základnej služby a nie vojakov z povolania. Z ročného zhodnotenia spolupráce s agentom a vyhodnotení jeho kontrolných opatrení zo dňa 23. novembra 1989 vypracovaných starším referentom vojenskej kontrarozvedky vyplynulo, že agent plnil úlohy na úseku odhaľovania utajovaných stykov vojakov z povolania. Svedok nespoznal ani svoj podpis na zázname o získavaní agenta.

Na základe uvedeného mal súd za preukázané, že predmetná evidencia navrhovateľa vo vzätku Štátnej bezpečnosti je neoprávnená.

Podľa presvedčenia súdu predstavuje neoprávnená evidencia žalobcu vo vzätku Štátnej bezpečnosti závažný zásah do práva na ochranu osobnosti žalobcu. Avšak v tomto prípade záznam vo vzätku nebol len objektívne spôsobilý privodiť ujmu na osobnostných právach žalobcu tým, že by sa dotkol občianskej cti žalobcu, keďže osoby, ktoré v minulosti spolupracovali so Štátnou bezpečnosťou sa v súčasnosti považujú za osoby nemorálne. U žalobcu evidencia vo vzätku Štátnej bezpečnosti spôsobila veľmi vážny zásah do osobnostných práv žalobcu spočívajúci v tom, že mu bolo znemožnené uchádzať sa o miesto civilného správcu skladu. Niet pochyb, že zásah do osobnostných práv žalobcu spôsobený evidenciou vo vzätku Štátnej bezpečnosti vyvolal u neho veľmi vážne následky. V prípadoch neoprávne-

POZNÁMKY

nej evidencie fyzickej osoby vo zväzkoch bývalej Štátnej bezpečnosti je zásahom objektívne spôsobilým privodiť ujmu na osobnostných právach dotknutej osoby už samotná neoprávnená evidencia fyzickej osoby v týchto zväzkoch. Neoprávnený zásah žalovaného trval, a preto bolo namieste, aby súd v plnom rozsahu vyhovel návrhu žalobcu a uložil žalovanému zverejniť na úvodnej internetovej stránke právoplatné rozhodnutie súdu a tým odstrániť následky zverejnenia evidencie žalobcu vo zväzku Štátnej bezpečnosti.

7 ZÁVER

Profesionálny vojak Slovenskej republiky, tak ako to plynie aj z vyššie ilustrovanej rozhodovacej činnosti štátnych orgánov, podlieha počas výkonu štátnej služby neraz povinnostiam plynúcim preň na základe právnej zodpovednosti. Môže ísť pritom o povinnosť znášať následky svojho protiprávneho konania, či naopak o povinnosť uplatniť voči vojakovi, ktorý porušil právnu povinnosť následky za toto konanie. Schopnosť orientovať sa v jednotlivých typoch právnych zodpovedností preto predstavuje predpoklad pre predchádzanie vzniku právnych zodpovedností za porušenie právnych noriem objektívneho práva Slovenskej republiky, ako aj pre zákonné a efektívne uplatňovanie právnej zodpovednosti profesionálnymi vojakmi Slovenskej republiky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 1284 s. ISBN 978-80-8078-346-4.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 21. 11. 2017, č. k. III.ÚS 503/2017-31. Rozhodnutie disciplinárneho senátu sudcov všeobecných súdov SR zo dňa 01. 12. 2015, sp. zn. 6 Ds 4/2014.

Rozkaz o uložení sankcie za priestupok VÚ 1056 Zemianske Kostolany zo dňa 18. 02. 2015, k. č.: ZZIII-270/2015.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25. 01. 2017, sp. zn. 10Sžo/261/2015.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 19. 04. 2017, sp. zn. 10Sžo/33/2016.

Rozsudok Okresného súdu Bratislava V zo dňa 01. 12. 2012, sp. zn. 42C/155/2010.

Rozsudok Okresného súdu Prešov zo dňa 17. 06. 2013, sp. zn. 33Tv/2/2013.

Uznesenie Vyššieho vojenského súdu v Trenčíne zo dňa 03. 03. 2008, sp. zn. 4 To 2/2008.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

Zákon Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte právnu zodpovednosť a jej typy.
2. Popíšte klasifikáciu trestných činov.
3. Popíšte základné predpoklady trestnoprávnej zodpovednosti.
4. Charakterizujte disciplinárnu zodpovednosť a disciplinárne previnenie profesionálneho vojaka.
5. Uvedte špecifiká pri uplatňovaní zodpovednosti za škodu na základe dohody o hmotnej zodpovednosti.

POZNÁMKY

30. výročie Nežnej revolúcie

Nežná revolúcia, ktorá začala 17. novembra 1989 bola posledná zo stredoeurópskych protikomunistických revolúcií. Nenásilným spôsobom sa podarilo presadiť markantnú celospoločenskú zmenu a pretaviť totalitnú vládu jednej strany na pluralitnú demokraciu.

Prvé demokratické voľby v novovzniknutej Českej a Slovenskej Federatívnej Republike v júni 1990 dokázali, že ľud túžil po skutočnej zmene, nielen po prázdnych reformách, ktoré sľubovali komunisti.

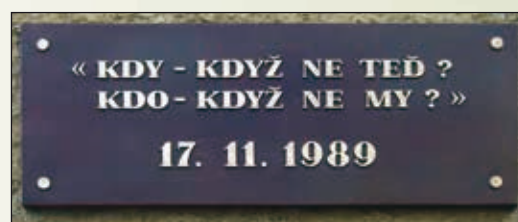

Pamätná tabuľa v Prahe

Nositeľmi týchto zmien sa stali organizácie Občianske fórum a Verejnosť proti násiliu, ktoré v prvých slobodných voľbách získali prevažnú väčšinu hlasov. Nenásilnosť tejto revolúcie sa snažili vyjadriť českí novinári, ktorí ju označili prívlastkom „sametová“. V slovenčine ju v televíznej besede so študentmi v novembri 1989 pomenoval spisovateľ Vladimír Mináč slovami: „Tá vaša revolúcia je taká iná, taká nežná“.

Demonštrujúci dav v uliciach

Pamätná tabuľa na Albertovë v Prahe

ISBN 978-80-89609-21-5

